

$\frac{88}{5}$

अथ

अनन्ताभट्ट-पुष्पावा ।

भारतचम्पू ।

Bharatchampū -

$\frac{88}{5}$

2105-

88
5.

अथ
अमनाभट्ट पुनीता

भारतचं पूजार्भा। श्रीः॥

88
5

✓
88
5

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ अनंतागमजानंतमनंताहितमानसं॥ अनंतांशुपदांसक्तमनंताचार्यमाश्रये॥ १॥ कल्याणं बोविधु
 नां करटमदधुनी लोलकल्लोलमालाखेलं लोलंबकोलालहमुखरितदिकचक्रवालांतरालं॥ प्रत्नैवतंडरलंसततपरि
 चलकर्णतालप्ररोहदातां कुराजिहीर्षादशविहङ्गफणाश्रंगभरणाभुजंगं॥ २॥ नवनीतसुगंधयोनरबांकाः नवनीपांकुरनंदनीयुग्मभाः॥
 कुशलंकलयंतु गोपिकानां कुचवास्तव्यकुटंबिताधुरीणाः॥ ३॥ तुहिनकिरणवंशस्थूलमुक्ताफलानां विपुलभुजपिराजद्विलक्ष्मीविभू
 म्नां॥ हसितसुरपुरश्रीरस्ति साहास्ति नारयोरिषु जनदुरवापाराजधानी कुरुणां॥ ४॥ यस्यामुदग्रनृपमंदिरचंद्रशालावातायने गतिव
 शाद्वपुषि प्रसक्तां॥ दीपाग्रधूममषिकांशशिरांशुर्वैभोहालुरंगइति मुग्धजनावदति॥ ५॥ ग्रीष्मेषु शतिकरकांतकृतोदरासुयद्रोपु
 राग्रिमदरीषु यथागतस्य॥ विश्राम्यतोरविहयस्य विलंबनेषु चिन्हंतदीयदिनसंततिदीर्घभावः॥ ६॥ यत्रांगनावदनयावमतीद्राहृष्य
 चंद्राश्मसौधगलितः सलिलप्रवाहः॥ हृंदारकेद्रनगरीबृहदुत्सवायमंदाकिनीतिलभते महतीमभिरव्यां॥ ७॥ दीप्तिरगारमणिभिर्दिवेसा
 यमानां निश्चिन्वते मनसि यत्र निद्रायुवानः॥ कात्तंतिकैरखिलकालनिवेदनाय घंटामणेरभिहतस्य घनारवेण॥ ८॥ वक्रं विला
 समणिदर्पणधार्यमाणं वामाहिमांशुरयमित्यवधार्ययस्यां॥ आदर्शविबध्तिरश्रुतदृष्टपूर्वात्स्येति तादृशधियं विनिवर्तयती॥
 ॥ ९॥ आलायकालसमपल्लवितांकवीणासौरभ्यपातिमधुपारवसंकुलस्य॥ तंत्रीस्वनस्य समितौ तरुणीस्वनस्य जानाति यत्र व
 तुरोपिनतारतम्यं॥ शीलीनतामविगणय्य सरसीसमाजे पश्वत्कृतस्य कमितुः प्रणयप्रकोपात्॥ मुग्धाः समीक्ष्य मुकुरायितरल

तो

मितौ छायां क्षणानुत्पन्नं शमयंति यस्यां ॥ ११ ॥ चित्रं दिदृशुः पुण्ड्रं जनि तस्य यस्यां मध्यं विनैव विधिना महिला जनस्य ॥ अंगं नितंबं जघनादिय
तो यतो धस्तुंगं कुचाद्युपरि याति ततो नुकूलं ॥ १२ ॥ पंकेरुक्महाणि परिखामवतीर्य यस्यां प्राकारमिति ममितः परिवेष्टयति ॥ अंतस्त्रिंति विदध
तामवलाजना नामास्या निजे तु मखिलानि किलात्मभासा ॥ १३ ॥ यारवलुपुरा कुरुधराधिपापराधसमेधितक्रोधेन हलधरेण निजा युधे
न हठा कर्षणशिक्षया तक्षणेन समुक्षितदक्षिणक्षितिभागा तदीये भुवन भूषायमानां भोगवतीमात्मना विजेतुं भागीरथी पाशः पथेनाव
तीर्य कृतप्रस्थाने वाद्यापि परिदृश्यते ॥ १४ ॥ उपेत्य तां पांडुरुदारविक्रमः प्राजामनः पल्लवयन्पुत्रासनात् ॥ यशः प्रकाशैर्यमुना सरवीसरैव
र्तिनाय लोकं निजनामवाच्यतां ॥ १५ ॥ यंपराशरसुतो निखिलावनी देशावनाय निजजननी निदेशावनमनामना गितराश्वर्यतपश्चर्या
लं कर्मणि समानोदयस्य विचित्रवीर्यस्य कुटुंबिन्या मंबालिकायां संपादयामास ॥ १६ ॥ चित्रं चरित्रं जगतीति यस्य नश्लाघयामास नरेषु को
व ॥ सयस्त्रयं पांडुरपि स्वकेन गुणेन रत्नानकरोत्समस्तान् ॥ १७ ॥ अंतर्भवत्कृष्णमृगाजिनां कैः सुनिर्मलैः षोडशादानकीर्तैः ॥ खड्गैरमुष्यंदुरका
रिधात्रामृषाय मध्ये रजनीतिवाता ॥ जग्राह निग्राह परः परश्रियां करे करेण करेण चक्रमः ॥ कुंतीराकुंते शरथो यथारमांसमुद्रका
ची च समुद्रकन्याकां ॥ १८ ॥ अथ कदाचन मृगयोपलालितहृदयो नरे श्वरो यमश्वेश शिखेत तेजसि विश्वातिशय निविजितमातरि श्वनिहता
धिरोहः पाञ्चध्वि श्वकटुभिरनेकवागुरोपकरणानुरोधैर्योधैरनुद्रुतो मृदुभद्रविनयाभ्यां यदुमद्रतनयाभ्यामनुविधः सिधुगणगणनी
यमहिमवतो वजगाहे महतीमठवीतटवीथिकां ॥ १९ ॥ तत्र सतावदतिशुल्लं कण्ठमल्लिकामतल्लिकोदेल्लितयमिल्लः ॥ अवलमुददग्नकच्छपुट

सधु

२

विचुरितैरिर्कोनिषंगानुषंगमांसलिततमांसललितः परनिरासपरंशरासवरंकरेकुर्वाणोगीर्वाणगणचक्रवृत्तिविक्रमः क्रमेणविविधमृगचक्र
वर्धेविधातुमुपचक्रमे॥४॥ भस्त्रुजोस्यसविधेविचरंत्योभोजमडसुतयोद्दिशि शोभां॥ जेतुं काममिवसर्वसमष्ट्याप्रादुरासपुरतोमृगय
थं॥१७॥ क्षोणीपतौमदकलंप्रतिहृष्टासारंतुणीमुखेपतितपाणिनखांकुरेस्मिन्॥ एणीकुलानितरलेयमुनाजलानांवेणीमिवाक्षिवलनै
विपिनेवितेनु॥१८॥ कुरंगयुनांकुरुतेस्मभीतिंगुरोःकुलस्यामृतदीधितेर्नः॥ सजातिरेषांतनुतेकलंकमितीवरोषादिषुभिः सपांडुः॥१९॥
प्रजवंहयंगमयतेततस्ततः पतिताः नृपायत्राललीशालाकिकाः॥ गहनेवनेपिपिशुनत्वमाचरन्गृहणेवराहकुलवर्तिनीभुवां॥२०॥ ये
रांतपंकविहृतेर्विनिवर्त्यसद्यः प्रत्युद्यतांध्वनिषुमत्सरिणोहयस्य॥ भूदारएषवनंपोजवतामतानीद्रूदारशब्दमसहिष्णुरिवांतमेषां॥२१॥
तर्णप्रधाव्यतुरंगस्वयमन्यतोसौपांडुः कुलंपरिवारलुलाययुनां॥ अयेविशालकरधननदुर्वधेत्वात्सत्यापितद्विरदभावविपर्ययाणां॥
॥२२॥ आकर्ष्यक्षितिपहयारवानसद्योनामूलंकुपितधियस्तिरोविषाणं॥ व्याध्यांतिकतरुषुक्षणात्तिजघ्नुर्याहृष्टं पुनरथतश्चिरान्न
रेकुः॥२३॥ कुरुतेतिततः सहेववासंकूलकूटस्थकृतांतवाहनेन॥ मदधृतविषाणमंडलायेमहिषोद्येनिजघानमंडलाग्रं॥ तत्रचित्रमवनी
पतेस्ततश्चंद्रहासपतनंवकारयत्॥ पोषितेषुवनमध्यचर्ययालुंडरीकनिवहेषुमीलनं॥२४॥ गहनमस्तूरारारुमृगव्रजंरुतवतायमुनाज
ववाजिना॥ ममृगिरेहस्योमदशालिनोमनुजपेनगिरीशदरीवायाः॥२५॥ विस्कारघोषमवकण्यविनिर्गतानांहंकुर्वतांतरुणकेसरि
णांगुहाभ्यः॥ याकेवलंप्रथममाननएवभलैस्तापंचतांसविदधेसकलेपिदेहे॥२७॥ एवमश्रांतमृगयापरिश्रांतमपरिमितस्वेदसीकरनि

२

कर कोर कित फाल भूल माते निरे न मास्यो नंतु हि न गिरि दे द्रयानंदनीय मंदिमानो मानस सरोर विंद मकरंद सौर भीषार दृश्वानो मातरि श्वनः ॥ २४ ॥
 अनंतर मसौ परंतपः समंततः शकुंतल वनिरंतर दिगंतराद शिव लुभग कुल शरण्याद रण्या दुल्लव मानस्य कस्य चिदनुल्लव न मंदित जव च म
 शे भैवै श्व मूरोः सरणि मनु सरमाण स्त दीयत नुरुह चि त्रि बिंदुरु चि नि करै रिव गगन मुत्पतद्भिः खुर रजो भिर नु मीय मानतुरंग गति दूर
 मति पपात ॥ २५ ॥ तत्र तावत्क वै च न ल ता गुल्म परिसरे स नर नाथः परिकथित तरु णि म प्रथिम क र्ले वर मशि थिल रति सुरक्स नाथ
 हे रिण मिथुनं नय न पश्य स्या तिथी च कारा ॥ तिग्मेन वाणेन जघान तस्मिन् युग्मे न राणा मधिपः पुमांसं ॥ वातायुराकार मसौ महर्ष जी
 तायुरंतः सहसाल लंबो ॥ २६ ॥ ततः लपामंद मानाः किंद मना मधेयः संदानित तनु स्पंद मान रु धिरे ण महारुषा कल्प रविक ल्प रवि द
 महारुषा तस्मिन्मही प्रभृति संभोग संभेद क संभोज दृशा दंभो लि मि व सह स्वाक्षः शाप मुद स्वाक्षीत ॥ २७ ॥ तदनुताप सत्रा पेन विरचित म
 न स्तापे न ते न धरिणी पति ना चं तुरंग वल मि व स मां गं राज्य म पि व्य सृज्यत ॥ २८ ॥ आष्टांग योगेन वातो स्य राशो मृष्टां न मा सी न्मृदु कं
 द मूलं ॥ गभीर वन स्या जनि के लि सौ धो द भो पि सि द्या स न तां ज ग हे ॥ २९ ॥ अहो नर पति ताप सयोः समान रूप फल मिद मा चरितं तथा
 हि ॥ वाण शाप प्रयोगा च्या बा धि तौ ता वु भाव पि ॥ तपस्वितां यतः स्वद्य स्ता दृशी मुपजा मतुः ॥ ३० ॥ क्रमादति पुति ते चाव रो ध व धृज नानु
 रो ध गुण दा त्रे गण रात्रे ॥ ३१ ॥ अपा करि ष्यन् न पत्य भावै भु वनं क रि ष्यन् ॥ उवाच दे वी मुचितं स पांड क पद रे जा तु धि द ह द क्षः ॥ ३२ ॥
 परिपालय तो पि मे मही परिपूर्ति र्न त नृ ज दु र्ग ते ॥ प्रजया हि म नु च इत्य सौ प्रथ ते स्ति त व णे प ध तिः ॥ गोत्रे न के वल म शेषे बु धो प ला

ल्यंगोत्रं च तत्र भवतः कुसुदैकबंधोः॥ आपांडुवर्तत इति स्फुटमधमन्येयस्मात्प्रजानलभसेयदुर्वीरकन्ये॥ ३३॥ न ह्युतीव विधिर
 ध्यसुतानां न ह्यते फलमिति श्रुतिसिद्धेः॥ जीवितो मम मथाह वासाध्यमीलितोऽपि न तथा परलोकः॥ ३४॥ अहं किं वा किं
 भीष्टताय देत वेति मातुर्धुरिता न दृष्ट्या॥ प्रलोभतुल्यं प्रवदंत मर्भकं मुदा हसति धृतिमूर्ध्नि पुण्यभाक्॥ ३५॥ निंद्यते पितृभिरु
 तेर्निर्गुण्यधनः पुमान्॥ अध्वनी नेरति श्रान्ते रवके रीव पादपः॥ ३६॥ कदापि तात शब्दस्य कल्पमभिरुहामिव॥ नाथ रभक्ति
 महोमिन रवाहन संनिभः॥ किं भोगवैभवमशः क्षिती जीविताद्यै रंभोरुहा क्षिनि यमेरनघैस्तमेव॥ शापातिरेकद्वपावक शयिनो
 मेतापानोदविधयेत नयं प्रसुच॥ ३७॥ इत्यसंकोचतः शोचतः पत्युरग्रमु विसमग्रमदाक्षर मरणीयममंदाक्षरमपि यात्र तमि
 दं वचनपृथपि कथयामास॥ राजन्पुराखलुपिताममपितामहसमानस्य निशांतमधिवसतः कृशांतनुलतो तपसावहतोऽपि दिशांत
 तिष्ठु निशांत रविकांत भृशांतरंगरुचांतरंगपरंपरांतरलुडतुरशांत मनसो मुनेरुपांत पश्चिारणाय मामनु शासित शैशवयौवरा
 ज्यामपि नियो ज्यामकरोत्॥ ३८॥ ततो नु देशानि समयेषु लब्धुं मयामहायत्नु जुषामहर्षेः॥ आरामवल्लीरपहाय तस्य भ्रवलि मवप्रति
 पाल्यतस्ते॥ ३९॥ यथा यथा सेवनयम जन्तु नो निदाघतो येन निषिक्तमंगकं॥ तथा तथा वर्धते पसांति के महाविकासाममभक्तिबल्ली
 ॥ ४०॥ तपस्विनस्तस्य तपः कृशस्य सरूपतामाहुमिवाश्रयद्विः॥ दिनेदिने मेदनी यस्तु पैरंगैर शेषैरति कार्यमाणे॥ आपादनेन समिधा
 मभिषेक वारामभ्यर्चना सुमनसा मपि तपसैदः॥ मय्येव शिष्यजनताममतां वितन्वन्ते च संतमपि कोपमपावकार॥ ४१॥ एकां समा

तत्र वसन् कदाचिदेकां समां पाश्वर्गतामवेदय ॥ समाधित्या सह मौनमुद्रां समापयामास तपो धर्मेन्द्रः ॥ ४३ ॥ अवसेभवसेवासंप्रदायेन सं
प्रतिष्ठन्नां संप्रसीदामिति व्याहृत्य समुत्तिरनुकंपचेताः मह्यमत्यर्थमभीक्षितार्थसमर्थोपनपरतंत्रं कमपि मंत्रमुपादिक्षत् ॥ अपि कुधा माव
सत्त्वरमुष्मान्मलागुरुत्वं वरमंत्रलाभे ॥ अपुष्यवत्यामपि मेदशाया मोदभारोधिकमाविरासीत् ॥ ४४ ॥ अधुना तस्य प्रभावेन शतमखमुरवा
सुरेश्वरेश्वरवासुयेये परार्घ्यास्तेरहसिध्यानमात्रसाध्यसान्निध्याः स्वस्वानुरूपगुणविभावानात्मभवान्मपि विकसदनुकंपाः संपादयि
ष्यति ॥ ४५ ॥ इति नृपाय कृपाय तच्चैतस्यैतदुत्तमानुनिनेतुरनुग्रहं ॥ अदशनञ्जणपीडमहप्रवेशमिदधेरतिसंगमचं विना ॥ ४६ ॥ इति व
चनमयी सुधांकिरंती येदुनृपतेस्तनयां प्रशंसमानः ॥ प्रतिरनुमनुतेस्म पौरवाणां प्रकृतमहोत्सवपारदर्शनाय ॥ ४७ ॥ तदनंतरं ॥ धर्मा
त्पापयुधिष्ठिरं प्रवर्तते भीमं च भीमं द्विषां जिष्णोर्जिष्णुमितीव धृष्टमनधा कुंती मुनेर्विधवा ॥ अन्यासापितयेव तत्र न कुलं रूपास्पदगो
प्यतेः सत्तात्रे सहदेवमथ जनयन्ता सत्ययोरंतिकात् ॥ ४८ ॥ तदनुवासवनंदनसंभृताः सपटुगीतिरवप्रमहलय ॥ सुमनस्तु यथोचितमा
चरन्ति पतनं भुवि नृत्पविधिं दिवि ॥ ४९ ॥ जन्मोत्सवो महानेपां जलमत्यक्तमावहत् ॥ विधामनन्यसामान्यां श्रीलंकुं भभुवोनयत् ॥ ५० ॥
स्वस्य चक्रगतिं सरयुः स्वयमय्याश्रिताडव ॥ जवात्पदक्षिणज्वालाज्ज्वलुर्ध्वजपावकाः ॥ ५१ ॥ सामोदोषीमसंहरति संभृता शोचव
त्तया ॥ सकुचंति वसस्पर्शसमीरोमंदमावयौ ॥ ५२ ॥ कथं कातेपि मय्येषा का मुकीति स्मरन्ति व ॥ प्रसूतदिवसं कृपाः प्रविद्यतदहस्करः ॥
पुण्यास्त्रागैव सुपुत्रे पुत्रमेवेति वीरुधः ॥ फलेग्रहय एवासन् प्रसूतात्पाकृतावने ॥ ५३ ॥ तदनुगुणं गणेशं गुरुरभुवुत विकासमेवे समये ॥ ५४ ॥

चंपुसा०

४

ये

रे

प्रजाधिपोसौ प्रथमं युधिष्ठिर सुतेषु ते जस्विषु ते पुपंचसु ॥ प्रभाकरे पंचतपाइवेन ते प्रणितयामास विलोचनद्वये ॥ ५४ ॥ तपस्विनीनां स्तन
पायितास्ते दरक्कणलीचकदत्तकर्णवने दिनांते वसुधेन्द्रपुत्राः कल्केषु निद्रासुखमन्वपस्रवन् ॥ ५५ ॥ क्षुत्पीडया स्तनरसे कलहं शिशुलं
कुतीतदाश्रमयितुं कुंचकुंभयुग्मे ॥ एकं युधिष्ठिरधनं जययोश्च भागमेकं समीरणस्तु तस्य च संविभेजे ॥ ५६ ॥ निद्राचरैः समं बाल्ये नियोज्य
मिव कोतुकी ॥ उत्तानशयने मुष्टिमुदग्रां मारुतिर्दधौ ॥ ५७ ॥ क्रमेण गतेषु कतिपयेषु वासरेषु ॥ पद्मिरात्मपितृयोषितिभूमौ स्पर्शनं प
रिहरंत इवैते ॥ जानुभिः करसरोजसहोश्च कर्मचमदकुर्वत बालाः ॥ आदाय भीममतिमांसलमुतमांसेषु प्रायजानु कृतचक्रम
माश्रमांते ॥ बाहलितैव वहनाद्विररामशात्रवत्कौतुहलं न तु कदाचन तापसीनां ॥ ५९ ॥ वृद्धतापसपुरः प्रसारितं वेणुदंडमवलंब्य
शौश्रवे ॥ भावयन्निवगदापरिग्रहं भाविनं पवनभ्रश्चचारसः ॥ ६० ॥ मुनिसुतैरविशेषजुषेव नैमुद्गरमीनवशैवावकेलिषु ॥ मलिनता
मनयंत कलंचरं मदकलाः कलभाइव धलिभिः ॥ ६१ ॥ तत्र तत्र मृदुपांसुषु पांडोः पुत्रयादतलविन्यसनेन ॥ छत्रकेतुकुलिशैः स्फु
टैरेवैश्चित्रवत्यभवदाश्रममहमिः ॥ ६२ ॥ लीलासितैः स्रक्कमुगाहलद्भिः लालाजलानां ललितैः पृषद्भिः ॥ बालादधुस्तद्वदिमौक्तिका
नां मालाधुतोलेखनरंध्रसूत्राः ॥ ६३ ॥ अत्यंत बाल्यादमृतायिताभिरन्यान्यमर्धोक्तिभिराहूयत्सु ॥ स भीमसेनो जनिपांडुस्सनुच
र्धोक्तिनामापि च पूर्णनाम ॥ ६४ ॥ तदानीमयमंबालिकास्सत्तुरविलंबितं संक्रंदनद्वयं च न दनागमसंपदातया मुदममितं पचांब
भार ॥ ६५ ॥ पुत्रेषु ते पुत्रमपोषितेषु विलोक्य विहरत्सुकुल्याः ॥ आयायामास तुरतरंगं प्राप्यापिमाद्रीतनयौ यमत्वं ॥ ६५ ॥ तैरादराद्गल

थं त्या

४

नभोविभागः
त्यजंत

नासुहृदीकृतसुडेलोविधेः प्रशिचिंतयस्यमहर्षिपुत्रैः॥ पर्यायिलधमसहृदवमानस्त्रनोराहणंदुतमभेदवसानभूमिः॥ ६६॥ श्रीमे
नंदंतयुगलंविधृतंयमन्येवन्त्येभमारुरुहुरदिनिभंसगभ्याः॥ शुंडांप्रगृह्यविजयस्वमेवमानीतंकीलयारदपथेनसमारुरोह॥ ६७॥
तदनुविधिवदुपनीतानांक्रमेणमधुरेणवयसाशिरसाचविधृतवपुषांविनयगौरवपुषांसकलासुकलासुकौशलमुल्मीलयतांतेषांयत्रासिबल
भेदनमदावलस्यधाम्नोयुगलमपियुगपदतिलंधयामासुः॥ ६८॥ नवतरुणिमलक्ष्मीनंदनीयेशरीरंकुरुषभसुतानांकुर्वतीनेत्रपात्रं॥ मुनिःत
तिरितिमेनेमोहनायत्रिलोक्याःस्वविशिखड्वकामःसोपि किंपंचधाभूत्॥ ६९॥ अथकदाचिदखिलहरिदंतरनिरंतरवलमानमलयपवमा
नकंपितचंपकसंपादितसौरभस्वंपदन्तुकंपितनिलिपयथाःकेसरकुसुमकेसरशिखरभासुरधलीधूसरदिशोमनसिजविजयसहकार
चतुरसहकारपल्लवतल्लजपरिचर्वणगर्वायमाणकलकंठयुक्कंठोक्तपथिकसंदोहजीवितसंदेहाःवनदेवतावदनतिलकायमानतिलकाव
लीकल्लिकापलितभावुर्कोमदनद्रुतमुगंगारसदराकमलभंगारमधुरससंगारचित्तमदभंगारविभवतुंगारहितमिश्रुनशृंगाररसाः
समुन्मिषद्वासंतिथिकामिषेणसीमंतिनीरतेरुदंतंदुरंतंविचिंत्यरहसिचस्वतंतुपंतमिवहस्वंतोवस्वंतोदयवासराःमंदंमंदंमरण्यंकणध
रिण्यांकमपिविकासमापादयामासुः॥ ७०॥ किंशुकशुकस्यवदनेरुचिरत्वंकिंशुकस्यदृढयेपिविशिष्टं॥ किंशुकस्यकुसुमेषुनक्षत्रीशंसति
स्ममधुपालिरतीव॥ ७१॥ कुरवकैरवकेलिभूतःसुधासमधुरमधुरमधुषट्पदाः॥ पपुरवापुरवार्यमपिस्मर्यन्पक्वपक्वनेरितपादये॥ ७२॥
अस्मिन्नुनातपोवनकुटीरपरिस्सरेपटीरगिरिबंधुनागंधवहस्तनंधयेनसंतिथिनेनीयमानोमद्रजःपरिग्रहस्तपस्यंतमपिमनस्यंतःकं

परितापसंपदानलिपेदित्यर्थोत्तरमायलिगिराबोधयंत्यामिक्वनवासंत्यामयंक्षणादेवक्षितिपतिरिक्षुधन्वनोलक्ष्यतामध्यरुद्धता॥ परिहृत्यतनुं
 चित्तेबाणं कामोमुमेचयत॥ अंतरेवातिरक्तेभरद्वरणस्तद्विर्हर्षः॥ ७१॥ कंकलिदेशमुपयाम्यधुनेतितावत्कंकलिसवलनकल्पितचित्रशो
 भं॥ माझीकरेणुरिवसोकमसौकरेणवागूढंययौकुरवकद्रुलतानिकुंजं॥ ७२॥ शापंचमृत्युप्रदमप्रजातेस्तापंचपत्युःस्मरजंनिरीक्ष्य॥ दूरेतरसि
 सुरतेपिदेव्याडोलायमानंहृदयंतदासीत्॥ ७३॥ चाटुप्रयोगेचतुरःसपांडुःप्रसन्नतल्पेप्रतिवेशितायाःक्षौमंविभेदस्मरराजधानीक्षौमं
 करोभोजदलेनतस्याः॥ ७४॥ तत्रतौराजदंपतीमुनिशापबलपरिचिचीर्षयमुद्गरभंगुरालिंगनमंगलतरंगितकुचकुक्षसंस्तधर्मजल
 लनिर्मितमदनयोवराज्याभिषेकमधरितमधुरसमधुरिमाधरविंबचुंबनाडंबरविडंबितांबरचरकुटुंबजीवनमतिजवपंपुल्यमानधमि
 ल्लविगलदकिरलवकुलपुनरुक्तपुष्पतल्पमविगणितवीणागुणकणितमणितमसृणितमतिविरचमुपितमसमशरसमरमुल्मील्लया
 मास्ततुः॥ ७५॥ आयुषःसंततिं दीर्घाभावाहन्निपौरवः॥ आयुषःसंततेरंतमारुरोहरतेरिव॥ ७६॥ नृपस्यदूरीकृतपाशसंगमयमंविहा
 येकमुपेयुषोवधूं॥ अजस्वमूरीकृतपाशसंगमोयमोपरःसंनिदधेलताग्रहे॥ ७७॥ आलिंगनेनकुरवोहरिणक्षणानामामोदगौरवभृतो
 भुविसर्वेष्व॥ तन्मध्यमागपितदासकथंनुपांडुरालिङ्ग्यमद्वतनयामवधिंप्रपेदे॥ ७८॥ निद्रयाकिलनिमीलितमृतेर्मुद्रयानिजमुदीक्ष्यव
 ल्लभं॥ उद्धाकरमुदस्यविह्वलामद्राजतनयारुरोदसा॥ ७९॥ तंनिशम्यसममेवकुमारेस्तादृशपतिमवेक्ष्यरुदत्याः॥ भोजपुंगुमुवोश्रु
 त्तिपातेर्हरिपिस्वयममुंभवतबाष्पं॥ माञ्जितोचुमृतयासहितस्थराजोनिर्वर्तितसुतनयैर्निखिलक्रियासु॥ अयोपितौसुमनसापूरतः॥

काशं जायापतीतु सुरतोत्सवमन्वसतां ॥ ८० ॥ ॥ तदनुनयवैधव्यबहुविधव्यथायाः पुरतो निर्मर्यादपिह शोकविहार्यमाणधैर्यसौदर्यजनप
 रिवार्यमाणाय हृदि विदित निखिल धर्मजाताय महत्यामपि विपत्यां सत्यां वैष्यात्येन भविष्यति राजनय निगमां कुशां प्राकाशय काश्यपा
 दयोपेताः ॥ शतशृंगमुनिपुंगवास्तुंगमुणिसौधशृंगकुलकमागतं कुरुनगरमेतौ नवतारग्रामास्तुः ॥ ८१ ॥ मंदमंदमुपेत्य तत्र सदसो मत्पांडु
 पुत्रांकुराः केति प्रेमपुरःसारितकरः कुर्वन् दृढा लिंगने ॥ स्पर्शस्थिमीमां निजां कगमितान् भ्रातुः स्मरन् कौरवश्चोतद्भिः नयनान्बुभिः सवि
 दधेशोकं नदीमातृकं ॥ ८२ ॥ पांडवेषु दृढता परिणाह प्राय रूपबल संपदियतां ॥ स्वर्गानं विदधते वृशंधः पाणिना परिभमो धृतराष्ट्रः ॥ ८३ ॥
 दत्तात्तत्प्रत्यहं यथादिष्टं यावत्त्वेषामत्मजानां शतेपि ॥ पांडोः पुत्रेष्वंघ्रं विकारस्तुरेतेष्वेकैकस्मिन् प्रेमतावद्बन्ध ॥ ८४ ॥ एवं वत्समावेपि भ
 क्तिमत्सुतेषु निजपितुर्वत्सलतामसलत्समीक्ष्य मत्सरेण दुर्मनायमानो हृदयालबाले सुयोधनो राधेयप्रधानदुर्वैथके मेघोत्सेधसविधय
 शिणीरुहमधिरुदामकुतोरोधां विरोधविषवीरुधमेधांचक्रे ॥ तीव्रोदयानविनयावदधतां क्रमेण दुर्योधनाधसुहृदोदुरहं कृतीनां पदा
 भिषेकमभिलप्यति फलादेशे कुद्यकभावकुतुकं कुस्ते समभीमः ॥ ८५ ॥ पंचधा प्रवहंतीनां पवनात्मज एव सः ॥ कौरवक्रोधसिं धूनां क्रमा
 त्संगमभूरभूत ॥ ८६ ॥ श्लो० ॥ ग० ॥ ॥ इत्यनेन मद्रविरचिते चंपुभारते प्रथमस्तवकः ॥ ॥ ८७ ॥ एकदा तु ते सर्वे सुपर्वसंस्थितः स
 लिलेषु विहृत्य समुत्तीर्णः वीचीभिरनीचीभिस्तूलितफेनकुण्डेषु विपटग्रहवाटेषु परिगृहीतमानो हरांबरपटीरहाराख्यवहाराः कुमा
 राकुशालकुशीलं ववालककुशीलितविविजवादित्रकुलं श्रीरवविवशीकृतमनसः सुखमासामस्तुः ॥ १ ॥ रहसिनिहिततल्ये रत्नपर्यव

विषयेषा

चंपुत्तार०

६

सूदाओदनि

कागुणाः ३७

मः

म

कल्पेदिनविरतिसमीरैः सेव्यमानः सख्यभीमः॥ तटभुवि कुसुमानां तादृशैर्गंधधूरैः अधिकमलसतायाः हानिददौ निददौ॥ २॥ अथ निशीथे
तथाप्यतस्य तस्य जिघांसया कुरुनरेण नंदनेन चोदितैर्नरे देवैस्तपेत्ययुगपदेव सङ्घितिनिभृतं समुद्घाटितेषु नियंत्रिणपेटिकेषु॥ ३॥ सुतेपितृस्वा
दिमसंप्रदायशुश्रुत्सयेव श्वसन्नाशनेद्राः॥ समीरस्सन्तुं समुपेत्य जिह्वावहिप्रसारान् बहुशो वितेनुः॥ सुप्तस्य तस्य तु सुयोधनमृत्युमुक्ताः
वाताशानाश्च सकलौवनदेवताश्च॥ आशीद्वयं वपुषि चायुषि च प्रतेनुः पूर्वो न तत्र चरमेव पुषोषवीर्यं॥ मर्मदत्तदशनाः क्षुजंगमामासुतेर्वपु
षि सुप्तिभरुहः मुष्टिमेयतनवो विरेजं मल्लिकाद्रववहिविनिर्गताः॥ ४॥ अपरे द्युरपि पुनराजीवंतं निद्रारुणनयनराजीवंतं सुमुग्धधीः
स्निग्धद्रवसंजं ग्धिकैलिको वामाभारालिककरदापितकवलनिचोलितगारुलविह्वलं प्रह्वलं विशिरसं रज्जुभिः परिणाद्य परिणाहनी त
भिरसुहृदाहृदयशूलं शूलकीलितं भिर्जरसरिदं ततर्जले ससर्जयामास॥ ५॥ तेषां तदानीं धृतराष्ट्रजानंतीरे च नीरे दिवि क्ता दिन्याः मरुत्सु
तं माशयितुं प्रवीरं साराः गुणाः साधनतामवापुः॥ ६॥ ततः पातालमुवि तदा गमनकौतुकिना वासुकिना मानितः सृष्टिमानितस्ततोष्ठा
सुदिशा सुतदनुगुणपरिगणनदिनगणमत्ययनां किभिरितरैः रपत्यैः सह विचित्रवत्सरिष्ठभर्त्सनभीमकवा निषीदसीति विवीद त्याः कुं
त्याः नवममपि वासरमनवममेव संजयन् प्रभंजनसुतो रभृतां डानैरिव ह शौरं जयामास॥ ७॥ आगतस्य तस्य मदावलायुतवलावहानां
प्रदाकुपरिष्वुपदापितदशकलशपीयूषाणां निषेवणेन विद्रोषितपरिपोषिमात्रं सवित्रीभुजांतरश्च सोदरकौरवहृदयेपि मोदविषादसं
पद्यो न मेतुः॥ तदनंतं संकाष्टं परांकार्मुककौशलस्य काष्ठाः परास्तानपितद्यशोपि॥ प्रज्ञादगारोपयितुं प्रहृत्तौ व्यज्ञापयद्विष्णुपदीतवज्रं॥

त

६

॥४॥ सोपि कृत्यविदामग्रणीरपरेणेव नारजन्मना कृपेण बद्धकृपेण निखद्यवीर्यशोनिषधोन्वाषविद्यामापाद्यापि पुनरुक्तयितुं दिशि दिशि जैत्रगु
 ध पं पौत्रगणं मद्रताधननिवहेन सह विविधैर्नुरागमप्राणस्य द्रोणस्य चरणयोरुपहारी चकार ॥ सिंधुजातकलत्रीभुवोस्तयोः स्नेहपावमवमव
 लोक्ष्यतादृशां ॥ तत्र पौरनिककुरः समाचरन्निवृत्तजठरे निजमज्जुर्न ॥ ७ ॥ कुमारस्तर्णमारुक्षन्कुंभयोनेरनुग्रहात् ॥ कोटिकोदंडसारस्य
 ट गुणिनस्ते गुणा इव ॥ ८ ॥ कूलैस्त्रस्यानुकुर्वन्कुलसदसः कुंभयोनेः कदाचिन्नातुं मध्ये जलानां चिरकृतवसतेः सिंधुभूवर्धमानः ॥
 आदौ पादौ निपीड्य स्फुटकमलरुचौ बिभ्रदंते वसित्वं ग्राह्यं जग्राह कश्चित्त्वयमपि विजयास्त्रागमांतमहांतं ॥ ९ ॥ ततस्ते सर्वोत्तरा अपिशरासे
 पुदक्षिणाः कुरुत गुरुदक्षिणां मद्यं दुह्यते दुपदस्य युधिबलाद्गृहीतस्य समर्पणमिति गुरुणा बोदिताः सर्वे ग्रहं प्रविक्रयविमतं पुकृता वज्रसे
 नया ज्ञसेनं पुरं निरुध्य चिरमयुधं ते ॥ १० ॥ कृते भलैर्धनुर्षिसगुरुद्रोहिणस्तस्य जीवया देवाहां च लपरिचरतस्वद्वली सहायः ॥ पुत्रावल्या
 सुबलदुहितुः पूर्वपक्षी भवत्यां सिधांतो भूद्विभुविबुधैः श्लाघितः साव्यसाची ॥ १० ॥ पार्थमेव पुरतो निधाय ते पौरवारस्तदनुसंनिधौ गुरोः ॥ म
 क्तिमिर्वनमयं निजं शिरः पार्थस्तु परिभूति लज्जय ॥ ११ ॥ अथोगुरुर्नतिमुध्नि ज्यधन्वना पुरः प्रदेशं पुनरुह्य जन्मना ॥ तरंगितास्तं मवे
 श्य विद्विषं चोगभीरं वदति स्म सस्मितः ॥ १२ ॥ अरे क्षत्रियसत्तम पुरामहत्तम रग्निदेव मग्निवेशं मुनिमस्त्रपरिश्रमाय प्रश्रयेण सह शि
 श्रूषमाणस्त्वं मल्लते पितुरनंतरं ममाधिं राज्यपदस्य प्रथममर्धं भवते वितीर्णतः परमर्धं महमनुभविष्यमीति यद्यथा प्रत्यक्षं थास्तं
 थानिर्वर्तितं तैरेव लुधिष्विति क्षुरप्रवरप्रायेण विप्रियवचनेन प्राथीयसीमनसि यथां मम वितीर्णवता महाप्रवरशनावती वसुमती स्वय

मया
 पु

न

मेवानुभवता भवता ॥ ४४ ॥ आबालवृद्धे जलसक्तमेव जनाः समस्ताः दुपदं यदाहुः ॥ तस्मात्तु विस्वीकृततादृशारख्ये कथं न भज्येत न मित्रतेजः ॥
 ॥ १३ ॥ इति व्याजस्तुतिवचनेन पौरवांते भोगवांते वसता प्रधर्षितः पार्षतस्तैतसार्धमर्धराज्यपरिवर्षे नैपरमंगीरुत्तैर्विदांककुदस्तौकुंभजं
 ५३ रिपुसंभवौ उष्मावप्युपयमे प्रवर्त्तयितुं कृतनिवर्त्तनः सोमकांतिकोपास्यौ पुत्रौ भागीरथी वनावसथस्य यावत्स्य मुनिराजस्य याज
 नानुग्रहेण परिजग्राह ॥ ४५ ॥ ततोऽपि धर्मतनयं तपनीयपीठमारोप्य चक्षुरिव लब्धमनुंतपोभिः ॥ आवर्जितैः कलशवारिभिरभ्यर्च्य च द्वा
 नंदबाण्यसलिलैरवर्त्तितैश्च पौराः ॥ आबिभ्रतो धरणिमंगदनिर्विशेषं नानाधनायतिभिरस्थनयोदिताभिः ॥ वस्त्यंसमस्तमपि वासवसंनिभ
 स्य कोशीवभूवकुतुकैः सह पौरवाणां ॥ १५ ॥ पारसिंधुप्रथितमथ तं प्रत्यहं वर्धमानं सोढुं पार्थस्य हृदयमपटोः स्वात्मजस्यानुरोधात् ॥ प्रीतो
 राजा प्यनुजतनयं प्रेममार्गे प्रयातुं भातुं दोषादिव बहिरगादंतर्यं धर्माव ॥ १६ ॥ तदनुसौ बलीजानिरसौ बलीयसामर्षेण धर्षितः सह
 जविनयं धर्मतनयमाहूय कृता बहिर्हृत्स्थो गिरमिथमपार्थं पयामास ॥ ४६ ॥ वसुसंप्रति वारणावतं पुरमुपेत्य वारणानगं गुरुं सुतं वारणाय
 विपदां निषेव्य सहानुजैः तत्र वास्तव्यो गिरा पौरजनभुवास्तव्यो निरवधिसुरगादनुशाधिवसुधामिति ॥ ४७ ॥ तस्याश्वाबहो विदं नपि ध
 र्मस्तनुस्तातस्य वाचमविलंब्य तथेत्पगृह्णातु ॥ तत्तादृशेषु गुरुशासनपालनेषु कूलं कषं गुणगणेन कुलं हि पुरोः ॥ १७ ॥ धर्मरि रनु
 जैः साकंतं हिरातत्पुंरं यथै ॥ कर्मचोदनया जीवः कायमन्यदिवेदियैः ॥ १८ ॥ सविनयमथ दर्शितं महीयं सविवरेण पुरोचनेन शत्रोः
 जतुग्रहमभजंत तत्र पार्थाः जगदिवन्तः अभिशेषवस्तु पूर्ण ॥ १९ ॥ तत्र ते विदुरस्त्यभाषितैः सौवले चैवातमन्युहेतुना ॥ पंचतामपि परां

उभयदेवमाता

रस
जुकस्य

रो

७

मुथाप

धनं जयत्रापणेन जतुधा मिमे निरे ॥ २० ॥ शिशुमयि पुरिषि द्विषां समं त्रीनि श्रुतवारा करिमां निगूढभावात् ॥ अवसरमनलाह्नेनिकेते प्र
 तिदिनमेधयितुं प्रतीक्षते स्म ॥ २१ ॥ जातु चिदपत्यैः सह मृत्युभावमिषादमीषामामिषकलेषु विषं निनीषत्याः निषादयोषित इव तस्य
 पुरोचनस्य निद्राया मपि द्राघिमाणं दातु कामेन तत्र सद्गुणनिक्षणदायामावाह्यणिं क्षणां निक्षिप्य निजजननीचेतरसंबेशसुरवसणिं मंचा
 यमाणमुज्ज्वलिरवरसीमेन सीमेन विदुरकिंकरकृतलिंगयामौ सुरंगयानिर्जग्मे ॥ पार्थद्विषां विग्रहमेकमेकं विप्रस्य सप्तापिशिरवाः कुशा
 नोः ॥ श्वीकृत्य तस्याः स्वशिरः प्रकंपैः शालाधिरेतत्र समीरपुत्र ॥ २२ ॥ प्रपश्यतां पौरुषं प्रसाते संक्रामिकं रोगमिवाभिनापे ॥ आविभ्र
 तामश्रुभिरेव शान्तिरापादितत्रा मिह दक्रियायाः ॥ २३ ॥ तत्रालये दग्धतनूनयैतां निश्चित्य पार्था निजचारवाचा ॥ दुःस्वापदे त्रोन सुयो
 धनाद्याः संमोदवाच्यं सस्रजुः सप्तायां ॥ २४ ॥ ॥ तावत्सोपि गंधवाहस्तु नुरंधत मसधुरंधरं सक्थिजवसमुत्थितमरुत्या दितत रुविटपवसं
 तिविघटनसमुद्रांतं कुलवधुनिध्वानमध्वानं विलिख्य कस्यचित्काननकासरतीरतरोरधिपरिसरमेतानवतार्यते दीयपरिरक्षणविचक्षण
 जागरुकक्षणमवतरे ॥ २५ ॥ तत्रकापितरुणीतटिदाभातं ययौ जतुधयहे सुहितेन ॥ चूषणाय तमसां वनमार्गे चैदिताहुवहेन शिरवेव ॥ २६ ॥
 अधरोष्ठविभागे रेखिका सुदृशोऽस्याः वदने स्तिवानवा ॥ इति सा हृदितस्य संशयं परिमार्ष्टुं किल मौनमत्यजत ॥ २७ ॥ एतां प्रशास्तिभु
 जया वनराज्यसीमामेकः स्वयं नरभुजा मृषभो हिडिंबः ॥ अर्धीश भाज नवधे समेत केन तुल्याभिधानपुते यास्वस्मान्मया यः ॥
 ॥ २८ ॥ वीतशंकमिह तेद्यतिष्ठतः कीदृशं ककुदमित्थं मम ॥ चितरंगमुविनृतकौशलमुत्तरंगदूतिचित्रलासिकः ॥ २९ ॥

५२

मं३

य

१ रुधिरपातु कामेन ते न बोहंतु मीरिता ॥ अक्षं १

बंधुभाशः साहमस्मितेरूपसंपदा ॥ २९ ॥ अथ ते सविधमापतेदसौ दूह्यमेतदुचितं वचः शृणु ॥ मारणं रिपुषु तन्वतामुना मारणं कुरु महान्वलेन सः ॥ ३० ॥
 उपयामविधौ त्वरस्वमेकपयामारत्राराः त्रारारवः दिवि वाभुवि वा अदिक्षु वारमये त्वामुपनीयरं हस्ता ॥ ३१ ॥ इत्येनाभीषमाणो रजनिच
 रपतिः क्रोधलिंगैः स्फुल्लिङ्गैर्दग्धैर्वाक्ष्णोरभीक्ष्णं स्फुटघटितभुजा स्फोटवाचाटिताशः ॥ विभ्राणां बभ्रुकैरयं त्वमिह वससि को मृत्युव
 क्राधजग्धो दुर्बुधेति श्रिया सिक्कपुनरिति गिरामेदुरः प्रादुरासीत् ॥ ३२ ॥ तस्मिन् रक्षसिने दिष्टे तादृक् पुनरुवाक्षरे ॥ अपमृत्युरिवोदरच्छा
 दनिलस्यात्मसंभवे ॥ ३३ ॥ दृक्षेण दृक्षं गिरिणा गिरीं द्रुहस्तेन हस्तं वचसा वचश्च ॥ परस्परेण प्रतिरुध्य धोरं समीकमेतौ सममादधाते ॥
 ॥ ३४ ॥ स्वसुः समक्षं स्वयमेव मुष्ट्या बलं विडौ जाइव वज्रसरव्या ॥ हिडिं वमेनं यमराज धानी कुटुंबिमुखं कुरुवेस्मभीमः ॥ ३५ ॥ तदनु
 तिमिरकदंबेने बहिडिं वेन निर्मुक्ता तस्मादहर्मुखा दिवचना संध्ययवसरा गयातया कर्मल पालिका सहतपनभान इव राजस्तनवस्ते
 निष्कन्यशालिहोत्रमुनेः सदसिवीति होत्रभासं व्यासं भगवंतमासेव्यतत्र तन्निदेशादहानिका निचिदतिवाहयां चक्रुः ॥ ३६ ॥ पुत्रं तत्र
 घटोक्तं जपवनभस्संगादनेगातुरा प्राप्तं सर्वगुणैर्मनोजवसतां प्रास्तनक्तचरी ॥ कुर्यावः स्मृत एव कर्मसुहरेः शक्तेरपि सनामित्युक्ता
 सपितृवृत्त्या भिलषितं युक्तस्तयानिर्ययो ॥ ३७ ॥ ततस्ते वन्या ब्राम्हण्यः धारितवसुधा सुधाशाना कृतयः प्रावृष भिषेकबलं क्रातां
 पातालजगतीमिव प्रत्यहं वर्धमानबालि शोकमंगराज्यसीमामिव सूर्यतनयां कूलप्रतिष्ठां रविरथाक्षुधुरमिवैकवक्रां पुरीं क्रमादाक्रम्य
 विद्वहमेधि नो गहमध्यमेत्यसुरवमध्यवात्सुः ॥ ३८ ॥ भिक्षामटद्विस्थतत्र पृथा कुमारे रर्धं विभज्य पृथगर्पितमन्नराशौ ॥ आकंठमध्य

१
 रदेश इव तक्षणात् ॥ ४६ ॥ तमिमं प्रसुवारहस्यदंतं गदितो वायुस्तु तो बलाबले पात ॥ मनसान्वकं लिले हराज्यमनसाराधितमन्तरात्रि
 मेव ॥ ४७ ॥ अचरे धुररिव लज्जनानंदकरे भगवति दिनकरेपिमं देहकुलमवस्कंदितुं मुदयगिरिशिरवरमधिस्तुटे ॥ ४८ ॥ सत्राकटमधिस्तुटे
 त्वभीमसेनोदधिकलशकुलसेवे तं नरात्रि ॥ वक्रभवनवनविवेशराखानगरमिवांतकवीरराजधान्याः ॥ कंकालोन्मयकल्पितांतकचम
 शाटीकुटीविभ्रमेतत्रकुधतदोपबाध्यमहिषश्वासेपचक्रानिले ॥ ४९ ॥ अध्वान्तशृंगालघोषविकसदुद्योपदानस्तवेभुजानः शकटस्थपवस
 तदाचक्रमेहक्ष्वेलिते ॥ ५० ॥ सोपितदिदं निशम्यवल्लिपुरुषविशेषमारमोदितशकलटागमेन प्रथममेव हस्तोन्मेषरोषं द्विगुणयन् गिरिकंदर
 मंदिरमुरवात्सरभसं निर्गत्य ॥ ५१ ॥ एवं को वापराधोत्पमुमविगणयन्वाहुमत्रेति घुष्यन्त्यतो रोरत्तरेखाकृतविरुदजगद्धातुकत्वं प्रशस्तिः ॥
 क्रोशन्त्यंगारवादत्वरणपरिचलत्कलयास्तिदंडस्त्वलेदुदधानः पवनमुवमभिप्राइवधातुनः ॥ ५२ ॥ निजभुजयुगलीनियंत्रणामि
 न्यमितयत्नपरस्परबुभोतौ निगलितनयनं निलिपपंते निरवहतां निपुणं निधुधशिल्पं ॥ ५३ ॥ पुत्रस्य वायो भुजदोर्ललित्येव कंबनेतत्र
 चिरंचरंतं ॥ निन्येदवां कामपिराक्षससस्त्रीनेत्राश्रुवर्षतुर्विलासयोग्यां ॥ ५४ ॥ तं विह्वल्य पुनरसीमिनिशीथेत क्षणाकुणपमर्शनिदे
 षं ॥ मार्ष्टुं कामद्वमारुतस्त्रुर्मातुरंकमुपसेवितुमागात् ॥ ५५ ॥ आलोक्य यातुशवमेतदशेषपौरैरहोमुखे परवशीक्रियते रमचेतः ॥
 आश्रयेष्टूरपरिमेलनफेनिलभिरानंदसागरतरंगपरंपरभिः ॥ ५६ ॥ भवनमेत्यतदाग्रमेधिनः पवनजप्रवणीकृतमूर्धनि ॥ प्रमुमु
 जसम्ममाशिषमक्षतेः प्रमुदितः पुरितत्रमहाजनाः ॥ ५७ ॥ निशिजातुनिकेतवेदिकायां निकटे सुप्तिसुखं निषेव्यथार्थान् ॥ पथिकोपरा

ह

२
 त्रजागरुक्तः प्रबभाषे गिरिमीदृशीं प्रसंगात् ॥ ५८ ॥ पांचालिकां युवमानोरथरत्नसौधपांचालिकां दृदिममेति ममेति कृत्वा ॥ आद्यस्वयं वरम
 हायनृपाः प्रयातिदूतैः समं दुपदमूपतिराधाजनीं ॥ ५९ ॥ भोक्तुमन्त्रमपि स्तुभं मयंदोग्धुमयमिनवप्रसवागाः ॥ लिप्स्यते द्विजगणोपि
 चतस्माद्वत्सलादुहितुरुत्सवकाले ॥ ६० ॥ न हितत्र भवेदपार्थतो विजयः सिद्धिमुपेक्ष्यति स्फुटं ॥ युगपत्सुखमस्तु वा महदुत्तमागच्छ
 ततन्महोजसः ॥ ६१ ॥ इति वाचमुपश्रुतिं दूजाते हृदि कृत्वा सुधयेव निर्मितांतां ॥ पथिभस्सुरस्य मध्यभाजः प्रतिपांचालसुरप्रनस्तिरेते ॥ ६२ ॥ तं
 पुनरनेकदिननीतजनपदवनसीमानः पथिकृतोदयेन भगवता पराशरदायादेन जतुसदनपरिच्यवनेन बोनवो हर्षः पार्षतरूपसमुन्मिषती
 ति गिरालुगृहीताः साक्षात्प्ररोहता भुजप्रतापानले चैव फलानुनकरबलितेन महातालाततेजसार्निशानितांतसीमं तितसंतमसयापदया
 त्रिविष्टपपदवीं प्रावीक्ष्यन् ॥ तत्ररवलुड्दीवरात्यतितरंगमनुप्रविष्टैर्वैरिवाध्विंदुहितुस्तकणीकदंबैः ॥ ६३ ॥ उन्नसमयं पयसि चित्ररथो विलो
 क्य पार्थान् रुरोधकुपितः प्रधनं विकीर्णः ॥ अस्त्रमात्मसमनामदेव तसं प्रमुज्यसमरेधनं जयः ॥ तत्र तस्य स्थमग्रवर्तिनं जामुपालयस
 हायमातनोत् ॥ ६४ ॥ गंधर्वाणां पत्युर्गवजुषः सौरसंधवेतस्मिन्पाथसिभंगः शिशिरिधो धसिभंगस्तुतापहेतुरभूत् ॥ सख्यस्य लासा
 त्सपदिषुदृष्यन् कुशीलवैडः कुरुनंदनानां ॥ प्रादशयत्वां प्रथमं विनीतिं पश्चादमीषां पदवीचरम्यां ॥ ६५ ॥ धर्मस्तरथसहोदरैः समंधौ
 म्यमध्वनिं समीक्ष्य विश्रुतं ॥ प्राणिनामयमहिंसकोपिसनपादपीडनं मुष्यकृत्तवान् ॥ संथातव्यं विधोषीतः सपुनस्कुरुते स्म तान् ॥ तथा ध्व
 गमनेते पितृप्रयवत्रविदाः ॥ ६६ ॥ धौम्यस्य सुधामधुरिमधौरेयीभिः स्वयं वरकथाभिः ॥ दुपदपुरः सरणिरेषां द्वितीयमवसदानीत् ॥

म

न्यामुराजान्यानेवमवादीत॥७७॥बाणेनसंप्रतिनृपाःदिविलक्ष्यमेतत्तज्जयवद्भुविनिपातयितुं पट्यः॥मौर्विमिमामिवसदक्षिणएवपाणौकु
र्यात्स्वरसारमभिहृद्यममस्वसारं॥इत्थंप्रगल्भासुदिताःरभसेनपीठादुधायवापमुपसृत्यकैरेपि कृत्वा॥आत्मानमेवकृतयलमनैषुरा
र्त्तिमौर्वीलतांनतुमहीपतिपंडुयस्ताः॥७८॥दृष्ट्वाथराजकमिदं द्विजसंघमध्यान्निर्गत्यसंसदिनिलिपपतेःकुमारः॥चापेशरंकरधृते
समधत्तलज्जांभूपेषुभरिक्तुर्देकंपुरुषेद्रुच्यो॥वीरेणतेनविशिखेनविलीनमूलंचक्रभ्रमेणपतयालुतद्वशरयं॥अस्मिन्समाजवल
येत्ययमेवदोभानित्याहिताभिनयलीलमिवावभासे॥८०॥निष्पतत्सुरकरांजलिपुंजात्पुष्पवर्षमभितःकुरुवीरं॥मंदहासइतिविक्र
मलक्ष्याःसंदधेसकलचेतसिबुद्धिं॥८१॥पांचालपुत्रीप्रहिताःकटाक्षाःपांडोःस्तनूजंपरितोववल्गुः॥मांगल्यमालावतरेदिहेति
माध्वीलिहःपूर्वमेवोपयाताः॥८२॥जनानांतरनेत्रवारिस्तृष्टिपथाहेमपयोजगुंभितेव॥बलवैरिभुवस्तथाधिकंतवरणेचंपकमा
लिकावितेन॥८३॥तदनुसमहावीराग्रेसरःसमग्रगुणशेखरितांनरपतिसुतामिवशरासनलतामुद्वहनराज्ञांबलमवज्ञायसभांकक्षणा
क्षणेननिश्चक्राम॥तदात्वद्वरबलोयमस्मानरिवलान्विस्मयेनविस्मरन्कस्मैचिद्वहितरंविप्रायप्रायकृदितिद्रुतंद्रुपदायद्रोहमुनिं
द्रयतःकतिचनराजन्यान्वृद्धभिभुरवान्प्रतिसुलभोन्मेषेणशेषेणसरभसभुजोन्नीतैरुपवीतैःकंठमावेष्ट्यममाययेष्टममायैविष्ट
रस्यलक्ष्यमितिवचनेनजातिचापलंकुर्वणानधरिणीगीर्वाणान्भवतांपुनरासीरेवजयरासीकरणायालमितिसस्मितंनिवर्तयन्तमत्वं
पतिकुमारोयुधिसमारोपितधनुर्गुणानिरगलितेनशरनिकरेणतेषांपरेषामधिकांदिशिदिशिकांदिशीकतांदिदेशी॥तावदस्यराजसंयस्य

ये

११ ल जंघालतामनुकुर्वद्विरिवरथावद्विरपाणवाभ्यर्णमवतीर्णवतिर्णमणोजिबंघौतेननिहितां। दीप्तिमपरइवतांदयितामनुरंजयनयमपिध
 नंजयस्ताम्रवासभुवमाससाद॥स्वेदांबुभिर्नैर्हिजेलेः पदयोः सवित्रीमंडीर्चीकरसतयासहचापपाणिः॥मोदांबुभिर्नयनजैस्तमि
 यंचमौलोविस्मरचेतसिकुलालवधसमाजे॥८४॥कुवलयदृशःकुंभंजिग्युःकुचैरितिभाषितेकरिवरशिरःकिंसित्येवंप्रहृष्टमनाश्चिरं॥
 द्रुपददुहितुर्दृष्टानुंगैकुलालपतिःकुचौनिजमपिधटंनिश्चित्येवनितांतमलज्जत॥॥८५॥अन्यैर्गृहमुपनीयप्रजितांस्तान्यासोक्त्या
 विदितवरःपुरामैरते॥पंचाभिधितिपतिनंदनान्सुतायाःपांचालोनिशिपरिणीतयेनुमेने॥८६॥ततःपरमीदृशोत्सवश्रवणात्परमा
 नंदमनुभवतीभिरंतप्रिकाभिःपरिहतांतांसखीजनाःमंडनमंटपिकासुपनीयप्रसादइतुमारभंत॥द्रौपद्याःपंचपत्नीत्वेद्रष्टुलिपिमि
 वात्कुका॥सीमंतशिल्पव्याजेनशिरोजान्व्यभजत्सखी॥८७॥मृगमदतिलकरराजतन्याःमुखशशिनीमसहसाबलाहतायाः॥चिकु
 रमिषजुषोपराधशोत्येनमिमपत्यमिवांधकारबंधाः॥८८॥अधिनासिकाशिखरमाकलितंनवमौक्तिकेनरपतेदुहितुः॥शुशुभेसुखा
 ११ रु बुद्धमघचरस्मितहंसिकाजनितमंडमिवा॥८९॥सुतरांजनमोदमादधातेषुतनोमौक्तिकरलकणपत्रे॥परिचतुमिवाननदुसंवापरिवे
 षस्पशिरसमीपभाजौ॥९०॥ताटंकेतरलमणिप्रभातरंगेतन्वंग्यामुखमभितस्तथाव्यभातो॥भर्तृत्वंप्रकटमुपेत्यजागरुकेवणेद्वि
 नयनविपाटयोरिवात्ये॥९१॥सख्याःकरोजेनविधौसकृदेवगंतुंमपांगभागमपटुःअममानसयः॥रखावधेरनवगाभितभाटुगंगे
 प्रवोक्तमेवसपुनःपुनराल्लंबे॥९२॥सकलमपिवपुविमुष्यतन्याःसपदिस्सर्वविपुलेशणांबुजापि॥विरतरमनवेक्ष्यमध्ययष्टिकर

धृतकांचनकांचिरेवतस्त्रौ॥ कांचीकलापमणिविंक्षितपाश्वयोषितोत्रायेपंक्तिरवनीडसुतावभासे॥ आविर्भविष्यदधिगोष्ठिकटीनिमग्नवासः शतंज
 नहृशाभिवस्त्वयंती॥ १४॥ आतंकपीडामहदापुराहमस्यादृतंभाविषुवत्कभेषु॥ एवंविचिंत्येवभयेनपादिलाक्षकृतंघामपपाततब्ध्याः॥ १५॥ त
 स्याः सरवीषुसकलास्वपित्तदंगवेगाद्विभक्तवर्षुविवाहवैषैः॥ कालक्षिपासहनहृथपुराहितानां कोपस्यपात्रममबलुचशिष्यकत्री॥ १६॥ ए
 वमलंकृतामेतामवलोक्यस्वयमपिसंध्यारुणिमसंपादितलाक्षाकृत्यामंजनतिलकमंजुलमुखभागां परिणेतुमिवप्रतीक्षीक्षामुपगतवेति
 भगवतिभास्वति॥ १७॥ १८॥ तस्यामेवक्षपायांसपदिनिजकुलमंत्सपार्थोत्सवानामालोकायैवसाक्षाद्विब्रातृहिमरुचौघांशुभयौमुहूर्त॥ सोपानैर
 घ्यस्तनमरकतखचितैर्वैदिमेतेकुमाराः सालंकराः पुरोधैः सरभसन्निहितैः संविधानैः समग्राः॥ तत्रमुहूर्तगणैर्वेवसमंताद्दोलायमानेषुदीपेषु
 मंचविदोवदनेष्विवशब्दायमानेषुवाद्येषुसत्रियकुलपालिकाः कामनीयककोरकितैः कनकभूषणैरलंकृतसहजरमणीयकांकन्यका
 ममीषांसकाशेनिवेशयामस्तुः॥ १९॥ पूतपार्श्वकुशांकुरैः पुरस्तान्मणिकुट्टिमैः॥ प्राज्वलतस्यधोम्यस्यप्रतिविंबुडवानलः॥ २०॥ धमोन्म
 जाश्वबहुसंचितुतानयेतिताम्यत्समिच्छटभिषाकुतिभिर्ब्रुवाणः॥ तामात्मजांद्रुपददौराजइवानलोपिआदादिवोन्नतशिखाग्रकरणते
 भ्यः॥ २१॥ अथजातुपालयसमर्पणात्कृतंपरिपोषमस्यवपुषोभिर्वीक्षितुं॥ स्पृहयालवः किलपृथासुताः क्रमात्परिचक्रमुहूर्त
 भुजं वधूसरवाः॥ २२॥ कटिनत्वं संपदबलेपभरात्कुचकुटुमलस्य कुरुवीरवधूः॥ कृतनिर्जयेवपतिपाणिधृतं पदमश्मनः निरसिसानिदधु॥
 ॥ २३॥ कन्ययाभ्युपहृताविधिलाजाः कंदलुत्यनलशैचिषिपेतुः॥ पंचवल्लभकराग्रविमदतिबहुवंशकलिताइवमुक्ताः॥ २४॥ विधि

चंद्रभार
१२

चोदनासुमणिदीपमटिकास्फुरदिंदिराप्रतिष्ठितेश्वसुभुवः ॥ उभयोर्विचनविधौ पुरोधसः स्थलतंबद्धवन्तुमंगलं त्रयोः ॥ १०३ ॥ वा
हुप्रतापइवसाक्षिणिहव्यवाहे सामंत राजधरणे शिवयाज्ञसेन्याः ॥ कांक्षासमक्रमशएवकरं ग्रहीत्वाहर्षणवृद्धिममजन्तवनीड
पुत्राः ॥ १०४ ॥ पांचालराज श्वसपांडवश्च पुष्पत्तमौ पूज्यक पूज्यभावं ॥ आढयंभविष्णुत्वमकिंचनवत्वं व्यत्यास्ततां ताविवयौतकैः
स्वयैः ॥ १०५ ॥ एवमंतरिक्षा निक्षिप्तलक्षवेधलक्षणेन शुल्फनिष्केण निजकंठनिष्कायितकन्याभुजालतानेतान्यथिकौतेया
नवमंतारोदुरहंतारोपितन्निवर्तनमतयो विकर्तनतनयोपामविधेयैः सुहायैः सहसमं च समारधपूर्वस्य सुधपलायनस्य द्वि
तीयां हस्तिविहितं परिजिहीर्षमाण इव ते शकुनिभागिनेभ्यः सेनापुरः सतिरे साणनिः ॥ सारित निस्वानलालितैः द्येवैः क्षालि
तगवाक्षमौनरोक्ष्येदुपदनगरं पुनरपि निवार्य निरुद्धा सयांचक्रुः ॥ तक्षणमेव सत्वरं निर्गत्वरेषु विविधैरासुधैरन्नस्येषु दुपदसै
न्येषु ॥ १०६ ॥ पृथासुतास्तेपिरथाधिरूढाः द्विधाविचार्यैव पुरा निरीयुः ॥ शरैर्विधातुं द्विषतोपि नृणो तत्पुत्रवामचलकान चरणा
त् ॥ १०७ ॥ शंखदध्मुस्ताडयंति स्म भेरींचक्रुश्चेलोचापनादं विवृजुः ॥ सिद्धादीनां घोसदां ललनीये युधारेभेते द्वयेपि प्रवीराः ॥ अन
योर्वलयोर्महारथानामवलोकयन् भोजपांसुरीणां ॥ सुदृशांच पुरस्य सोधभाजां वरणस्वग्विघृतवेभेदिका ॥ १०८ ॥ आसीत् १२
दतामातुधनुर्धराणा मासीद ॥ व्युत्कर कौशलात् ॥ क्षणमिथो बाणगणं निरुध्य ॥ व्रणविनातत्ररणमहीयः ॥ १०९ ॥ रथिकैरथिको
द्विरदं द्विरदस्तुरंगतुरंगः पतंगपतंगः ॥ इतरेतरां स्यरणं विदधे दिवितारद विस्मयनाकतरुं ॥ ११० ॥ रजोधकारे बुद्धशोधयत्सुकरे

ता

वह्निश्चेदीशतुश्चित्तमिवा विवेका॥१४॥ सदसिनविकृतो यदच्युतोऽस्तु पुरुषाक्षरमंडलेन शोचोः॥ वहिरवसदुपेत्य तच्च बोध्यां बहुतरकुं
 डलनील रलेलक्ष्यात्॥१५॥ अश्लीलवागिहसमा मिमती न वेति संदृष्टुं काममिव दानववैचित्र्यं॥ कल्पाततिगमकरकल्पमनल्पवेगं कं
 ठे विभेदरणीं मनिदामधोषिं॥१६॥ इति तस्य दुर्मतेरायुधा सहसमापिते सवनकर्मणि निर्मिता वृद्धा लवनमुपादात्तेन दत्तपूर्वाणि यिता
 न्युतमर्णानि वपुनर्द्विगुणमेव याहयितान् सर्वानुवर्षिपतीन् अस्त्रपितवंतं पौरवंतमनुज्ञाय वैद्यनिधनोत्सवेन सुदर्शनस्यैव स्वधोर
 जनलोचनस्यापिन वास्वकणिका र्द्रतामपु भवितुमना द्ववसना तस्यैव पुमान् पुरी पुरानुभूतवुत्रास्त्रलीनाम्नः प्रतिप्रतस्ते॥१७॥ अग्रेरपत्य
 मिति हेमयदादुरेतन्मिथ्यानमातुलविरोधि मरवेनुभूतं॥ तस्मै यमाणमस्त्रिह क्षितिपोपनीतं नक्तं दिवं दत्तवितितमिदं यतो
 मे॥१८॥ वलाकुचपेरिजहासं स भविलोके माद्रोपदीमणिभुवि स्सलितं यदुज्ज्वलं॥ तत्साधुजातमिति वक्तुमिव स्नुषां स्वां मत्सा
 णवायुरयमुक्रमणे घुरास्ते॥१९॥ अधुना युधिसेनाभिर्विधनानो धरावलं॥ निधाय निधनं तेषु निगृह्णीयामि मां शुचं॥२०॥
 इति निगृह्णीया व्यथानयोः संगमे निमग्नमेनमभग्नकैतवं धोगंधारपतिरुत्तारयितुमेव भुत्तरमादृत॥ जप्यतां कथमुपेति
 सार्जुनो वत्सयुधि वलासलायिताः॥ केवलं हरिमुखननामतो वेगतोऽपि भवन्मुराः॥२१॥ किंचितं वीक्षितुं जगति शान्तु युरज

कोवाभीमं प्रकोपघृतभीमगदांकवाङ्गं॥ ये कैकमुष्टिहतये स्मभवंति नालयस्याह्वेव कत्रहृदयस्सहिदिंवाः॥२२॥ ताभ्यामुपा
 स्यमानस्य तपस्यास्तनुजन्मनः॥ योपादेपि प्रसक्तिः काविशेषान्मादृशोरणे॥२३॥ तथाप्यहंतुतवंचते पांचपरस्परस्य वि
 भवेपरिपणनपदध्विरोहिणि॥ क्षणादक्षमं॥ माणेन जगत्सामान्यतामक्षसंप्रदायेन तं पराजययं वापथे संचारयिष्या
 मि॥२४॥ वितेहतेदरिद्रास्ते विस्तराबंधुभिः स्वयं॥ विनाशं वाशुचायायुर्विदेशं वाथलज्जया॥२५॥ त्वंतवस्तुसुरवमात्मसंयुतैः
 सोदरैः सदृशस्त्रयकाः समाः॥ नीरराशिहरिनीलमेरवलीनिसपत्नमनुभुंस्त्वमेदनी॥२६॥ इत्थंकारं रहसिकल्पिते कैतवदुर
 ध्वेतावुभा वयधावितुं दिव्यचक्षुषातेनांधेन वसुंधरापतिनानुवमणिमंदपिका प्रवेशोत्सवव्याजादादृतः सानुजोधर्मोत्तमजः
 कुरुपतिनमत्यबंधुताया प्रत्युद्गम्यमानो दुस्तरं भाविवनवासवर्षमेकैकेन प्रणिधातुपुण्येन सुप्रतरं करिष्यन्निवपितव्यद्वा दशक
 त्वः पदयोः प्राणं सीत॥ अवमृदं युक्तेरिव तनेरधिगमथजालकमौलिकैः॥ स्वकवरीदुपदस्य सुतापिसासुवलजापदयोः स
 मनीनयत॥ अनुजाभिरनामयानुयुक्तेरभि नद्यक्तुलामलालनाभिः॥ सदनयससर्जतं विनीतं सद्यताकारं निगृह्णीमही
 यः॥२७॥ तावन्मदीयतनुमेदिमदोतहेतुवेपं मिथः प्रभविता कुरुभूभुजाश्वः॥ इत्थं तराहितं शुचैव दिशि प्रतीच्यामंदाय
 मानमहसारविणानि पेते॥२८॥ दिग्धे संतमसैः सांद्दिशा पदिशि च त्वरे॥ सर्वाः प्रजास्तथाराजा समासु हनू दृशा तुल

चंपुसार-
२२

॥२९॥ मनुजावलीनयनवर्त्मनेदुनर्मधवादिदेवममभावगोचराः॥ तत्राः प्रजास्तथाज्ञासमासुक्ष्मकुमुभोविभेजुरमृतांशुभान
बोक्षणमेवंप्रथमशैलरोहिणः॥३०॥ अथोपकायामधितिष्ठतोस्यसंदर्शनायानिशामापतद्भिः॥ अशेषपौरैरतिवालमि
त्रैरशेषिकंचिनतयारतन्या॥३१॥ धर्मजन्माततः कर्मानिर्मायाहर्मुखोचितं॥ सभासभासुरापोरभस्येधापाक्षदीविभिः॥३२॥
तत्रचिद्विद्यमाणेष्वनल्पचारिमजल्पाकेषुसभाशिल्पेषुदृशंपरिकल्पयतः प्रशोदशानिकषामूर्त्तौतृतीयगुणइवदिविषदृष
भनीलदृषदासनेनिषीदतेमुष्यकुरुकुलप्रदीपस्यप्रतीपेनिविशमानः शकुनिः स्थानाहंशयितुंसाक्षाकृतसंनिधिरमध्य
मवर्णयातदीपाभिरव्ययावाच्यद्वयहविशेषंप्रासंगिकेनपथादुरोदरविहारेवतारमधिरादभिरोचयामास॥ अथसदसि
महत्पाश्रयासोनियत्याः सुमतिरपि विमुच्यतमार्गप्रवृत्तः॥ बहुषुजनपदेषुप्राप्तुवत्सुल्लहत्वंसपदिसुबलस्तनु
धर्मस्तनुच्यजिग्ये॥३३॥ येकेनपत्सुबलस्तनुगपद्दृहीतुमक्षिणसर्वविषयान्तपतेरशक्नोत॥ अस्मात्परंजगतिवाच्यतयाभ्यु
पेत्यतिष्ठेति किंनुपरमाद्भुतवाचकाय॥ प्रतिदेवनमेवमेवभूषाः प्रचुरानुरत्नचर्याश्वहेमकोशान्॥ सहजानुसहजाय
यास्यजित्वासुतगांधारपतिर्जगर्जहर्षात्॥ अत्रांतरे॥ घटीचेटीनोभ्रह्मरूपनिवधूटीदुपदजावराकंतामजानयपरिपदी
त्यग्रजगिरं॥ हरनृद्वैतेयांकः सुबलतनयास्तनुषुजवात्समुतस्त्रोसाक्षात्परणिमवतीर्णायमद्रुवा॥३६॥ दृष्ट्वाभियासदसि

२२

ताभ्यनुसोहविरादात्तुमिवागतेनसाक्षात्॥ क्रमेवेदिभिरुत्तिजांसमाजैः क्रतुमाहर्तुमुपक्रमप्रचक्रे॥३७॥ प्राग्वंशेषुतमेतिष्ठनृपागव
शंपुनराविशत॥ कुरीरशिरसापत्न्याकुरुवीरः सदीक्षितः॥३८॥ आसातुमिच्छरनलोहविरत्ररुच्यमाननीलधूमकुलनिर्गलनापदरा
त्॥ जघ्नान्पुराजतुनिकेतनमितिखंडाङ्कुक्षिस्थितानिवववामगुरुनजीर्णान्॥३९॥ तत्रप्रवर्ग्यजनितंदिविधूमवक्रमालक्ष्यतेस्म
विबुधान्यतिपावकेन॥ आनाकदुर्वहहविर्देविणेनवेगादाह्वानपत्रबलयंकिलनीयमानं॥४०॥ मेदस्विनंविपुच्छरवीडवमहाणेन
देहनिजंचल्यितुंशिरिवनोक्षमस्य॥ उद्गम्यसंज्वलितुमुत्तरेवेदिकायामालं॥ वनायफिलपूषवरोतिकेभ्रत॥४१॥ विवेनसंगंविस
पुष्यवेद्योनाथः कलानानयथाविदध्यात्॥ तथेकदेवास्तत्तुपुस्तदानीमत्यद्भुतानाहविषामशेषाः॥४२॥ सर्वेषुवर्णेष्वपिदातुरस्मा
त्संप्राप्तवस्त्वर्थमजातशत्रोः॥ नवर्णयकस्तुकदापिलेभेनार्थंक्रतुनामिहैसार्वभौमे॥४३॥ तत्रनानाजनपदमदिनीवल्लभमल्लमु
कुटमणिकिरणपल्लवितेयज्ञवोटत्रिपथाष्टथातनृजाभ्यानिमुक्तोवेमात्रेयेर्षार्त्तमिर्जलुभवनवनसवनेषुपृथक्पृथग्गाराधि
ततयार्वेनाप्यातिथ्यायनिमंज्यमाणेनवीतिहोत्रेणेवज्वलतोहेमपात्रेणपरिष्क्रियमाणपाणितलः सहदेवोनिश्चितभक्तजनक
त्यनिवाहभारेणवनिभृतावयवंसभ्यलोकलोचनपक्ष्मयुगपंदिपरस्यरवेमुरव्यवदान्यरूपकोमलिमानंमहर्षिजनवलपमध्यमहेंदनीलरत्नं
चिरलंपुमांसं समासाद्यप्रथमर्घेणपरिपूजयान्वक्रे॥४४॥ तावत्प्रकोपात्तरलाधारस्यप्रतिक्षितीज्ञानमयानकस्य॥ वेदीभुवंतत्रविहाय

भुवन्यस्ततः॥ यस्यां जालपिदेहि नोऽथुदितगानैवामिनिर्मुक्ततास्यातां द्वे अपिगां दिवो मम तुतां निद्राममुनेष्यते॥ ४४॥ इतितयोस्तादृशेन वीरवादेन च
 सुरवमिहास्वतिकरास्फालनदर्शिते सविधेन्येवतवष्टमृत्युः स्यादिति सुयोधनं प्रति याज्ञसेन्याः शापेन च भयात्तगंधाभ्यां अधदं पतिभ्यां य
 थापुंरंशज्यं प्रत्यर्थहरिषस्त्वं प्रति प्रस्थापितो युधिष्ठिरः पुनरपि कृतमंत्रैरभिप्रेतं हतमात्रेयमर्थं यथादिधिनागहृहस्ति कया निवर्तित इ
 वतमेव सभां प्रत्यावर्तत॥ ४५॥ भूनाभिविष्टवबोधवतां वरोपि भूयोपि धर्मतनयः सहसौबलेन॥ आधत्त देवमविहारमनार्यजुष्टमाधुक्षरं
 विजह देवपणो पिसोऽमृत॥ ४६॥ कितवेशकुनौ वरां वदान् किरतिस्त्वेन करेण पाशकान्॥ विजयेन सदा पुरस्कृतोऽथ मवतेन स प्रसूतः कृतः॥ उ
 थाप्य अक्षितींद्रः क्षणमपि धरेणो रक्षा तु मस्यां न्युक्तं प्रत्यर्थी स्वीकृतायामिति सहसहजैः सत्यसंधः सजानिः॥ पाणौ देवुर्निधाया प्रसुवम
 तितरां मंतरुत्तयमानां पद्मां प्रापद्वनानि व्यथितहृदमुच्यते रलोकस्तु दग्भ्यां॥ ४७॥ कान्ता रवर्तमनिमृगाः पुरतो निषणाः श्रुता कृतैः सध
 नुषोपि विषं गिणोपि उथाय तस्य पदुमर्मरुचारुचौरं रोमं थलोलचुबुकेन मुखेन जिघ्रः॥ परागार्घ्ये पथितस्य पादरेखा घटस्य प्रतिमाम
 नो ज्ञाः॥ भक्त्योपनीता वनदेवताभिपाद्योदकं माद्वजायति स्म॥ ४८॥ क्रमेण ते विलंघ्य विविधानि विप्रपन्नानि जनुमुनिकर्णशुक्लीप
 थवरो न शि क्षितैर्गतिर्विशेषैरिव गभीरैरावर्तैरुपसिक्कजनादाहता नि संसास्वक्राणीव दर्शयंती कोकनदवदनोदीरितैरिव कोककुटुंबकूज
 तैः कुमारस्य देवव्रतस्य कुशलमिव पृच्छती भागीरथी पुरस्कृत्य तत्र तां निशीथनीं पश्चाच्चक्रुः॥ अपरे द्युरतिमात्रबुभुक्षितानुयात्रिकज
 नपरित्राणायापवित्रैः प्रसेदुषा विप्रभानुनाद विममक्षौ यमन्त्रपात्रमादाय कलत्रे निदधुः॥ वनंततः काम्यकमेत्यंतेषु वसत्सु भीमस्तुनि

यो धुक्कामं॥ किमश्नुयं कुणपाशनेंद्रं क्षिप्रं तदाहारदशामनेषात्॥ ५०॥ ततः श्वरमुद्देतवने ससार्धं वध्वा कदध्वालसतामबुध्वा॥ मूला निस
 र्वस्य शुभस्य मूलानि जग्राह मुनींद्रसंधात्॥ ५१॥ अत्रायते सत्यवती सुतस्य पादारविंदाख्य विस्तृतीभिः॥ नखप्रभाभिर्नैव पुष्पपंडुं जटा
 नतानां जनयां वष्टुः॥ ५२॥ तस्मिन्कवौ तापसश्च यथास्वाती मिवाजग्मुषिवासभूभिः॥ तेषामतिह्यामतया युतानां शुचाक्षिदे शेषति
 दृष्टिरासीत्॥ ५३॥ प्रसूमरतनुभासा प्राह षेणानुसमेधान् दिशि दिशि विदधानो दूरदर्शीति दानी॥ कुखड्गतिमहांतं शब्दमाविभ्रतो पिस्वव
 चननिपु णिन्मातान्नो कानकार्षीत्॥ ५४॥ अस्मात्प्रतिरिति प्रतिपद्य विधामालिंघ्य धर्मतनये न विस्तृज्यमानः॥ पार्थो हि माचलमगात्परम
 स्त्रमल्पशंभोः क्षपाजलनिधेश्वरणा र्चनाभिः॥ ५५॥ यस्मिन्निहमानी भूतियक्षहृदमंगेषु सर्वेषु पिमंजुलेषु॥ न रवं पचत्वां लिने क्षाणाना
 मुरोजमेव गितरामुपास्ते॥ ५६॥ यो वत्सनामेत्यवसुंधरायां निपीतरत्नां वलिकांति पूरान्॥ मनःशिला वप्रसरीमिषेणदरीमुखैरुद्गिरता
 वत्तृष्ट्या॥ ५७॥ आरोहतस्तंतरसासमीरकिशोरकः स्वेदजलपूरान्॥ निपीव्य तस्थाननपद्ममाद्विद्विरेफभावं प्रकटीककार॥ ५८॥ शि
 वारख्यो रेकतनुत्वं करणं त्रिलोकपित्रोर्महसोस्तपोवनं॥ मिथो र्वमानं मिथुनैस्तपस्विनां तथेतथेक्षुमिस्तत्र ननाम पांडवः॥ ५९॥ पारा
 शरिषापितमंत्रभागे राशधयनूशंकरमंतरंगे॥ सप्तापि सषष्टरसा विजतुं सप्ततमापस्वयमेक एव॥ ६०॥ तत्र दर्भदलमुष्टिमावहनसं
 निधास्य हृषभोपदामिव॥ चित्तमीवापदयोः समद्वदत्तपुमारमतदुश्चरंतपः॥ चतुरस्रपश्चिंति विप्रोपविधौ चरणविधा तु मरिवलेन मि
 र्ज॥ सजिगुप्समान इव शृजिते प्रपदेन तिष्ठति भुवः समतले॥ भानौ ललाटं तपमानुजाले प्रविष्टदृष्टिं परितस्तमग्निः॥ स्तूयोपि मोक्तुं विवि

चंपुभारत
२३

नदितेति प्रमोपसंधं निवदश्यते स्म ॥ ६३ ॥ फलपणजलानिलप्रानानि प्रविहाय कमरास्तपस्यतो स्य ॥ विषयेषु न लोलतां प्रपेदे विजयस्य
क्षगुणः कराय एव ॥ ६४ ॥ निरुध्य वासुनिभृतं तपस्यतः शिरः समुत्थादशदृग्विसत्तरी ॥ नटस्युल्लिगानवधूमसंततिः स्फुटी चकार स्य
धनं जयाभिदां ॥ ६५ ॥ तस्याथ नारदसुखात्तपसः प्रभावं श्रुत्वा हरस्त्रिजगतामधिपोदयालुः ॥ देव्या दशा सदसि स्तवितं दिदृक्षुर्दिसन
भीष्टमपिलुब्धकतामया सीता ॥ ६६ ॥ हेरंबगडमुदपंकविशेषकां कौस्कंदोपवाधसिखिपिच्छविलासचूडौ ॥ भ्रष्टानदीतटरुहछंद
कुसवस्त्रोकोदंडिनौ च रुचतां कुहना किरातौ ॥ ६७ ॥ तदानीमेवरजतगिरिशिखरनिर्गच्छंतौ किमेतदितिसांशयिकैरपि दत्ते नुसरणे वित
वेषविरचनाकुलैः प्रथमकुलैः परिवार्यमाणौ समुच्चलितलंगूलमितस्ततो धावद्भिर्दूरचारश्रमविदारितवदनलंबमानरसनाग्रनि
पातिनीभिः सृणिककणिकाभिर्वनरुहपक्षतिंशुधतलीकुर्वद्भिर्दुर्नरस्वसितकंपमाना वयवैस्तेषु तेषु गुल्मेषु श्वापदान ॥ निष्प्रा
न्विष्य हंकारमारचद्भिर्विश्वनिगमविश्वकडुभिरविमुच्यमानपाश्र्वभागो दीपकमृगायमाणनिजहरिणश्रावकानुधाव्यमानपृष्ठभागे
प्रशमिततुहिनगिरिजडिमोहगेन भाविनिपदे पदे वनदेवताभिरर्घ्यायमाणसुरतरुप्रसरास्तरणे नहि मवतः कटकपथे न स विलासे च
रमाणो कावेतावष्टपूर्वो वनमस्मदीयमाक्रमत इति शेषकषा इततया निवारयितुं कामैरपि तेजोविशेषपतिहृतोत्साहेतन्यैः शवरपुत्रैः
केवलमालोक्यमानो जटावल्लरीमलपल्लवमुकलीभवदंजलिभिस्तपस्विषुं जैर्नभसि विमानवेगं निरुध्य हर्षाश्रुभिः संममिष्य
माणं ॥ यशोदौ तौ जगदादिमौ दंपती सवियुग्ममुपासीनस्य सुनाशीरसुतस्य तपोभवनसीमानं शनैर्बानैरासीदौ ॥ ६८ ॥ आपादलं वि

५१४
लीदना

धावनमाचरंत्याः कैश्ये चकार सकरांगुलिमानतांग्याः ॥ वक्षोरुहेषु च महीपपुरं प्रिवर्गो नासाग्रसीमिसुधेयश्च नदीसुतायाः
॥ तत्र सदुर्मधाः वलवदाकर्षणमयोद्भिदुराणि स्वेदप्रवृत्ती वभ्रवामुक्ताफलानि धारयतश्चिकुरभरात्तरतलनिष्पीडनमिर्गलि
तां कालिमयारा मिव निभरकुवलयगर्भकमालयरससरीमश्रुभिः सह वर्षत्यास्तस्याः पातिजल्पलक्ष्मी ॥ निवासस्फटिकप्र
कारमिव दुकलमप्यपहर्तुं प्रावर्तते ॥ ६९ ॥ तादृक्षे समुपस्थिते परिभवे सस्येषु वाचं यमेवाध्यायत्सु विधेर्बलस्त्वदयिते च न्येष्वत्राते च
पि ॥ निश्चित्यातिमतांगतिं यदुपतिनीव्यां कुरौ कुर्वती सा च कंदनमुच्चकैरिह हरेचायस्वहामामिति ॥ ७० ॥ तस्यां सभार्यो द्विपमाणव
स्त्रातन्या नितंबात्सहसा विरासीत् ॥ कंसारिकारुण्यपयः पयोधेः कल्लोलमालेव दुकूलपंक्तिः ॥ ७१ ॥ दृते दृते वासमिह द्यरुपवा
सोतरं यद्वृद्धे वरंग्याः ॥ नरस्य तेने वनकस्य तत्र चितस्य नाव्योजनिचित्रपूरः ॥ ७२ ॥ अदृश्यत्रयपहरेपिवर्धितानेकवाससः ॥ अं
रप्रायता तस्यां मध्यस्थो भयथाप्यभूत् ॥ चैलानिकर्षश्चिरमंधस्त्रस्तस्यास्तु नग्नं करणः सनाभूत् ॥ श्रमात्स्वलित्वा धरणोप
तन्पन्दता वलेरेव जनं वजानां ॥ ७३ ॥ अथ तथाभूत् पुरुषयोषाभिगरोषकलुषेण दृष्टवजनुषापरिषदिभीषणमेवं बभाषे ॥ उर
सिस्त्रवलदूष्मलं मृगाक्ष्वाः समितावास्त्रमिदं यथाहमक्ष्ण ॥ द्विषतः कचकर्षिणोऽथ मुध्याः रसनेनानुभवेयमेवमेव ॥ ७४ ॥ सरसी
चचलितवंधुवंधुरे समराजिरेतामरसच्छंदानिव ॥ शतमपि विमतानेताहेमेतद्वहधा र्त्ताराष्ट्रशेषो महागदापतिसमयिष्या
मीति ॥ ७५ ॥ तत्र सुवाम्नाः पुत्रोऽप्येवंप्रतिजज्ञे ॥ ७६ ॥ उत्सेकाकृतस्ततालुमनुनागोधारपुत्रीभुवाराधारस्तु रसोजहास सदसि प्राभ्या

मास॥ यस्माद्दनेचरकुलाधमजल्पसितमेवंमनःपुलकयन्स्वजनस्यदत्तः॥ तस्मादसंशयमुपांतजुषःकिरांत्यास्तादंकेमेवसहसेनकपोलमित्रं॥ ता
 दृग्वचःश्रवणदाहिमुनेर्निशाम्यसर्वेगणाभृशरुषानिजघांसवोपि॥ देव्याविलोक्यवदनंस्मितगर्भगंडंरणाधैरुद्विष्टिरेवकरेणतस्कुः॥ ७३
 थभिल्लमल्लकुरुवल्लभादुमौप्रतिफुल्लमल्लकलशब्दपल्लवैः॥ स्तुगितावलोकसरणिंदिवौकसासमरंभयानकजवंवितेनतुः॥ ७४॥ श्लथसंधि
 गरुडिरेषवाणैःश्रवणालंबितपाक्षद्वयस्त्रयधर्षति॥ अथमेशमवाकिरतदीयंप्रतिमालिंगमिवप्रसूनधुंजैः॥ ७५॥ सरुषीवहरेविकुण्ड
 चापेसशरंशैलस्तुतापिजातशंका॥ मधवस्तुतमंगलायदेवीमनसायातकृपुःश्रुतिजजापाससंभ्रमाकृष्टधनुर्गुणोपिशंभुःकृपांभोनि
 धिरिंदुस्त्वनौ॥ संबंधमात्रान्कतिचिद्देहेचक्रेपरार्थान्कतिचित्रवाणान्॥ ७६॥ विगाधशंभुविजयस्यबाणाःपुनःपदत्वंपुपुषुर्नदृष्टयोः॥ न
 रादुदारादभिगम्यलुब्धंतमार्गणायांतिखलुप्रकाशं॥ निसेनिषंगयुगलेनितराममषश्चापेनमूर्ध्निगिरिशंपुरएवदेव्याः॥ पाष्णिप्रमुक्तध
 रणिःप्रजहारवेगालुर्बन्धनं सुकुटिलंशशिरवंडमित्रं॥ धनुषाभिहतात्समुत्थितैर्धरकन्यारमणस्यमस्तकात्॥ विपुलैरिवरक्तश्रीकरै
 र्विनिषेतेमणिभिःफणाभृतं॥ ७७॥ देहंगतस्यजगतांजनकस्यचित्तेपार्थप्रहारजनुषःप्रमदांबुराशः॥ भूषाधनीतटमुद्विष्टिपवक्रबाल्यप्रव
 क्रियाभिरुदितःप्रमदःकणोभूत्॥ ७८॥ सगांडीवदंडोपिरगांडवेनक्षकवधस्वधसाधनतयाविरमस्मत्कुलविरोधीति कौधनेस्तस्यदेवज
 तावनकुटुंबिभिःकुंडलिभिर्भक्षितइवतस्त्रणनलक्ष्यत॥ ततोयंदैवविपर्ययःकिमुमुच्यमायाकिमितिचितापरतंत्रेणापिधैर्यदत्तहस्ता
 स्साहेनतिष्ठजडोत्तमन्नेवमर्जुनंनिर्जित्ययत्रोर्जितुमिच्छसीतकृततर्जनेनशितवाहनेनदृषभवाहनप्रतिनियोधुमारमे॥ पुरुषमुनिमुष्टिता

उनेवतितेलुब्धकवामवक्षसि॥ शिथिलाजगलुःकिरातिकायाःशितगुंजामणिहारयष्टयः॥ ७९॥ उपवासकृत्रोभृशंमुनेरसुसिस्वीकृत
 मुष्टिप्रहारदृष्टिपरिमष्टवनकुक्षुमपरागभस्मांगरागोसरभसमेकेनबाहुनाजटासुगृहीत्वापरेणबलइतिकंठनालौतौश्रावतपोथ
 नोयदामहत्यामधित्यकायामापततां॥ तदाप्रडितिघटितद्वारदरीगर्भेनिरुधसिधमिथुनमिथुननिबद्धहाहाकारस्तीरवनदूरोत्सर्पि
 वीचीवेगोत्पादिताकृष्टमुनिजनपर्णशालासहस्रसुरस्ववंतीपुरोदविकुरविभुक्दरस्ववंशवरणपरभारोयमुक्थरपतिरासीत्॥ अवाङ्मु
 रवलेननिषासिरांभुनासमुत्थितोयंददृशेविमोहितः॥ तावाद्यजामातरिमेदशामिमांनिवेदयोद्यद्विमिब्रुनूरहः॥ ८०॥ पार्थस्यतस्यभुजयो
 परमेत्रवरोपिवीर्यविलोक्ययुधिविस्मयमानचेताः॥ चापवृणेशुरनदीकणसेकशंकामभ्युत्सृजन्मृदुरकंपयदुतमागो॥ ८१॥ तथाविधप
 वासौविराडाचरितचेतनास्वागताचारःशानैरुत्थायपुरतोघटाभरणधणात्कारसहचारणकंठगजितेनकणयोःरेकल्पितसुधारतमो
 शेमहोक्षेनिषेदिवांसंभुजफलप्रासारितगिरिजापाणियुगनरवांकुरुघोरणद्विगुणीकृतदारुमणिरमणीयवक्षसंपरिषदगणांजलि
 कमलवनमध्यराजहंसायमानंमार्दवभरितशाईलचर्मोन्मिंतपल्लयनवंकोपरिष्ठागतिर्यगर्षितकैचरणपल्लवसंवाहनपरेणशिलाद
 कुमारेणदर्पदुर्लेननिवारणायमुखबंधनकनश्चरेवलेनिरुध्यमुहुर्मुहुःकरपुटार्यालितककुदशृंगेणभृंगिरदिनाचलक्ष्यमाणभय
 पक्षभागगांडीवदंडोताडनपरिपीडितश्चडाशानमास्वादइतुमवतरेद्विरडनिकरेरिवसुरतरुकुसुमवर्षैरवकीर्यमाणजटामसितकु
 शचीरधारिभिःस्तेरेवचतुर्भिरान्मायपुरुषैपरिपठ्यमानशतरुद्रैर्विरुद्धैःप्रबंधमबरसविधमवलंबमानैस्तुवरयष्टिभिःसुखेणि

चंपुभा०

२६

कैरुपवीप्यमानभक्तजनरक्षणापदानप्रकरणं कर्णपुरीकृततमालमंजरीमधुसूरीमिवेणकटाक्षात्साक्षात्कृतपमिववर्षतंप्रज्वलद्भिः परि
कारपन्नगफणारत्नैः शरच्चणैरिवानुबध्यमानावयवमासंनावतंसशशिकलागच्छितकिरणधापाताश्रीतासहिष्णुतयेषुदंतपटगर्भे
वर्तिनास्मितेनस्सचित्कृत्यप्रसादंभगवन्तंमहादेवमुद्दीक्ष्यपस्मतटरुहनिमेषवितपिसमुत्पानपटभिः प्रमोदाश्रुपूरेनेदीयमात्कायमा
नपुलकप्ररोहंसविनयमुपसृत्यपादारविंदयोः सहस्त्रकृत्यः प्राणंसीत्॥स्वाभिन्मयाजडधियात्पिदेवदेवेवाचाशारेणधुनुषादृढमुष्टिवाता
च॥यतेचतुर्विधमकारिरणेतदागः क्षंतव्यमध्यभवताकरुणार्णवेन॥९२॥शबरत्वजुषोवरस्यपूंसःशशिखंडस्यशकारसंविधानं॥भजति
स्मतदाशिरखंडिभावंभगवन्मस्तकभूषणोपदेष्टः॥९३॥इतिविज्ञापयंतमेनंपारिजातपल्लवतल्लजपरिमलस्यपाणितलस्यपरामर्शनिप्रमुषित
त्रणवेदनांगप्रवर्गकेतुमनंगशासनोद्येवमवादीत्॥यथातृतीयेनयुधिप्रवीरतवापराधेनमवामिहृष्टः॥तयानभक्त्यानपसाविभूत्यातस्प्र
स्सत्तार्चनयापिबध्वा॥९४॥इतिसुधामाधुरीधुरीणवचनमभिधाय॥॥सहस्रपाधनुरिषुनपितांतास्तांसेनिधायविभुरस्त्रमपिस्वं॥पां
ड्यायधनुराहितरीतेः पारितोषिकमिवप्रतिदेश॥९५॥तस्याथपाशुपतलाभदुरापदीतेरक्षणः समक्षमपरिप्लवयक्ष्मपंदेः॥आश्चर्य
वृत्तिरखिलैरनुगमिभिः स्वेरंतर्द्धेसभगवानमृतांशुमौलिः॥९६॥श्लो०॥ग०॥॥इत्यनंतमहविरचितेचंपुभारेतेचतुर्थस्मव
कः॥॥अथसंविधतपोधनेकृताशीरमरपतेर्धृतशासनः सपार्थः॥रयजितपवनंसमातलिसनूरस्यमाधिरुह्यमुदादिवंप्रतस्त्रे॥
॥९७॥नाकमेत्यधनुरंकितदोष्णानाथकोदिविषदामतिहृष्टः॥नामफल्गुनइतिब्रुवतास्वंनदनेनजगद्विहपदमुग्मे॥९८॥पाणिना

२६

जटमातपमात्रमक्षयमस्वीभवद्भुजमुदारतपः कुरांगं॥दृष्ट्यानुगृह्यकुरुवीरमुनींद्रमेनत्रेधावभूवसुतवत्सलतामवान्याः॥९९॥क्षोदय
न्निपिमहीरवुरपातेः कोपिकोपकुटिनोवनकोलः॥घोरफूत्तरणघोणमुपागन्तुक्षिमाश्रमभुवः कुरुस्सनोः॥१००॥तंवीक्ष्यरोद्वपुषंमृगशा
वकेषुत्रासां द्विशब्दुकतिलंबितवल्कभागात्॥पर्याकुलेकलकलैरपिपक्षिजालेपार्थोनिवृत्यनियमाज्जगद्देवारासं॥१०१॥मुनिरेवमदाभ्य
याद्वराहंमुरवरज्जालतिकोजवाज्जिघांसुः॥शबरोदृष्टोतथाभ्यधावधनुरांकुक्ष्यसदानुयायिवर्गेः॥१०२॥मामुंचबाणंमदनुदुतेस्मिन्पे
हिजालमेतिकिरातनेतुः॥वचःसलक्ष्यंमनसोत्तुर्कुर्वन्वराहमस्त्रस्यचकारलक्ष्यं॥१०३॥शिलीमुखाम्बांशिवसक्यसाचिनोः समुञ्जिताभ्यां
युगपत्किटेस्तदा॥समंविभज्यायुरभज्यतक्षणात्सहोदराभ्यामिवपैतृकंधनं॥१०४॥ततःपुनःपितोपिकुरुपवीरस्तः शान्ततयानातिपुरु
षमेवमुवाच॥अस्मिन्ममावसथमापतितेमपधाग्लक्ष्मीकृतेशबरस्यत्वहितेत्वात॥१०५॥शापस्यवाथधनुषोसिवसेतथापिसोदंममाद्यतप
साचभुजोष्मणात्॥इतितस्यमुनेरंतर्दपरसपरीवाहवेणीमिववाणीभाकर्ण्यक्षोणीधरधन्वापिसस्मितंप्रत्यभाणीत्॥मृदुबुधिरंगवचसे
वलक्ष्यसेमृगहिसनंविपिनसीमनीदृशं॥शतशःस्वधर्मेइतिपतयतेबुधैः शबरस्यवावदतपोधनस्यवा॥१०६॥तत्स्वकुलाचारेदिप्रमाद्यतम
द्यमसुक्तकारिणापिलयाकियद्वरंशकाश्यतेतपसिबाहावथहोपुरुषिका॥संदृश्योत्खलुतपस्तवद्बुधमेतद्यजंतुहिसनविधौदृढव
कंठं॥आस्तामिदंभुजवलंचमृगात्ययेस्मिन्सहायकंयदुपजीवतिमेशरस्य॥१०७॥इदंवीचनरीतिमपास्यन्नेहिसंलमकियानसिमत्वा॥
अक्षणाकिंचिदरुणिन्मिजगत्यामंतकोपिमवतीवविभीयात्॥इतिशंकरस्यन्यंकिकादेनसातंकः कुरुशशांकः पुनरपिगिरंकामथेवमंकुरया

पिप्रवातकवचानेवविरचय्यनिवर्तमानो नभसिअमर्त्यपतिकुमारः प्रभादपतिनपतंगपरिवेषेणेवस्यः टिकप्राकारेणपरिगुप्तिमतोदिरण्य
पुराद्विदितबंधुजननिधनवृत्तांततपारोषादुपगम्यकलहायमानान्कालकेयानपिकालगेहातिथीन्प्रथमंपाशुपतेनास्त्रेणमंत्रपूर्वनिम
त्रयांचके॥१७॥ अवायुनेयाः शरदम्रपंडू रविद्यमानास्तमयाश्चताराः॥ देतेयसंहारभवाः सजिष्णुर्दिविप्रतिष्ठापयतिस्मकीती॥ हतरिपु
नितृत्तमवेक्ष्यतेहरिहयस्यसुरैः सहर्तुथ्यतः॥ नयनवारिभिरंगमनात्पुतंनददशेतिलमात्रमपिस्वकं॥ पुरिवज्रिणः सुरनुतिप्रसर
कुलकावमग्रमुजवापकिणः॥ मत्तसेसपंचशरदो शरसांवसतिस्मपंचशरदोविजयः॥१८॥ तस्यवृत्तमधिगम्यरोमशार्धमजोपिमुदि
तः सहानुजैः॥ प्राप्ततीर्थमुनिसेवनक्रमात्यावनवंदरिकवर्तययौ॥१९॥ तत्रब्रह्मपरायणैर्मुनिजनैः संसेव्यमानांतिकौसय्यं वीर्यमनोति
रीक्ष्यसनरंनारायणंचारयया॥ अंगेनातिशमोतरेणमहतीमेकांक्षमांसंस्मृशान्वाह्यैरष्टभिरंगैरपिपरांपस्पर्शपार्थः क्षमां॥२०॥
विलोकनेर्विश्रमशासिभिस्तयोर्भवध्वगानांपरिध्नितकुमः॥ निवासमालंब्यतपोवनेतदाविवासदुर्वाद्धिरामपार्थिवः॥२१॥ एकदातत्र
स्तुषावत्सलतयेवमारुतेनपुरतोनीतमसासहिंमटवीपर्यटनश्चेदसंपदामंधंकरणमल्लिकुलिचेतसामासेवनकामक्षणाकमपिकल्हा
रमुकुलमादायकलभ्येतयुनरेतादृशमितिकुतुकदृष्ट्यांस्त्विततर्षयापार्षत्यारहसियाचितः पार्थदग्धिः क्षणंचिंचित्यतद्विचिचीषय
दिशमुदीचीषतस्ते॥ क्षिप्रं विलंघ्यगिरिबोवलिनीविनानिगच्छन्सोपधिददर्शकपिमहोत्तं॥ दृग्ग्यामवतमरिपटनदाहकालेनिद्राभयादुप
गतामिवकुंभकपाति॥२२॥ अभीरसौगभीरमभाणीञ्च॥ ३॥ कस्त्वेनिरुध्यपदवीमविनीतबुधे निद्रास्यसेहिनसहेगमनेविलंबं॥ क्रोधोभुजा

मिवमानाद्यहिडिंबहंतुरुद्यद्गदांतनूमपिमूढकुर्यात्॥२३॥ इत्थंगिराकिंचिदुदीक्षितस्यलांगलमात्रेतरलः कपीद्विः॥ कोपारुणाक्षंकुरु
सिंहमेनंस्वापारुणाक्षः स्वयमेवमत्स्वे॥२४॥ भद्रस्वस्त्यस्तुतुभ्यंचिरमिहजरसानिद्रयाथातुरो हंप्रत्युत्थानादिकमर्ण्यपदुरवयवैरसि
तरमात्ममेव॥ जात्यावच्छानरीत्यापिचविपिनपथेप्राप्ततिर्यक्मेवंवालायेमां विरुध्यदृष्टमभिलपितप्राप्तयेसाधयेति॥२५॥ इत्युक्तेरषष
रिधरणौनिधायवल्कंददं चपरिधायभुजार्गलाभ्यां॥ तं कष्टमेवनशशाकसतुष्टुवंगोवालरुच्छयाधनतयास्यमनश्चकषे॥२६॥ त
दनुविनयविस्मयवीलपारदृश्वनामातरिखस्तनुनालंवासवलोकनासिषुकोसीतिष्टष्टः कपिकुंजरः स्वमंजनायांप्रभंजनेनसंजनितं
जानकीजानिहृदयरंजकंलेखावहं व्याजहार॥ सबहुमानंतस्यवचनमाकर्ण्य॥ प्रतीनतेनधुनरप्यधिपः कपीनाम्वेतथायदिसवानधु
नार्थयेहं॥ कर्तुं तनुंनयनयोः पथितावकीनांततादृशीसुदधीपल्वलतासवित्री॥२७॥ इत्युक्तोयं प्रवृद्धो गैर्हल्यारुरुधेनिजैः॥ वैमात्रेय
स्यतस्यैवमार्गेदिविषदामपि॥२८॥ अस्तस्यतद्वपुरुदीक्ष्यसजातिशोकिमेनाकसंशयकुठारितपक्षालापं॥ मोहेयथानयनयोर्मुकुलीव
भूतवोधेतथैवकरगोरपियुग्ममस्य॥२९॥ प्रमोदात्परिपुच्यद्विः प्रतिक्षणमथांगकैः॥ भीमेनाप्युदधारीवभ्रातुर्द्विविडंबना॥३०॥
सविनयमेवंव्याजपथ्य॥ प्रार्थ्यमानपददर्शनंचिरात्प्रवृत्तः पथिभवंतमग्रजा॥ विस्मयांबुनिधिरेवमेधुनावीरवयंभवतापिदुस्तरः॥
॥३१॥ राघवस्यसहजादपित्वयिजेभवत्तिरधिकेतिमेमतिः॥ यामिनीचरवधोत्सुवेयतोलक्ष्मणादधिकमंशमग्रहीः॥३२॥ आर्यहाम
स्वममवागपराधसुग्रमित्यानंतचरणयोश्चुबुकेगृहीत्वा॥ जघ्नन्शिरस्यवज्रमुमुचेहनुमान्भीमोपमुच्यविरहासहनोस्तुविद्वन्॥

॥२९॥ गच्छतोऽप्यथिमारुतेः पुरोगंधमादनमभ्रकुलाचलः॥ वानरेण्डवगाढवीक्षिकावासनाभिरविमुक्तदिव्ययः॥ ३०॥ अलकेशयो
 विदलकेशयेः सुमेः सुरभिप्रमोदसुरभिं नमः समां॥ शिरवरेरातस्यमहतीमुदग्दिशोमणिदर्पणीमिवददर्शवापिकां॥ ३१॥ यद्वा
 धिपत्ययशसावगृहीतहेदेष्टुभयादपगतेसतिहंसयथो॥ कक्ष्यानिवेशितगदः सविगाद्यतोयंपुल्लानिहल्लकुलान्यरिवलान्
 लावीत्॥ तदात्वएवतद्वक्षिणः कस्त्वंसाहसिनायुरयभूमिमारुरुक्षसीतिसमंततो निरुंधानानन्वर्थावलंबकतया लोहितायत
 लोचनानां प्रतिबिंबेस्तां सरसीं पुनरपि सौगंधिकां तर्जनीमिव कुर्वतः क्रोधवशां नामया तु धानानूसभी मोरं हसासमुपहंसितस्मि
 हनादश्विरमुपोषितस्मपरिधस्य पारणं परिकल्पयांचक्रे॥ रक्षः स्रुतारक्तनदीमहादेविष्वक्पतंती वियतिस्त्रितानां॥ क्षरतटीधातुसरी
 तिवुधेः करावलेबकलयाचकार॥ ३३॥ पर्वतस्याग्रवस्तुभ्यः प्रवस्तुनेष्ठतींद्रां॥ उक्त्वाय समहायस्मलादुपासीददुपत्यकां॥ ३४॥
 तदानीमितरेष्वपि भ्रातृशुकमूलपालिकासूनोः स्कंधशिबिकामधिरुह्यतस्यैव कटकमुवमागतेषु सत्सुमारुतिरादरेण रहसितं
 विकसितांकुसुमसंहतिं मूत्तानुरागभ्रमरां प्रत्युपदामकरोत्॥ सरसीवकचेयस्याः धातुराष्टकुलीकृतो॥ जुषेतया वरतनोस्तु
 र्मिमत्यलिभासुरे॥ ३५॥ इति सौगंधिकाहरणं॥ अथ कदाचिदाखेटायतटाटवीमटतितस्मिन्नुर्वेदिषिजलोनामदुर्घटः॥ सुरावि
 रुजटमेत्येवेदिकयावैतानतनूपातद्वदयितया सहजीनपितान्वीरान्॥ स्कंधमानीयजवालेनचिदपदिशपथेनप्रतस्थे॥ गता
 गतेतवधटोक्तचेनजटेनचस्कंधघृतस्यराज्ञः॥ पादापणालामश्रुचावनंतं॥ तन्निनदेरिवरोदतिस्म॥ ३६॥ वनंद्यासोः कठिणसभां

परिमृशान्मुमिंदः पक्ष्मलीलतजयंतमहेर्ष्यः॥ आदरेण साधुरिदेवगणनामासनाधर्मधिरोपयंतिस्म॥ सदसि वसतितस्मिन्नुसार्वभौमकुसु
 लांकषटत्रावरबाणैः कल्पिताईव्रणेपि॥ निखिलसुरबंधनानेत्रसंधाः समेतातिशितकुलिशकल्पाः निदयंसंनिपेतुः॥ ३७॥ आस्थानस्य
 नितनयादिदिशोनयुधमाकर्णहर्षविकसन्नमनसोमधोनः॥ अंगरिवले प्रसरतोपुलकांकुराणामक्षणांसहस्वतयमेववस्तुविद्युः॥ ३८॥ अ
 चक्षुयापितुरमर्त्यसमाजादयतः स्वनितमंगलवाद्यं॥ वारणेंद्रमधिरोध्यजायंतोवैजयंतमनयद्विजयंतं॥ ३९॥ आनतस्यपदयोराजिष्णोरा
 शिषेनुपदमिंद्रपुरंधी॥ पाविजातकुसुमस्यपरागेः फालसीमनिष्ठामचकार॥ ४०॥ पुनः पुनः स्तत्रपुलोमयाः जयंतशंकादधतः स्वकां
 त्यां॥ नरस्यमोर्विकिणएवदोष्णो नोमग्रहधुरकलचंन्यकाषरत्नं॥ ४१॥ पितुरिवास्त्रकलादिविगायकापिकुलादृतकंठरवोदयः॥ परिहृतामृत
 दिव्यजनादृतः परिशिशीलसंगीतकुलामपि॥ ४२॥ तमुर्वशीतत्रकदाचिदेत्यस्वयंरहः कर्मणिभक्तकामां॥ अथेष्टथापत्यतवाभिधेवर्कुबलमेहीति
 शशापकोपात्॥ तदुध्वाहरिरुचेतंशायिवत्सतेमुदे॥ चित्रसेनोक्तविद्यायाः सहकृत्वाभवेदिति॥ ४३॥ कदाचिदस्त्रशिक्षापरिसमाप्तोसुरस
 भक्षंशुरुदक्षिणालेनविपक्षकुलक्षपणंभिक्षमाणेनसहस्त्राक्षणेस्वमस्तकदाक्षिप्रशिरस्निक्षेप्तकरीटोयंवलक्ष्माश्वोमातलिपरिकुलि
 तरथ्येननदनवनमंदपवनसंदीयमाननिजकेतनस्पंदनेननिर्गत्यविलंघितदूरवियत्यथः पाथोनिधौगंधीरनीरपूररक्षितरक्षःकुल
 कोलाहलनीचीकृतवीचीरवरसातलकुहरमुखंनिरुध्यरणप्रस्तावंवितस्तिरे॥ तावदनाकणितैरवगांडीवविस्फारश्रवणादहध्वर्विकया
 सुगपदभिषेणयतः दिविषदवध्यभावादध्यातुमरणानुक्षिपेः सुरत्रैःविश्राणितविवरादुरसः कृतप्रयाणेः प्राणस्त्रिकोटिशोनिवातकवचान

सुचारः॥ करेण विस्फारितकाल एषो जगाम शत्रुन जगदेकवीरः॥ ४९॥ स्वसमाननाम्न वयवेन द्रुणा धनुषश्चतैः सखि देवगायितां॥ अतिरिक्ततांग
 लतले कवर्तिनीमखिलेषु पृथ्विचकारसायकैः॥ ५०॥ गगने शिरश्च लयतः श्रवांचलाद्रालितापि दूरमवने समं जरी॥ पुनरुन्नमद्भि
 रिषु पक्षवायुभिः पुरतोभवत्कलहजीविनो मुनेः॥ ५१॥ हस्तैः प्रवीणैरखिले पिकर्णे सुधां विमुंचन् सुरगायिवर्गः॥ अयु
 क्तमेतत्पुनरुचकणं विपाठवर्षे विससर्ज धोरं॥ ५२॥ तदनु विश्वातिशायिना विश्वावसुकुमारस्य शरेण सहजवच्चे
 चेत्तपाणबंध इव धावति राधे ये कंदत्सुकुरुहं देषु सर्वे पिगर्वेण गंधर्वभटाः सुयोधनमायोधनधरणिमध्य
 भाजं रश्मभिराबध्य गजै तोरभसवर्जनिर्जरपदमनेषुः॥ ५३॥ नयत्स्वमुवै रिषुना कमार्गं विषादभाजां विपिने कुरु
 णां॥ तत्तादृशि ब्रीलं मरे पितेषां तान भावं न जहृर्मुखानि॥ ५४॥ तस्यांतः पुरसुभ्रुवा विगलितैर्बाष्पां बुभिः पंकिलैर्मा
 र्गमंदितवेगपादगतयो वक्षःखलसाणयः आजगमु रत्तमजातशत्रुमजहत्कारुण्यमंघ्रिद्वये कुर्वत्यो नमितां क्रिये
 वपुरतो दत्तार्थसाह्यं शिरः॥ ५५॥ सगद्गदमेवमभिदधुश्च॥ ५६॥ संद्रष्टुं तव पादमूलमधुना सर्वैः समंबंधुभिर्देवजा
 तरमागतं वनतले लेहो न हेतोर्विना॥ पापः कश्चन मयको दिविषदं हाहंत बध्वा दृढं निःशंकैरुपवीणितो निजभंदेर
 भं नयत्युच्चैः॥ ५७॥ तदद्य नः कंठभुवि स्नुषानां तवैव पादं शरणं गतानां॥ वास्तव्यतां मंगलसूत्रिकायाः प्रसीददा
 तुं प्रथमानकीर्तये॥ ५८॥ इति तोमिर्द्विनिभा वंपुरो धाय निवेदितस्थराज्ञो निदेशेन निगत्य सत्वरमनुधावतां भूदंडमिव

कोदंडमपिकोपेन कुटली कुर्वतां भीमप्रभृतीनां क्ष्वेडितविस्फाराभ्यां तक्ष्णं वियदखिलं विकस्वर निजगुणमासीत्
 ॥ कगायका यूष्ममुपातवीणाः कुचपिपूर्याः कुरुवंशं शरपाः॥ अहोरणे चापलभी दृष्टां वः स्वमूलं कंवापरमू
 लकं वा॥ ५९॥ वृषांकमोलौ व्रणचिन्हदायी वनेर्जुनो स्मिन्वसतीति वार्ता॥ पपातकर्णे भवतां न किंचिद्यदी दृशं सो
 हसिमातु न ध्वे॥ ६०॥ भ्राता धुना सौनविमुच्यते चेत्तथात्र संनह्यति गां डिबोमे॥ यथामहं द्रुः पारिगृह्य वीणां स्वबा
 हुकीर्तिं स्वयमेव गायेत्॥ ६१॥ इति विजयस्य वीरवादेन पुनरपि निवेत्तमाने वरिणामं सेषु निबध्य बाणास्तेन मेव कू
 जयद्भिर्नभश्चरैः सममेषां सकलैव मानिकपरिषदंगरुहवितीर्णनिद्राभंगो महान् संगरो भूत्॥ ६२॥ गंभीरगा
 डि वरुणे हलितैः पृषत्तैर्गंडरुहै हृदि भुजे गमितव्रणास्ते॥ गर्वविहाय च किताः गगनांतराले गंधर्वैः सह
 रांगमनं वितेनुः॥ ६३॥ वीणाः समस्ताः विजयेन कृतांगंधर्वसैन्याद्रलितं बभूवुः॥ आयुष्मती केवलमालु
 लोके हस्ताग्रवीणादि विनारदस्य॥ ६४॥ एतावतीति युधि मार्गेण चारुशक्तिः स्वहीव भूवसुरगायकपौड
 वानां॥ तेषां ययुः शरकुलानि हिलक्ष्यमात्रं लक्ष्यं विभिद्य पुनराययुरंतमेषां॥ ६५॥ तत्र शक्रसुतस्य तां रां वि
 क्रममभिनंद्य कृतसंधानेन गंधर्वराजेन समर्पितं पौरुषपरिहानमिदं न पुरस्करणीयमिति बंधमिष

गपश्चादपनीतबाहुयुगलं सुयोधनमादायते भीमादयो वसुधराधिपस्य संनिधिमधिरोपयामासुः ॥ १॥ तं वीक्ष्य तत्र
 तरुमावरणं भजंती सा पार्षती सविधमल्लिपरंपरासु ॥ हासैः करंगुलिबिलादसकृद्गलद्विराकालिकीकुसुममं पंडि
 मिबव्यतामिति ॥ ६३॥ वीरव्रानेस्त्रिभुवनभवेर्विश्रुतेनः कुले स्मिन्संभ्रयत्वं बहुभिरनुजेरास्ति तोषाधिपत्यं ॥ एवं भंमं
 किमिह भजसे वत्सनीचैः प्रणीतं राजन्यानां परपरिभबोराजयद्दमाहिकर्तः ॥ ६४॥ इत्थं निगधसरलेन युधिष्ठि
 रेण बंधा द्विमोच्य बकविद्विषता विरुष्टः ॥ मानं च्युतं मृगयमाण इवातिनम्रो वाचं यमेन सययो महता बलेन ॥ ६५॥ यं प्रा
 यं बहुमन्यते जनाः जीवितुमुत्सकाः ॥ उपावीक्ष्य तमेवासौ पथि प्राणान् समुत्सितुं ॥ तस्मिन् प्रते स्वपूने लब्धसुरा
 रि साह्यस्त्यागेत नोस्तदनुबंधुतया निषिध्यः ॥ तस्मादनात्युनरपि प्रतिपद्यथैर्यधुष्यदलो निवहते कुरु राजधानी ॥ ६६॥
 तत्र खलु ॥ कदापि माबंधय गायकैर्मोमिती वह्न्यैरमृतायमानैः ॥ संप्रीणय निंदमया भिमाची सपौडरी कंकतुमाज
 हार ॥ ६७॥ भूपोपिता वनभुवं प्रविहाय भेजे प्रत्यः सकाम्यकतपो वनमंडलानि ॥ किं मश्ननाशमुदिना खिलतापसो घस्वा
 ध्यायघोषमुखरीकृतदिङ्मुखानि ॥ ६८॥ मृदुभिर्वनवल्लिकंदमलैर्विहितातिथ्यविधिः सतत्र पार्थः ॥ स्थितिमान् चरति स्म
 दृष्टचेतास्त्वेण विंदोर्वचने तपो वने च ॥ प्रास्तेत्यासदसि पटपटीरसंस्थाः सैषा समागतवती तिसकोतुकाक्ष्यः ॥ वेणी

त
 लि
 रात्रि

तेजलसुरोधो नवभरवयस्य ॥ वने विजंभक्त रुणे तु तस्य जलसुरोधो निजधर्मस्थनो ॥ ३७॥ नीलाकिमद्यवनसीमनिदूरमेतान्नैव हन्मि सहसोतिधियो वति
 घन ॥ अलक्ष्यतायममरारिरनुष्णजं धातुं पदात्पदमपि क्षितिपानुभावात् ॥ ३८॥ मध्ये मार्गवर्ताताम्रदगजगमनेमारुतौ संमुखे स्मिन् सार्धं तेनायु
 योऽधुततरमसमना स्तीज्रदधप्रसारः ॥ दैत्यस्तानुराजपुत्रावक्षितितलमनयं बाहुना स्कंधमध्याक्रोधांधोरलिसीन्मासपुनरनिलभरदो
 रूपंतस्य शीर्षं ॥ ३९॥ निपेतुषस्तस्य निष्कृतमूर्ध्नी नितान्तभारेण वनांतमभिः ॥ निन्मा भवद्वरमनुष्यसंगे निजेः प्रतीकैरिव संकुचंती ॥ ४०॥ निष्क
 टकाभवत्सर्वो निहते स्मिन् वनावि ॥ उत्कंठकमवत्यीतेरुन्त्यासातुपार्वती ॥ ४१॥ ततस्तोचेता दिचिरमधिवसंतः कुरुवराः सिताश्वस्य प्राप्तामु
 दमनुवभ्रतुर्निरवधिः ॥ कथं शोषकास्त्रिदशरिपुवर्गस्य बहुधाधनुर्ब्रह्मो जलं शतमखमुखे स्थापितवतः ॥ ४२॥ तदनुक्रममापिते शयुधसंबहल
 त्यचलाचलनमूर्ध्नी ॥ नृपतिः सहजैः समं वनाद्व्यहृतद्वैतवर्ननितान्तदृष्टः ॥ ४३॥ नरेन्दुपुत्राः सदयाश्च सैन्यान् केवलं तत्र तपोधनानां ॥ नैवापि जकु
 र्निधमैः कशांगाः नेदीयसानां वनवीरुधांच ॥ ४४॥ तदनुसखलु मानी सर्वसाम्राज्यलक्ष्मीं प्रविकटयिषुषेष्वां प्राप्तकार्ये नन्तीनां ॥ कुरुनृपति तत्तज्जा
 घोषकायात्रापदे द्वादशजतवलसंधैराहतस्तं वनांतं ॥ ४५॥ कर्णो निहते तत्र करिबजानां चलत्सु सर्वेषु च मूरजसु ॥ रजस्तु चिताश्रिताश्चिन्मस्यरा
 शोबलादिवाचं चलमेव तच्छो ॥ तत्र रज्जुनहनस्य भाविनः स्थानस्त्वनरुती इवोपादे ॥ धारयन्मुजयुगेन कोरवः सैनिकान्स्त्रिविभज्य पंडुराः ॥
 ॥ ४६॥ अत्रैलिहस्यवटभूमिरुहः स्तुलसोऽस्थित्वाशृणोत्तदनुवैणिकगतिरीति ॥ संगीतमंगिरसिकं सहबंधुवर्गं राकारयन्निवसुराधिपगायकैः ॥
 ॥ ४७॥ तावत्तस्य धातुराष्टस्य चेष्टितरोक्ष्ये निरीक्ष्य नितरां कुधांधः सुधांधः पतिनिदेशेन वनावनीदेशे वतीर्षस्त्वं विधत्तल्लपाणबाणचापकुलापगु
 त्रसेनश्चित्रसेनश्चिरसुधिततरसुश्वभूरुततिमिव च मूममृनिवार्यस्त्वे ल्यालोलयांचक्रे ॥ भट्टेषुधावसुभयेन कर्णः कुधाहसन्कुंजरमं

त्रपरस्परशत्रोः॥ संताडनेमारुतिरात्मपाणेः सङ्घात्रयामासपदंचवामं॥७४॥ सोवीरभर्तुरथमर्धनिपंच
 डाः कृत्वा क्षुरेणपवनात्मभुवाविरेजुः॥ इंगालधूमकणिकाइवशांभ्यतोतस्त्रासांबुभिः स्मरशरानलपंचक
 स्य॥७५॥ विमतमनुजनीतंवीक्ष्यत्तपः स्मितास्यः कृतनतिशिखसंकेत्राभावे हतेपि॥ तदसुहरणामार्गदुः
 लैवार्गलानः क्वचिदपिकुरुमैवंकुत्सितेत्युत्ससर्ज॥७६॥ दीनधीः सतपसाहिमशैलेदृक्पथपुरहरद्गहया
 लोः॥ आददेवरमथोविजयौद्वावंतरेणयुधिपांडवो धं॥७७॥ पार्थस्त्तुक्कु दुर्तीर्णापार्षतीप्राथरेमिरे॥
 हेमंतात्पद्मनीमुक्ताहे लेखिकरांकुराः॥७८॥ अत्रांतरे ज्वलितवर्णवपुः कदाचिदंगेषुशब्दइवकर्णमवा
 यरात्रौ॥ भासांपतिः कृतनमस्करणायतस्मै प्रमणाशिषः प्रणिजगादयवीयसीगां॥७९॥ अहमहरधि
 नाथो नुयहान्मेष्टयायामयिजननमगास्त्वं वत्सकोशोगुणानां॥ तदिदमिहरहस्यं त्रासनंगह्यतां मेत
 नयकुशलयोगेतातपादाः यतंतं॥८०॥ मुखसंधानविश्लेषमुक्तेकवचकं उले॥ तवेतैश्छणशोभां
 तन्वातेपरदुर्लभां॥८१॥ एतेनयाचतुमिहद्विजवेषगढंमालधुकाममराधिपतिं कथास्त्वं॥ आज्ञापथा
 खलसिचेदणुमात्रमस्माद्ध्योभविष्यसि सुखेतरणे रिपूणां॥८२॥ इत्थं निशाम्यतां वाचं राधेयोरचितस्मि

तः॥ हर्षादंजलिनासाकमाददे प्रतिभाषितं॥८३॥ तत्रार्पमेतिप्रथितेपिशब्देममार्यमेत्यर्थिजनेषुदानं॥ नि
 पेधस्तेनिदधातिमार्गेपदंकथंवाभवदीयजिह्वा॥८४॥ सततंसदर्थिसदसेबहुदोतुंसुकुतहलस्यपुरुष
 स्यजगत्यां॥ उदकोर्मिकाकरधृताहिविभ्रषाकनकोर्मिकातुपरमंगुलिभारः॥८५॥ दिवसेशायः खलुश
 यः प्रतिकर्तुं कृतलालसोभवतिनार्थिबुदेन्यं॥ प्रतिपादयेत्सतुकथं पुरुषस्य प्रतिलोमवर्णनिजनामप
 दार्थं॥८६॥ यत्राएवजन्मफलमात्मवतामिदमेषितव्यमतियत्नभरात्॥ अपि भूषितंगुणगणैरपरैरयश
 श्विनंनजगदाद्रियते॥८७॥ व्याप्तावित्तरणोपनिषत्सुव्याहरंतिहिविपश्चिदधीशाः॥ स्पर्शनेनरहिताविति
 हेतोर्लुब्धकश्चकुणपश्चसमानौ॥८८॥ दृष्टेवनीपकूजनेवदनंस्मितेनदानांबुनाकरतलयशसादिश्रुत्वा
 भुञ्जीकरोतिविवशः स्वयमेवदाताकस्तादृशंप्रतिनिवर्त्तइतुंक्षमेत॥ वांछमनाप्तेनवनीपकेनसहासवोदा
 तृजनस्ययाति॥ तदयशकार्यनयाधृतासोर्भावीवधोमेपरमोहिलाभः॥९०॥ यद्देहप्रतिहारभूतलशिला
 चिंतामणिः कल्यकायस्याराममहीरुहाश्चसुरभीसाहोमधेनुः पुनः॥ तादृग्याचतिचेदुपेत्यमधवासंस्स्य

तत्तामनांचैलोक्यस्त्वद्वदान्यसंसदुपरिस्थामेषमेनिश्वयः॥९१॥ वीक्ष्यबंधवचनोपिगुणज्ञोविस्मयांबुनि
 ध्रिवीचिषुमग्नः॥पद्मबंधुरितिवादिनमेनंपाटलस्मितरुचिर्भिरमृचे॥९२॥अयेवत्सभवताभाषितंक्षममे
 वस्कुललक्ष्याणां॥९३॥अमृद्वान्तवमतंपुनरपिममरसनानिदेशावसेषपथपांथिनीनिर्मिमीते॥९४॥
 हंशुनासीरस्यमनोरथपूरणात्पूर्वमेवपूर्वदेवगर्वनिर्वापिणधुर्वहतयाकुलिरामपिचिरारूढकलां
 कांकुलसर्पैरितधाराशतमातन्वतीतदीयांशक्तिसाधस्वेति॥९५॥ततस्तथेतिपरमंगीकृत्यपश्यत
 स्तनूजस्यसमक्षमचिरेणसःमरीचिमालीचरमान्चलशिरवरपरिशील्यमानंचिरविहारमिहापि
 समाचचार॥९६॥कतिपयदिनकालेयातेततोमैरुतांपतिःसदसितनयभानोःप्राथार्थिचाटुशता
 कुले॥कचचमतुलंवाचायाचत्सकुंडलमादरादयमपिसतथेलुक्काशक्तिंजगद्देहततोद्भुतां॥९७॥न
 कारमेतेवहतोरिपूमेत्यमर्षभारादिवशास्त्रधारया॥सुतोश्चवेदशनकर्णवेष्टनेस्वयंसमुल्लस्यददौ
 विडौजसे॥९८॥निशम्यतत्कल्पंतरोर्द्रियाच्युतैश्चिरार्जितैस्त्यागयशोभरैरिव॥सुपर्वमुक्तैःकु

३२

धरामुत्तजसीमनियाजसेनीविस्मित्यवल्कलवसंदददुर्गहिण्यः॥९९॥तत्तादृशेकरेस्याःविविधवनमुवंकंदम
 लोपहारंदातुंलज्जापयोधेस्तलमभिममृदुधर्मदारा मुनीनां॥यस्यस्पर्शांतुभावादविरतमुदितैःपार्श्वैरेववि
 द्यैःकिंचिद्रांडं वनांततनुमतिथिजनस्यांतनोदन्यथार्थां॥१००॥दिशिदिशिमुगयायैतेषुयातेषुजातुस्वय
 मुत्तजमवासःसोमकेद्रात्मजायाः॥लपनशशिमहिन्मालंघयामासवेलांतरहितमकरांकस्तक्ष्णसिंधु
 यजः॥१०१॥ततःक्रंदंतीकुररीमिवनिंदंतीमेनांपुरस्तादधिरोधयस्तत्करतोत्रदंडाध्यापितवेगतंत्रपारीणर
 थ्येनधनतरतज्जयनपयोधरभाराक्रमणविनम्रीकृतपूर्वभागतयापार्थद्वान्निशंकयांचनिकुञ्जीभू
 येवधावताशतांगेननिमिषरूपितपरिणाहवनीषथंजयद्रथंपुनरथाश्रममाश्रित्यनिशमितप्रमदानात्
 नदावार्त्तेनपूर्वजेननियुक्तौजदारिकिरीटिनौशेषविद्रुमलताकिसलयैरिवलोचनैःशरासनमवकीर्यमृ
 गयाविहारनिवृत्तमात्रेणचरणेनद्रुतमनुद्रुवतां॥१०२॥ततःक्षणादेवकर्णपुरीकृतनवकुसुमसौरभ
 जिघ्रसिंजनीकेनधनंजयेनसपत्राकृतो धृतत्रासतयाचिद्योमिवविनयविपर्ययःक्षणाविमुच्यकृतपला
 यनःसदुर्मधाःपुरःप्रधावितेनभागधविरोधिनारुरुधे॥१०३॥कचेगृहीत्वाभुविपातितस्यकठोरचारि

नामाशंगतेषुसलिलायचिरायितेषु॥भीमादिषुक्षितिभुजोपरितथः॥भेजेतेषांपदानुसरणादथकापिवा
 पि॥१९॥तस्यास्तटेकमलिनीदलपात्रपाणीनूतान्यंडिःशेनिपतितानवलोक्यवीरान्॥बाष्पांबुभिःप्रथमद
 शितमार्गएवतन्वानृपस्यधरणौसहसानिषेते॥१००॥सन्नुयातिर्दृष्टोधिकवत्सलःसपदिमूर्छितधीर्निभृ
 तांगकः॥स्वयमपिप्रविभज्यतदादशामनुभवनिवतामनुजाश्रितां॥१०१॥नासाविलोभनापदुन्नवपद्म
 गंधानादायतत्रमधुपैरनुसेव्यमाना॥वर्धिष्णुवेतनमिमंवनवापिकायाःकल्लोलमल्लपवनोक्लयां
 बभ्रुः॥१०२॥ततःक्षणादेवकिंचिदुद्गम्यपरितःशून्यशून्याःदिशोविलोक्यमानःशनैश्शनैरुपसृत्य
 शोकचंचलेनपाणिनातान्भ्रातृन्पर्यायितुत्वापराभृत्परामृश्वनविहगमृगयानसौकर्यायिदुरवत
 रांतांसरसीपरिहरयितुमिवबाष्पधारामभिवर्षन्धर्मस्तुनुरेवविलपितुमारभत॥१०३॥वीरभवद्विप
 दिदेवपरंपरापिहरापराव्यतिनशंनगिरांप्रवृत्तिः॥हाहादशेयमिहवोद्यकुतोवतीर्णामाभंतरेणभवतांकि
 मिदंप्रयार्णा॥१०३॥देवंकठोरचरितंदयथाविहीनमाद्रीसुतावहहमात्तमुरयानमिशौ॥कंदांकुराणिचफ

३२

लानिचभक्षइत्वाकांतारसीमनिमयाचरितुंनसेहे॥१०४॥स्वयमव्रणएवयोरणेव्रणमाधर्तहरस्यमस्तके
 ॥व्रणमायुषितस्यपार्थतेविदधातिस्ममृधंविनैवकः॥१०५॥वत्सद्वेषिनियुध्यजीवनभुजप्रख्यानिधेमारुते
 कर्णिकर्णिकयानिशम्यभवताप्राप्तामवस्थामिमां॥शोकेनानिशमेकचक्रनगरीभाजांचवाष्याइतुंस्व
 स्त्रीयैःसहसौवलेस्त्वचमुदोकोप्येषकालोभवत्॥१०६॥मय्ययस्सनिहविमुंचतियाज्ञसेनीसाश्वापदा
 मिषमबुधगतिर्भवेन्नः॥हामाद्रिकुंतियुवयोर्वनैर्भूमिरेवपुत्रप्रसूतिविपदांपदतांप्रपेदे॥१०७॥कूटस्थ
 शीतकरकुक्षिगतंकुरंगंकुर्वन्स्वजातिहृतकोपरसातिरेकं॥कोदंडमथगणयन्कुंरास्त्रस्तनोःकोसौ
 स्थितोवनमृगःकुलहानयेनः॥१०८॥इत्थंविलप्यनृपतोस्वयमथमीषामंतस्यहेतुरिदमित्युदकंसर
 स्याः॥पातुंपदतवतिकोपियुमानदृश्यागंभीरमाहगगनस्थितएववाचं॥१०९॥राजन्मदुक्तिसरणेःप्रतिवा
 क्यदानंदेवोप्युपेक्ष्यजलमत्रनपातुमीष्टे॥एतेमदीयमवमत्यवचोवलेपात्पीतांबवःसपादिविभ्रतिदीर्घनि
 द्रां॥११०॥तत्प्रत्युदीर्यसलिलंतुपिवेतिवक्तुःप्रश्नानसौदिविचरस्यपदतरेःस्वैः॥प्रत्युद्ययोबहुमतेर्वनदेव

र
 वने शरण्यं

ति

चंपुभा-
३४

तानामिदोः करातिवतरंगकुलेः पयोधिः ॥ १११ ॥ ततः कटिलंबितवल्कलो जटालः कमनीयस्मितधौतयज्ञस्त्रयः ॥ कुश-
बर्हवतंसितः सदेवः पुराजस्य पुरोवतीर्यतस्त्रैः ॥ ११२ ॥ सतुतत्रलोकातीतेन शकाशतमिवाकार्यतानि जने-
जसाकुडलीलुतकरकमलयुग्मंतमात्मसंभवं प्रेममेदुरमेवमवादीत् ॥ २० ॥ अयेवत्समांधर्ममेवेहि ॥ संप्रति
विमतजनववितीर्णविविधं विपिनके शमनुभवतो भवतो भावं बुभुसु रेवमकारिव ॥ २१ ॥ तद्धुधापरीक्षितेन भव-
तः शीलेन वसमं जसेन प्रशोतरेण च प्रसेदिवानस्मि ॥ २२ ॥ तस्मान्ममानुयहेण स्वन्यानि हतैरिव भयोप्युथिते
रनुजन्मभिः सह त्रयोदशी शरदंरूपोतरवंतं भवंतं कोपिन जानीयादिति वरे च तमरणिं च विस्मयविस्मारितनयन
परिस्पंदनाय निजनंदनाय प्रतिपाद्य सधुमानंतर्दधे ॥ २३ ॥ तत्तादृशो भगवतो वचसा निकामभासाद्य मोदरेभे माश्र-
मः मागतानां ॥ प्राप्तारणेर्द्धिजवरस्य शुचैव साकमंतर्जगाम समयोपिमहानमीषां ॥ २४ ॥ ॥ इत्यनंतमद्विरचि-
ते चंपुभास्ते पंचमस्तवकः ॥ ॥ ॥ श्रीतदनुते भारतस्य वधाश्रयाच्चरमहायनलं धनकाक्षिणः ॥ अतिचिरं रवि-
भांडविवर्धितारनुचरनिवतामदवीजहुः ॥ १ ॥ क्रमेण मात्स्येन्द्रपुरोपकंठेकरालमाशुः पितृकाननंते ॥ वधुदुहांभा

३४

सुमेनेकेवलंतदंगमंगाश्च सुगंधयो भवन् ॥ १५ ॥ जाग्रत्सुसर्वावयवेषु तस्य कर्णस्य कर्णः पुनरर्थनिस्त्र्यो ॥ हिरण्ययीयद्वि-
ततारभेषांतन्नामसाम्यधुवमत्रहेतुः ॥ १६ ॥ आपृच्छ्यंततदनुनाकपतिः सुधर्मासाद्यसिद्धमरुदक्षरसो समाजे ॥
प्रशंसदस्य चरितं सविधे सुरभ्यारोमंथमप्यविगणाय निशाम्यमानं ॥ तावत्याथोस्तेपि पुनः काम्यकसीमां हितासंधैर्भु-
विबुधानामनुयाताः ॥ तीर्थजातान्वितैस्ते पूर्वानवगाढं वध्वासाकंदैतवनारण्यमवापुः ॥ १७ ॥ तत्र कदाचिदाश्रमद्वारि-
हामहाभागाममेहामसाधनमपहत्य हरिणोयमितोधावातीति बाष्पायमाणस्य कस्यचिदयजन्मनः शोकनिवारणाय
चक्रीकृत्य चापमनुधावतस्तान्पाश्वर्चलताताडनानुषक्तनवकिसलयज्जालमुल्लंघनैर्गपवनबहिर्ज्वलितगर्भव
हि शिखाकंदरमिवारणिं विषाणयोर्विष्माणः कतिषुचित्पदेषु सुग्रहइव कतिषुचिदुरासदइव चित्रगतिः कोपि
कृष्णसारः दूरमाक्षयस्वयमंतरधातुः ॥ १८ ॥ तदनंतरं ललाटे तपनखं पचहेलिधुलिभ्यां द्यावापृथिवीभ्यामुर्द्व्या-
वदाऽन्यमहिमिदं नयोवने प्रकृतिर्यमिव पानीपिमपित्ततस्ततो विचित्रधिरनुजैः सह कस्यचिद्विशालस्य
वनसालस्य मूलभुवंतच्छायइव मंडलपांडवः शनैः शनैरुपसर्पः ॥ १९ ॥ तत्र निलैः कमलगंधिमिरुच्यमा

अरणिं

नरमपिनः

धायन

विशालात्

विः

सुतोपिमाद्याः मरुत्येन्द्रमागत्य ननाम भूः ॥ १२ ॥ तं पश्यन् कुलं राजा तं द्राक्षुर्दृष्ट्वा मषणे ॥ निजं मां तस्येश्वरां भिरव्यो निनाय
प्रकटार्थतां ॥ १३ ॥ कशांकरे सविधाणं शशांककुलभूषणं ॥ मंदुरापतिमातेनेतंदुरापपराक्रमं ॥ १४ ॥ अस्मन्निरो
धविरतेर्भवितात्रहेतुरेतद्दिनैः कतिपयैरिति जानतेव ॥ पांडोः सुतेन चरमेण च तत्र राजो हं दंगवां प्रजुगुपे पृथुको
तुकेन ॥ १५ ॥ आगतानगरवासवांछया देवतेव विपिनस्य पार्षती ॥ केलिपुष्पमिव दंतकंकतं बिभ्रती नृपवधसुपागम
त ॥ १६ ॥ सैरंधीरूपभाजोऽस्याः जातिनैर्च्यो नतं शिरः ॥ सुदेष्णायास्तवीक्ष्येनां सुंदरीं ज्रीलुगौरवात् ॥ १७ ॥ वनभुव
इव माधवो दयश्रीर्मनुजपतेरवरोधयोपितो सौ ॥ अनुदिनमरिबलालिलालानीयैरलमकरोतिलकैरवतीवदृश्यैः ॥
विमलानपितैर्जित्वा विवासमिव दायकः ॥ अक्षेष्वकुरुतावृत्तिमवनीं द्रेण धर्मभूः ॥ १८ ॥ तैः रत्नैः स्वकृत्यैः संपादि
तं शिरः कंपवयः कृत्वा मिव संततमनुभवतातेन धरिणीपतिना बहुमानिताः पृथा सुताः ॥ यथा विवसनश्चेदंत
थातदीयमपिरूपमितरे जनारत्नत्रनाशासिषुः ॥ १९ ॥ अथैकदा तत्र सुदेष्णायाः प्रेषणेन मदनोत्सवा मम सवाय
तनसदृशं वासगेहमागतां कोरवाधमकरपरिश्लेषदुखादिविवर्णेन वाससावकुंठितां गीनरवराशिपरंपरासेव

नलालसतयेव प्रपदेन संमुखीनलोचननीलोत्पलां राजीववांकयानुव्रजताराजहंसेनेवरजतभाजनेन राजित
करांचलोपांचालसुतां विलोक्य पंचेषुणा वंचितविवोको मंचादुपस्थत्य किंचिदाकुंचितमोलिः कीचकोवाचमु
वाच ॥ २० ॥ इदमेव हि सद्गमद्वयं दिदानीं तव मार्दवज्ञमंध्रे ॥ अयमप्यहमस्मि धन्यो हरिणा क्षित्पदपांगगोच
रोयः ॥ २१ ॥ नतगात्रियदोगमेन मानयसे मोदगिरेरधित्यवां ॥ विरपुण्यफलां कुरुश्रियां दिवसो वै जननस्तदेव मे
॥ २२ ॥ अन्वर्थतामालिनितेभिधायाः कुतो न जागर्त्यधुना कचेषु ॥ तस्याः प्रतीपोदितवर्णपंडेः रथोथवालंकरणं
द्यमीषु ॥ २३ ॥ बाह्योरनेगदत्वस्य बालेते कारणे उभे ॥ एकं तयोस्तुलावण्यमितरन्नावर्गम्यते ॥ २४ ॥ अरम्य
भावं भजते जगत्यामंगेषु किंचिद्विद्विक्कलोपिलोकः ॥ निरीक्ष्य सत्वं निखिलेन बाले मध्ये नहीनापि मनोऽस्मृतिः
॥ नपल्लवस्तन्विनविदुमश्रुतां श्रोधरोयंबतविंबमेव ॥ चंद्रोयदिस्यात्तव वक्रमेतच्चंद्रस्य विंबं सहजहिलोके ॥ २५ ॥
कांतेतवाननमिदं कमलावलीपुष्पं पुरा सरसि विस्मृतमेव धात्रा ॥ पश्चाद्दृष्ट्विति तव तातदुपांतभागे संल
क्ष्यते विरचितः खलु हंसपादः ॥ कूपस्य तीरिनिवसं नपायं कोवानधत्ते वदकोमलांगी ॥ तन्नामिकूपस्य तदे

चंगुभा.

३६

निवासीनदृश्यतेसंप्रतिमध्यभागः॥२७॥अक्षीणवक्रशशिसेवनलाभतोषादलिगितामिवाप्रथोरजनेस्त्रिया
मी॥२८॥त्रेधाविभज्यरवितावहसेद्यवेणीकिंसिंहननमहइतुवियुक्तं॥सुदतिबहुपरागधसरापित्वमप
हरस्यधुनामनोमदीयं॥रतिरिवहरकोपदह्यमानस्मरतनुधूमलवाविल्लारिवलांगी॥२९॥तामुल्लसद्दिव
कलाधरांमेमामथनंगसुगमदिंतते॥विशंकमस्मिन्विजनेप्रदेशेषज्ञाननेपातुमयंहिकालः॥३०॥इ
तितस्यतादृशंवचनमाकर्ण्यपिचित्तचंपकमंजरीचंचरीकायमानपंचशरविकारापांचालीगिरमि
मांस्मररागतिमिरकौमदीमुदीरयामास॥३१॥अंतःपरेषुविहरन्नपिकीचकत्वंसैरंध्रयेस्पृहयसीति
विगेयमेतत्॥रम्येषुकल्पकुसुमेषुचरसिद्धिरेफोरज्जेतकिंपितृवनद्रुमगुहिकायां॥३२॥प्रतीयतेच
पलतापतिवलीपुयाहटात्॥इष्टार्थसिद्धेःप्रागेवदिष्टांतदोग्धिसान्दृष्टां॥३३॥गंधर्वाःसंतिर्मेकांताः
बाधतेयान्स्मरोनिशं॥स्वाभिरव्याख्यास्त्रसंख्यांचवहंतीतीर्थयाकिल॥३४॥दोष्मतामवतंसास्ते
स्वरूपनैवाकेवलं॥गोपायंत्यप्रमादेनपरेभ्योमांचमानिनः॥३५॥तदधपथिवामेस्मिन्संप्रतिष्ठा

ति

३६

विनिस्तज्जानांवधेपदेशस्यदिरक्षयेव॥२॥शमीतरौतत्रनिधायशस्त्रममीतदंतज्वदग्निकल्पं॥जगाहिरेवेषमिवान्य
मुच्चैर्कैर्ध्वजविराटस्यपुरं प्रवीराः॥३॥त्रिदंडकाषायकमंडलूज्वलो जपस्फुरदंतपटोयुधिष्ठिरः॥उपानहंदारुम
यीपदास्पृशंनुपासदस्तंसदिमेदिनीश्वरं॥४॥पुरार्जुनस्येवयतित्वमेतदस्यापिकामयपरां सपत्नीं॥संपादये
किंनुममेतिहृष्टोतथाविधंवीक्ष्यन्तपंशशंके॥५॥दृष्ट्वातमुत्थितोमास्त्योद्धृतप्रश्रयविस्मयः॥तत्पादपांसुंका
लांतचक्रेतंपुनरासने॥६॥पितुःसखायंपरिपूज्यमेधैर्दिनेदिनेतृप्तिमिवोपनेतुं॥सदाकृतिःसोपिययोविराटं
कोदरोदंतशरावपाणिः॥७॥कुलशैलशृंगइवजंगमेतदाकुरुकुंजरेचलतिकंपनेमुहुः॥वसुधैवतस्यपुनरस्य
केवलंवहतिस्मकीचकभुजायुदक्षिणा॥८॥महानसेवतरतो जनस्य सपतिः कृतः॥महानसेवतरतोमास्त्यं स्वा
दुष्टकर्मसु॥९॥स्त्रीत्वेनयोगःखलुवीरगर्ह्यःपुंस्त्वेनचांतःपुरवासविघ्नः॥इतीव-ष-दत्वमवश्यभाव्यमादायपा
थीपिजगाममास्त्यं॥१०॥कृतवसातिरसौनृपस्यकन्याःग्रहभुविनर्तयतिस्मतालपाणिः॥मधुकर्ममुखरोलताः
बनांतमलयगिरेरिवमारुतप्ररोहः॥११॥ममध्वजांकस्यविभर्तिसंतामसावितिजीतिभरादुपनः॥प्रस्तनधन्येव

कुचयोः स्वलङ्घिः॥ बुधेन तेन किमिदं व्यसनं तवेति दृष्ट्वा स गद्गदमुवाच विषण्णचेताः॥ ४२॥ किमद्य मे दुःखं
मपजपायाः को वीरपत्नी त्वपदेभिमानः॥ सर्वगतं कीचकनीचा विद्धा धृत्वा कचं तां डनमाप्तवत्याः॥ मयि दुःखं
न दुष्यं त्यां भास्याधिपस भोतरे॥ तथ्यमेव यतेरासी धर्मस्तनोरुपेक्षणं॥ ४४॥ बुभुक्षितेन जीवन्तीमां रिता मे
वमां नृपः॥ कल्याणं खलु तत्तस्य कंकभावमृतो धुना॥ ४५॥ तस्यैव ज्ञापथे जस्वंचरता स्वलनं विना॥ भवता
खलु निःशंकं परामृश्ये कचपरेः॥ ४६॥ दुःशासनादप्यधिकोपराधे स्तुतात्मजो यं न निहन्यते चेत्॥ आद्ये
कचग्राहिणिना शितेपि समायुषो वेणिमवेहिमां च॥ ४७॥ अयं बलीयानिति ते मतिश्चेदन्यत्र मां भीम नयस्व
भीरुं॥ अज्ञातवासेषु भूषमाने रक्ष्यं हि शीलं रमणीजनानां॥ ४८॥ श्रुत्वा बधूगिरिमां स्वधनोपनी
तं शोणत्वमक्षिण पुनरुक्तय तोरुषापि॥ तस्याधराष्टमुदवेपत निर्गमिष्य क्रूराक्षरावलि विमर्दनत्रां कयेव॥ ४९॥
गदापि सा तिष्ठतु मे गभीरानि युध्य मात्रं मयि निर्ममाणे॥ कमेवोद्येहः कमरोलवाहः कंताक्ष्यवाहः कमहो
क्षवाहः॥ ५०॥ हिडिंबीकिं मीरिहृदयं त्मभूवकादिहत्यान्तरतस्त्रपां बुधो॥ निमज्जनायैव भुजस्य मे धुना

सृजस्य तुं कीचक स्तद नोद्यमे॥ ५१॥ तथाप्यौदास्यमेतस्मिन्ननौपयिकमेव मे॥ शोदीयानपि बध्यो हि कुलस्त्री
वृद्धः महीयसां॥ ५२॥ अयेतन्विकं बहुना॥ तस्या स्तुजाया वकितां धिमरुथां चूर्णेन कर्षूरमयांगरागां॥ अ
कीर्तिमप्याप्य बलिघनेनामपादये मद्रुजवीरलक्ष्मीं॥ ५३॥ वीरस्त्रियः शिल्पमिदं मयोक्तं यथार्थं भावदनु
भूयसेद्य॥ सैरंध्रिका चारविनोदनेपि तवानुसारं भूमेव हिमां त्वं॥ त्वया पुनः श्वः स्मितपर्ववाचा प्रत्युभतं त्ये
व कटाक्षजालैः॥ कीडां विधातुं क्रियताममुष्य संकेतं भूस्तोडवमं टपोयं॥ ५५॥ इत्याश्वासितवतः पत्न्युरनुम
त्या पुनरावर्त्य नैभवतमधि शया लोरस्याश्चेतसः पलायमानस्य भयभरस्य सापि विभावरी सहचरी बभू
व॥ ५६॥ अन्ये धुरेः त्वचपलः पुनरब्रवीतां सुभ्रु प्रसीद मयितुल्यं कास्पजे॥ केलीषु हार्दकलहेषु च केश
दृष्टिपादा हतिं च ददती कुरु वैरमुद्रिं॥ ५७॥ पंच संतुधवा स्तेभ्यो मुंचभीतिं मयि स्थिते॥ पंचवक्त्रेन नेदृष्टे
किंचरेणुः परेमृगाः॥ ५८॥ मस्तकं जलिपद्मस्य मम संप्रतिमानिनि॥ प्रसादशंसि नं पादं प्रयच्छ सहचारि
णं॥ ५९॥ इत्थमतिबेहं प्रयत्नेन मे न जिगुप्सया मुरवसा चीकरणे त्रपाहेतुकतामभिनयंती सा कुंती सु

चंडुभा०

३८

परिवेषण

षाभिभूतेववचनमिदं किंचिदुदंचयांचयांचके॥ अथिभद्रजगदिदमारुदं क्षुद्रयितुमनिद्राणाथशंवर इह
शासनमुद्रणायद्रुह्यतिकोवाजनः॥ किंतु इयानेव प्रस्तुतेवस्तुनिविशेषः॥ स्त्रीपुंसयोर्भावनदौमिथोयोप
र्वस्तयोः व्रीहतिरः पटन॥ विरायितेस्पष्टयितुंस्वरूपं परस्तुतनो हतेनुमंतुं॥ किंबहुना॥ गीर्भिस्तवाद्य
चतुराभिरुदस्यतेमेगंधर्वदंडनभयंतदवाप्तिविघ्नः॥ तस्माद्भजस्वरति सौख्यभराय रात्रौभीमे स्थिते तम
सिनर्तनगेहमध्यं॥ ५०॥ तथैवलीलांतनवामितनवामितत्रतत्पातसीमाननुपेयुषस्त॥ भूयो यथांतः पु
रिकाजनानां वक्रं नपश्येन्नवपुः स्पृशेच्च॥ ५१॥ एवंमृगाक्ष्यावचनमाक्षिकस्यक्षौद्रपटलीभूतकर्णपुटः प्र
मोदार्णवजलमानुषायमाणहृदयः सदनमासाद्य समालंभनपूर्वेण सलिलावगाहनेन विरजीकृतांगो
यमंतस्त्रिबुधिरथवालिप्तः॥ ५२॥ ततः परं भगवति निजतनयप्रजावर्तमिनोरथसिद्धिं संपादयितुमि
वकमलबंधोचरससिंधौ निमग्ने निरुध्यमान दिविषदध्वांते ध्वांतकदंबे संभूत संभोगसंविधानः कीच
को निर्वर्तित राजभोजनं कृत्येन पवमानस्तनुना प्रविष्टपूर्वं तदेवनर्तनगेहमगाहत॥ टीकसालभंजकेवा

३८

ससेयदि॥ तेतुलां चार इच्छंति दक्षिणे पिधृतकुधः॥ ३५॥ इत्युचिषी सामहिषी च्छांशो मुषीमती॥ सद्यो निवहते त
स्माच्चित्तवृत्तिरिवात्मनः॥ यथायथास्याथावत्याः रिरवणेन पदोर्युगं॥ तथातथारुषारु ण्येतस्या धतदशोषि॥
॥ ३६॥ कृष्णाततस्तेन कृतांतभासाके त्रे गृहीत्वा भुवि याति तासा॥ पर्यायबद्धोद्यमविश्रमाभ्यां पद्भ्यां कराभ्यां
मिव पर्यभावि॥ ३७॥ प्रहारभीत्यैव तदा मृगाक्ष्याः नाड्यं क्वचिद्यांतरधत्तसंज्ञां॥ उद्गम्य सा दूरगते प्रहर्तयुध्या
ट्यामास ह शौचिराय॥ ३८॥ तदा शनैरुपतस्तुषीधरा परागधूसरिमतिरोहितदीधितितया वासरापलपित
महामहौषधिलतेव विलुलितचूर्णकुंतलतया चक्रवाताकुलीकृतवालूलिकाचमरमृगीवस्तान्ववाय
जनपदस्य प्रथमामीति धाभिववाय धारामुत्सृजंती क्वचिदपि शरणमलभमाना सा या ज्ञसेनीमंदमदंतदेव
भूपतिभवनमभिजगाम॥ ३९॥ दृष्ट्वा तां ज्ञातवृतांतो देव्यागेहचरनृजनः॥ नयनांभो विमुमुचे नच किंचन
भाषिते॥ ४०॥ सायं महानस शयं शनकैर्ययो सा भीमं रह्यु शरावकतोपधानं॥ धर्माधिरोहमलिनं वस
नेवसानं नीलांबुवाहपरिवीतमिवाचलेंद्रं॥ ४१॥ निश्वस्य दीर्घमियमंतिकमावसंती स्पृष्टेन बाष्पमुकुलै-

कु

निरंध्राणिदधं निजांगैः॥ समीरजातेन विधू नितोपि स कीचको नैव चु कूज किंचित्॥ ७०॥ तस्मिन् नृहते निप
तितेव कवेरिमुष्यारंगेण तेन समकं पिचल सताकं॥ पार्थोच्चिरेण परिशीलित सुतराद्यैः कन्याजने
रपि विडंबयते वनादयं॥ ७१॥ तदनुत च मंदपेपिंडतया कृतं तस्य दस्यो शरीरस्तरस मिति वातरसा विलो
क्य प्रहर्षत्यापार्वत्या श्लाघा पूर्वमाधात भुजः कुरुव्या घोनिर्गल्ययथा पुरम विकृतमानसो महानसो
दरप्रविश्य सुरेवनाधि शिश्ये॥ निपात्य मालिन्य पितत्र शत्रुं च क्रंद भीत्येव चलाग्रपाणिः॥ निशम्य त
किं किमिति ब्रुवाणाः सर्वे पितस्यावरजाः समेयुः॥ ७२॥ विलोक्य तं भ्रातरमातशोकाः मृत्युद्विषस्येवपि
धानपिंडं॥ जायानिवामी विदधुस्त्वलींतां मास्त्रेण गुल्फद्वयसीं निजेन॥ ततस्ते सोदरविपत्तिनिमित्त
मियमेवेति रोषरुषितचेतसो निवेशितः शवपिंडभारस्य भूर्त्ते भस्म मुष्टिभिरिव नारिकेलफलैरुपब
ध्यमानपार्श्वस्थ चरम विमानस्य स्तंभदारुणिसं दानिता कौंतेयसीमंतिनींतिभिरमुदिरसौ दामि
नीभिः करदीपिकाभिर्दीप्यमानं च क्रमावकाशेन यथापि त्ववनीमुपनीय स्वकीय विवेक संपत्त्या सह

चित्यामत्यास्तुः॥ ७३॥ तावदेषाच कितचकिताहानाथ जगत्पाणभूत विपत्समयबंधोसं प्रतिकांतरवैश
तिपरिगृह्यमुग्धामिमां कथं न गणयसीत्युच्चैरशेदीत्॥ ७४॥ तत्रास्या रुदितस्वनैरथ जवादाकारितोमारुतिः सक्थो
वायुबलादलात महसामीषलुभोन्मीलनैः॥ ध्वांते गारुडमिति भंगेपिशुनेष्यो घंघ्रिषां धावितुं ज्येष्ठस्याध्वनिदिव्य
दृष्टिमकरोदोदूर्पसिधां जनैः॥ ७५॥ निपातिता न्वेन निरीक्ष्य तत्र स्तान्सभीमः सुमनायिते स्म॥ उत्पातमु
द्गां दधता स्वपित्रा तालो निवारण्य तले विरुग्णान्॥ ७६॥ गंधर्वभीरुषु जनेष्वितरेषु तत्र विषक्पलायनपरे
षु विमुक्तबंधाः॥ कृष्णाचकीचकरिषु श्वकृतप्रशंसावन्योन्यमभ्यगमतां नगरंधुनस्तो॥ ७७॥ तक्षणा देवस
ध्वारुणिमकरंभितेनां वरमणि विवेन परिचुंबमाने शंवाधुधहरिदंगणे परितोरुधिरवीचीमुचापिशितपिंडे
नरुता लुपंगं रंगं विडंबयति सति शुचा निरस्तमौलिभिर्निर्गलितवाग्भिर्निष्पदत नूभिर्निखिले रपि पौरैर्नृपति
निलयहारं निविडिततमभूत्॥ ७८॥ बध्वस्तदामंडलशो निविष्टारुंध्रिरीशारुरुदुर्विलापैः॥ महत्सुदुःखेव पिडंभि

चंपुभा०

४०

तेषुमालिन्युपालंभनमस्तरादिः॥७७॥तस्मिन्दिनेसंनिधिमागतासालुष्णादृशैकेकयराजिपुत्र्याः॥मषीशालाकार्यपा
याविनापिमंदेतरामश्रुकणैरकार्षीत्॥तावद्युधिष्ठिरमुखः॥अपिवातजातव्याधृतकीचककुलाकुलकोटिभागं॥निर्य
स्त्रियानयनवारिस्त्रीपरीतुं संकेतशैलमधिरुह्यशिश्वस्तो॥७९॥तदनुविदितवार्ताधार्तराष्ट्रश्चरेम्यःशुभगुणच
रितेभ्यःस्तजानांशतस्य॥वसतिमरिजानानां मास्यभूपालपुर्योहृदयमुकुरलग्नैर्हेतुभिर्निश्चिकाया॥८०॥अन्ये
धुरंगेश्वरसौबलाभ्यामास्त्रायगोष्ठीमधिपःकुराणां॥भीष्मादिकानूबंधुजनान्विलोक्यगंभीरमेवंगिरमाबभाषे॥
॥८१॥भोभोविदितंकिंभवतामपीदं संप्रतिस्वलुमास्त्यपुरेकामपिकामिनीकामयमानःकीचकोनिशितस्याःपति
भिरदृश्यैःपंचभिर्गंधर्वैरनुरहसिस्वसंख्यापदाभिधेयमनीयत॥९९॥तस्यैपुनर्द्रुह्यतस्तदनुजाःअपितथैवेतिका
विदियंकिंवदंतीकर्णाक्तर्णमधिरोहति॥एवंचेदसंशयंसाचतुष्यथमंष्टपस्तंभसालभंजिकेवसर्वकरपरामर्शभाज
तंपांचालदुहिता॥तेपिपुनरज्ञातवासिनःपरेतपतिष्वमानपाकशासनाश्वनेयानांपारस्त्रेणयास्तस्याःपतिविडंबकाः॥
तेष्वपिद्वितीयेनैवबाहुशालिनावधूदुहानिहंत्राभवितव्यं॥अहोविश्वंस्वलमेवसर्वत्रदोःशील्यंतथाहिदे शोज रासंध

४०

सिमालिनिस्तंभपार्श्वगा॥इत्यसौभीमतल्यांतमाससादशनैःशनैः॥६२॥ततस्तंबलुबोपिस्त्रेणसमुच्चिते
नकंठस्वरेणमृदुलमेवजगाद॥९॥वधूरातमनाहृत्यमामपेक्ष्ययदागमः॥तत्वांबहिर्गतप्राणमन्यतेमेम
नोधुना॥६३॥एवमुक्तवतेदृकोदरायकीचकःपुनरपिवाचंमृदुपदांविदधे॥९०॥गंधर्वानिपदयितास्तृणा
यमत्वामामेवंरतिविधयेअतीक्ष्यसेयत्त॥देवत्वादपिसुतनुत्वयाधुनामेमर्त्यत्वंजागतिमहतरंहिकूतं॥६४॥
सुराधिकलेपिपदेवितीर्णमह्यंतवास्त्यवहिल्लत्यशेषः॥कुरुष्वेमेशोरधिकेकुचेमांसुधाधिकंपाययचाधरो
हं॥६५॥इत्थंससांवचनोदयेध्वंमंचमासदमानमितिपूर्वतनोःसभीमः॥मुष्ट्याहतिंनिटिलसीमिचका
रशत्रोरायुलिंपिसिथिलयंनिबधात्तदत्तां॥६६॥गंभीरचेताःसतुकीचकोपिगंधर्वबुध्याप्रतिहंतुमेनं॥स
द्योमवित्र्याःश्रवतादशायाःसाधारणीमेवबबंधमुष्टिं॥६७॥जवंभजंतौजयतर्षवंतोरुषंवहंतोरुधिरंकिर
तौ॥परस्परंतोपटशब्ददंतौनिसुधकेलिनिरिनिर्मिते॥६८॥अक्षैलितारावमवी-वादमवीक्षकश्लाघ
नचादुगुंभं॥अनुचैनिश्वासमुहुंकियाकमभूतपूर्वतदभून्नियुधं॥६९॥शिलीमुखेश्चितजचापजुष्टेदंता

माटीकत॥१७॥ संख्याययानेषु समाकुरुक्षोके हि स्थूत्रां कीचकबांधवानां॥ अश्वप्रसंगेयमिदीयमानो गंधर्वश्च
 ब्रह्मगर्लायते स्म॥ ८॥ सम्ये श्वस्त्रदे श्वतुरंगे भिष्वगोपे श्वविज्ञापितवीर्यभक्तः॥ दंतानि वंडिदिरदः सपाथानि
 धीरः पुरोधायरुशोधरात्रु॥ ८५॥ तृणकल्पमपि त्रिमूर्तिभूषंतमुपेक्ष्यैव तदा गवांकुलानि॥ सहदेव विलोकमा
 त्रहर्षात्सहसामास्त्यचमसमीपमापुः॥ मौक्चकुरां कितकरावथ बध्पङ्क्तिं मत्स्यत्रिगर्तव सुधाधिपयोरनीको
 ॥ आध्मातशंखनिनदप्रणवप्रधानमायोधनाध्यक्षनमद्भुतमारभेतो॥ ८७॥ मत्स्येन्द्रमंदिरमहानसमक्ष्यत्
 दस्वच्छंदभक्षणविलासवदावदेन॥ ध्वेलारवेणवललस्थतदारिपूणां चित्तं न केवलमकं पिदिशो विदशो॥ ८८॥ वि
 उदये समरस्य सैनिकानामुभयेषामसिधेन वोववल्गुः॥ निजनामपदापबाधवाच्यं निखिलं ग्राह्यं तु चरक्षि
 तुंच॥ ८९॥ तावदंवरपद्मदभिगंतुस्तामनीकधरिणोऽशमनस्य॥ कासरादहरधीरातुरंगः कांदिशीकइव
 दूरमयासीत्॥ ९०॥ पाटलीकृतपयोधरपत्तिः प्रादुराशैरनैकैरथसंध्या॥ वासरस्य रजनैषि सीमोर्मध्यभागकु
 र्विंद शिलेव॥ ९१॥ संध्याबभौ सा समरे भटौ घोबिंबविभिंद्यादिति भीतिभारात्॥ विवस्वता विद्रवता विसृष्टा दिव

स्त्रले एदीति रिवाग्निदेया॥ ९२॥ नभः पयोधेन विद्रुमश्रीः क्रमेण संध्याकृतिमानमागात्॥ उधैत्यकोपैरु
 भयैरनीकैर्बिभ्रज्यनीते विलोचनानि॥ ९३॥ ध्वजनीजनि तं रजो धकारं खरितं बांधवकोलकातिरेकात्॥ परि
 ररक्षुमिवांधकारसंघः परमार्थोरणचत्वरंजगाहे॥ ९४॥ संकोच्य पक्षानेकेषु संविशत्स्वपि पत्रिषु॥ विस्तार्य
 पक्षानपरे विचैरुस्तत्र पक्षिणः॥ ९५॥ शरवर्षभयेन तत्र सुध्ये सकलेकंककुले गते पिदूरं॥ प्रमदं दधदेक
 एव कंकः परिवभ्रा मसमीपपक्षपातः॥ ९६॥ अन्योन्यपदसंविधेदभवेः स्फुलिंगैराजिस्त्रलेति मिरकई
 मभाजियोधाः॥ आगामिनीषु समितिश्चधिकं विधातुमासंप्रतापवने बीजमिवोवपंतः॥ नलिनीशो विंबपथना
 रमलध्यानभसिभ्रमत्सु नववीरसुरेषु॥ करपल्लवोपरि निपीडय मृगाक्ष्यः कलहायनक्तमराथं तसुराणां॥ रा
 जहैमीरथकेतुराजीरज्ज्यदारक्तकणैश्चकीर्णा॥ आकर्ण्य युधाद्भुतमर्धमागं द्रष्टुं निवृत्ता चरमेव संध्या॥ ९७॥
 तत्र तावदरिशरनिवृत्तनिजमत्तगजसप्तिकुलपत्तिनवरक्तसिक्तेरणचत्वरमनुभूय भूयसारोपेण संवर्त
 समयसमवर्तिसममूर्तिहृदि नर्तितधार्तराष्ट्रासनावर्तस्त्रैगर्तः कैवर्त इव मत्स्यचक्रवर्तिनमाहर्तुमुह

तादुपावर्तत ॥ १८ ॥ मानिनामचरमोथसुशर्ममिध्यवर्तिनमनीकपयोधेः संसुरबो जडितिबंधनैमेषीत्सिं
 जयारिषुमपत्रपयाच ॥ १९ ॥ भूपेपराभवपदेयुधिधर्मस्त्रनोर्ध्ववह्निपंककणिकामवतंसयन्त्रसः ॥ मभ्र
 न्वलानिरिपवेमरुतः ॥ कुमारोमास्यं विमुच्यविततारदिशान्तदीयां ॥ १९ ॥ विराटसेन्येषुमिषत्सुयुधेत्रिग
 र्त्तनेतुर्ददबंधनाय ॥ कोदंडयुक्तेगुणएवतत्रकर्त्ताचजज्ञेकरणंचजज्ञे ॥ १९ ॥ तस्यानिशयातुतमः क
 दंबंनिमीलनोन्मीनयोर्दशयथा ॥ युधंतयोर्मास्यसुशर्मणोस्तथासमानरूपंफलमेवसंदधौ ॥ १९ ॥ वि
 मानितोवायुभुवाविराटनोविमोचितो धर्मभुवादयालुना ॥ तयारजन्येवससामिशेषयासमध्यजिन्यानिर
 याद्यथागतं ॥ १९ ॥ व्यालतशीर्षकरकोविमलास्त्रिदंतोरक्तहृदांशुकधरोरथकेतुदंडः ॥ सेनाक्षं धृतश
 मः स्वयमाजिरंगोकांकादिवापचरमाश्रमसंप्रदायं ॥ १९ ॥ तदनुमुहुर्मुहुर्बलमेवकेवलमालोकानाव
 लशासनदिशायामोजायमानेनचंद्रमसाप्रसूतैर्मदकरटिघटाविषाणांकणप्रतिफलनशतगुणितध
 वलिमवीचिभिर्मरीचिभिर्दलितविमर्दमश्रमदुर्दशाविराटस्यचमरपिप्रतिनिवर्तनवेगहर्षमाणगोधन

मुखैर्न्यसंधन्येनपिकिमश्रहिडिंबसुरयेः ॥ गूढे निवासेपिचस्तपुत्रैः कंतुस्त्रितास्तकलहंविनान्यैः ॥ २० ॥ अत्रैव
 स्थित्वावेषांतरकंचुकितैरकिंचनैरेतैर्वचितः खलुवृद्धोविराटइत्यभिधायसुयोधनोराधेयेनसहकृतहस्तता
 लोबलाद्भुजसिखरमुच्चैर्जहास ॥ २० ॥ संक्षोभेनगरस्यमास्त्यनृपतेर्योधुंस्वयंनिर्गतान्दृष्ट्वातानवकीर्णिनोवि
 तनुमोगधधुनालंपुनः ॥ इत्युक्तः कुरुभूभुजासदसिगाहर्तुंत्रिगर्तेश्वरं तस्यैवापपुरोदिनावधिरिवार्यम्ण
 तीचींदिशं ॥ २० ॥ तत्रदक्षिणेनपुरंयग्रतरसेन्येनतेनकाल्पमानकचिदरुणतयानिमग्नजमदग्निकुमारोष्ण
 निश्वासवेगविलुलितवीचीप्रपंचमिवश्रामंतपंचकंकचिन्नीलतयामदकंडवेतंडरुंडावध्नितविटपिमल
 मिवतमालवनैकविधवलतयामंदरगिरिमंथनपरिष्ठाभितफेनकूटमिवक्षीरोदमध्यमुन्नमितलंगूल
 मुद्रमितद्रंकारमुल्लसितधूलिकमुद्रामघंटारवंगोधुंमनिशाम्यसेनाकुंभिकुलगभीरुहृदितारंभैर्मदिर
 यसिंहप्रतिच्छंददसुरवकंदरमोननियमंविभिर्दनेकुलपवमानपुरोनाटितपटैर्वरिभटजीवितहरण
 यवेवस्वतमिहान्दुःकेतनदंडैः परिमोटितमैगंगेतटिनीतटविटपिवाटोविराटोपिरणप्रयाणारभत

कुमारकुरवोगृणंतितास्तेखिलास्त्वदोष्णोः समयोयमाजिषुपरैर्दृष्ट्वापमाप्तुंयशः॥देवीकैकयनंदनांकुरुम
 हावीरप्रसूस्मर्धमुद्रागारोहरथग्रहाणचधनुर्धत्त्वाम्यमित्रौणतां॥७॥उत्क्रोयमिथं पुरतोबधूनामु
 ल्लासयन्नुश्मश्रुलवान्नखाग्रैः किंचिन्मणिस्तंभविवोचितोगोगिरंदधेनः पुरमात्रधीरः॥८॥तथाभु
 जविक्रमयेयमेतंयंतायदिस्यादिहमेयुयुत्सोः॥षष्ठोपिनः कश्चनपांडवोभूदितित्रसेयुः कुरवोयथाते॥९॥
 इत्थंविशस्यस्मितलांछितोष्टयातत्रोत्तराकेशाकृताप्रणुन्ता॥बृहन्नलांसारथिकृत्यदक्षांभ्रात्रेनिवेद्यानि
 यतिस्मचैनां॥१०॥प्रवाप्यतांसंसदमादतः क्रमादवागमसारद्वयमिंद्रमनंदनः॥नृपात्मजंरुजइतुंचम
 स्तकंनितविनीर्हासइतुंचकंचुकं॥११॥षंडोपितेजसातत्रसारथ्यसदृशाकृतिः॥नकासांपोरदृष्टीनांच
 कासामासफलपुनः॥तंसारथिपदेकृत्वासधातारमिवेश्वरः॥परसेनांहसेनेवप्रधक्ष्यामीत्यमन्यत॥१२॥
 मालिनीलादृशः पत्युर्महांतंतरणोद्यमं॥शामाकचनिरुर्वापिंजशेसामयवाजिने॥१३॥अकृत्रिमान्यतध
 वशेकुरूणांपांडोः स्नुषायाः वसनानिसंति॥आदृत्यनस्तानिदिशेति कन्यास्तमभ्ययावंतकुलहलिन्यः॥

४३

॥१४॥तक्षणेयातायातसरभसराजखेलेवाहमुखश्रुतवललभुजावलेपवृत्तांतमोदमानस्तदकुलंवीरपत्नीवीर
 जननीतितवयुगपत्यसिधेः बैजननोवासरोयमितिकात्यायनीजनस्तस्यमानसुदेष्टांमस्तकतलुविन्यस्तहस्त
 वृध्वक्लवयोषिदभययाचनेनावचनप्रतिशब्दानदक्षगबाक्षमात्रोपलक्षितंकुमारस्ययाणपरिहार्यमाणमा
 तुलुचातांतः पुरवधृटीनवविलापघोषंतत्फरमासीत्॥१५॥लाजाभिवर्षिललनासमाजोराज्ञः कुमारायर
 थःस्थिताय॥मुदाशिषंमौल्यमिवाच्यतानीजिघृक्षुतानोद्विषदंशुकानां॥१६॥आलेख्यदत्तैः पुरुषैरुपेतामा
 लोकयन्पराजपथप्रतोली॥घोटानुदंतीसरथेनिबध्नामोटांपुरस्कृत्यपुरात्पतस्ते॥१७॥तदनुदक्षिणमुख
 दुदयमानः पवमानोददारकमुक्तमंदारकुकुसुमवर्षमंदायितधूमगंधंवललस्यचिकुरवंधमाघ्रायनिशित
 स्यजयोत्सवंविज्ञापयितुमवसरंविचिन्वन्निवविराट्कुरुनंदनयोः स्पंदनसमीपेर्मंदमंदमस्पंदत॥१८॥प्रस्ता
 वितेभ्यः परस्परपतिभ्यः स्वजातिवर्गः सुलभोरणेस्मिन्॥भविष्यतीतिप्रननर्तदृष्टाशतांगशाटीशतमन्यु
 सूतोः॥१९॥जलेमत्स्यान्नुदधानोपिस्त्रलेमत्स्यान्निवलोकितानुं॥आगतोभिरिवानीकः कुरूणोददशेततः॥

चंपुभा०

४४

रव

सेहेतिष्ठुर्नतत्रारेः सेनाधूलीविस्तृती॥ प्रत्येणमानिनां पुंसां परागो न हि स ह्यते॥ २०॥ तत्रारि सैन्यमवलोकितुमु
त्तरस्य स्त्रीगोष्ठिकाजनिरेणे निजवेश्मनीव॥ भीष्मितमश्रुलहरीनयनं विमलं बुद्धिं प्रवेपथु सरुजावपुरानशाय
त्॥ २१॥ व्यातन्वन्कुरवंगले विरचयन्तालुन्यपांशोषणं हृष्टीरक्षिणविहृथयन् विपुलयन् धीधार्तराष्ट्रारवैः॥ से
वायां तस्यैव धनं जयपदस्यांतर्बहिः कंपयन् त्रासो माहूय सुते च कारचरितुं षण्णामृतनोक्तमात्॥ २२॥ अथ रथाद
वहृत्य पुरं प्रतिपलायमानो यमुत्तरः पश्चादनुधाव्य बलाद्गृहीतवते फल्गुनाय फल्गुना केठरेवेण प्राक्तनचि
त्रमिव प्रमुषिता ध्वनिं वचनमेव मवादीत्॥ २३॥ किं वाचिकीर्षुरसि हंत हन्त लेखमक्ष्णोर्न मां तिक कुरुरा
जबलान्यमनि॥ सद्यो निवर्तय रथं समरे कृत्यालं नेष्याम्यहं निजग्रहेष्ववशेषमायुः॥ २४॥ गाः कालयंतु सहवत्स
कुले रशैर्घोषान् दहंतु कुरवः प्रहरंतु गोपान्॥ मह्यं पलायनमहोत्सवमेव देहि प्राणेषु किं विदधि मे गुरुतां
न वेत्सि॥ २५॥ मातुर्मुखं मम पुरः पुर एव तिष्ठत्युक्तं ठितस्य नयतत्स विधंदया लो॥ यावन्ति संति मम कोशगृहे ४४
स वित्रीतावद्विरेव कर्णकैरभिषेक्ष्यतिलो॥ २६॥ चित्रे पुष्टं विलोक्या हंच पलादेत्यवंचितः॥ तत्रासद्विरिहोद्यद्विः

४४

नयः प्रसन्ननवधारापातशीतलितसिकतायां पदव्यां पक्ष्मपेदि निलीनेन समरभरेणु भारेण लोचनयोर्निमीलनशिल्पे
कल्पितबहुसाहायकमुद्ग्यानिद्रयां तां यामिनीं पश्चार्धसंमामल्यवीवहत॥ १९॥ ॥ श्लो॥ १९-५ ग १९॥ ॥ इति श्रीम
दनंतमद्विरचिते चंपुभारते षष्ठः स्तवकः॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ॥ आरुढे धामर्क विवेपरेद्युः साकं सैन्यैः
सार्वभौमः कुराणां॥ पार्थादेको विभ्रदाहल्यगोत्रां मास्त्यादन्यांतत्पुरे हर्तुमागात्॥ १॥ विदूरमार्गं श्रमविह्वलांगी सेना
समस्ताधतराष्ट्रसैनोः॥ आभीरवातांतिक एव तस्त्वोसद्यो निरुध्वेतदाज्यगंधैः॥ २॥ तावतस्य पादा तं सर्वाभिसा
रणगाहं गाहं गात्रजं जयहे जगृहे॥ १॥ दंडाघाते दीयमाने पियोधैर्दुग्धं भक्ष्यो दोहशेषं वहंत्यः॥ घोषाद्वा बोनिः
सरन्ति स्म यलाद्गोभ्यो घोषो यलने दां विनैव॥ ३॥ इतः स्ततः संभ्रममेयुषीणां गोपांगनानां कुचदर्शनेन॥ निषिदि
पंडुर्निजहस्तिमस्तसृणिं विधातुं श्लथपाणि रासीत्॥ ४॥ भीमसेनभिषजाशमितो यो दक्षिणे सडितितस्य पुर
स्या॥ उत्तरे युद्धमवत्सतु पार्श्वे पक्ष्वात इव कौरवबाधः॥ ५॥ वृत्तं निवेदयत्तु मेतदतीव वेगादाधाव्यकश्चिदथ गोप
युवाविविग्नः॥ रिखत्पदाक्षितिपतेरिव घोषसीमिस्वस्थापिगाविमुमुचे नृपस्सुगोष्ठ्यां॥ ६॥ औदास्यं किमिदं

चंद्रभार

४५

परिकलितसारथ्यशिल्पंरथमधिरुह्यक्षणेनवारिनिधिपरस्यबडववहिरिवसैन्यस्यसंमुखीनोबभूव॥५॥संख्या
तीतमवेक्ष्यकोरवबलंतत्सव्यसाचीपुरश्चापेतादविकित्तेषुविदधेसाचीभवन्तीदृशं॥पार्वत्यानिजपदवस्त्रशकलं
स्नेहद्वयार्द्रस्ववन्यस्यचिकित्सितव्रणशिरादेवोपियश्लाघते॥३५॥नभसिप्रबिसारिदेवदत्तेनरदत्तेध्वनितंततोद
धाने॥मुमुक्षुर्द्विरदामुमूर्धुरश्वारथिनश्चुक्षुभिरेभटाश्वविभ्युः॥३६॥पर्यायेणास्यगांडीवःपतितजन्यःप्रकोटयो
॥गंधर्वयुधमारभ्यकृतमौनं समापयन्॥३६॥अथकरतलद्वयमंतपकृततांडवस्यगांडिवस्यविस्फारेणपांडवो
यमितिनिश्चित्यलीलानिस्तीर्णदुस्तरसंधासिधुरयंपुनरपिनिर्बधुमागतइतिअधृष्ययानिजेर्षयारूक्षाःविप
क्षाःपूर्वपक्षाःसिधांतमिवयुधायतंपर्यवारयन्॥३७॥विजयस्यरथेततोक्पेतुर्विमतानामिषवःपरःसहस्रः॥ज
नेमेजययागवेदिमध्येजगतांभीतिकराद्रवाहिसंधाः॥३७॥जंभद्विषोपितनयोजगदेकवीरोजन्यंसमारभत
जंभद्वतुंमहीयः॥प्रत्यर्थिरक्ततटिनीस्नपनैःशराणांभेत्यनिवाथपितृकाननवासुदोयं॥३८॥बलदश्वरथद्विपो
थरेणतुवरणस्वडूमधुभिःप्रणीयशान्तिं॥सुखदृष्टरणाःयथाभवेयुःसुरवामागगनेतथासमेयुः॥३९॥कोतेयक

४५

र्णहितयोपकंठमौहृत्तिकोवेदितजेत्रयात्रैः॥आशातशल्पैरुरुधेथभल्लैरशांकुबेरस्यचवेरिणां॥४०॥उद्धा
रसंधिपरिमुक्तिषुमार्गणानामाघेउभेपिचतथातिस्त्वुक्रियासु॥सायुज्यमापतुशिवांतिमयासमीकेचक्रीकृतेध
नुषिशक्रसुतेनतेन॥४१॥युधसीन्मिभुजगर्वविष्णुषामूर्च्छितान्कटकनिःस्तांभसः॥तत्रलक्ष्यमकरोत्सकुंज
राततस्यतातइवशैलसंचयान्॥कांडैरवडयदधःकरिमंडलानांशुंडाःप्रचंडतरदार्युधिपांडुसूनुः॥निद्रा
स्यतांनिखिलवैरिमहीयतीनामुत्पादयन्निवपृथरूपधानपंडीः॥४३॥विशालरंघ्रंविजयास्त्रेदत्तंदेहस्यमध्ये
दधतोमहांतः॥स्कंदस्यशक्त्याक्षतमेरुबलस्यक्रौंचस्यलीलांकरिणोविवज्रुः॥४४॥आघोरणस्यशिरसापतता
धर्मार्गसंधानमाजिदिवमुत्पतितेकबंधे॥न्यस्यस्वजंसुखधरथबद्धमौनान्तस्माद्वियादिशिपलायतदूर
मेका॥४५॥तुंगाःगजाश्चजवनास्तुरगाश्चवीराःयोधाश्चेतेननिहताभुवमाश्रुजग्मुः॥निद्रास्यतोनिविड
मत्रनृपेन्द्रसंधात्यागेवसंभ्यगवकाशजिघृक्षप्रेव॥४६॥गंगांसितारविस्नुनामस्मितांषिशंगींचक्रेतयोःसह
चरींचपुराविरिचि॥शोणारुचानतटिनीतिकिलार्जुनेनवाणालिभिःशतमस्तृकसरितांवितेने॥४७॥कणे

चंपुभार०

४६

बी.स.

वेतिगवेषणस्य विषयेगांधारनाथे पुनः निर्गतुं धृतदिभ्रमे विगलितकृत्रेपि दुयोधिने ॥ द्रोणेपि क्षापितध्वजे कृतधनुः सार्वक ६
भं गोपितस्यात्मजे मूर्च्छिले सरितः सुतेपियुधिसामम्लैः कुरुणां च मः ॥ ४८ ॥ वीणामुनींद्रो विजयस्य युधंभी
रंध्रभावेन निरीक्ष्यमाणः ॥ आनंदजेरश्रुभिरेव च केहस्तापितैरो न्हिककृत्य मभ्रे ॥ ४९ ॥ विस्मयाणव विभाव
री विभुं वीक्ष्य विजयस्य विज्रमं ॥ उत्तमोगमखिलासरागणे रूर्वशीनभे सिसाध्यकं पयत् ॥ ५० ॥ वपुरस्त्र साकृत
वतां सुभटानां वरणसज्जे विबुधवाश्वधूभ्यः ॥ कुसुमात्यये सति दहान्यपि दत्वा क्षयितामवाप कुलिशायुधशारवी ॥ वा
होः प्रविष्टकुसुमस्य निहं पवर्गेः प्रस्वापनास्त्रमहिमातिशयेन तस्य ॥ निद्राय ते स्मृततनानि खिलासराणां युधावतीर्ण
मपनेतुमिच्छामस्व ॥ ५२ ॥ ततः सवीभत्सुः परिषत्सु मार्तिता निजवधू परिभवानुरूपफलविधित्सये वसारथिना विदि
षामपहारितविविधपरिधानो गुरुप्रभृतिष्वमीशु दिवा स्वापोमाभूदिति कपयामन्यमान इव पुनरपि रास्त्रं क्षणादे
व संजहार ॥ ७ ॥ अथ दृष्ट्वाः परिमृज्य करं च लेरु गिता परिमीलनमुद्रया ॥ प्रकटितास्य विलेः परिजंभमाणा
त्यबुधे कुरुराजचमूचरैः ॥ पूर्वप्रयोगमुदिता इव तस्य बाणाः निद्रां द्विषत्सु निखिलांददुरे वदीर्घा ॥ पश्चात्सु युक्त
॥ ५३ ॥

४६

श्वेतो हेषवृंहितैः ॥ २६ ॥ यथा हं भूतलं त्यक्त्वा रथमारुक्षमुद्धितं ॥ तथा ददंतं त्यक्त्वा कंठं प्राणोधिरोहति ॥ २७ ॥ इति व
हुलं विलिख्य पादयोः प्रणिपतंतं नृपसुतं तं परांगे करपुटेन मुहुः स्फालयन् सस्मिते गिरममर्त्यस्तोपि प्रवर्तयामास
॥ २८ ॥ उदितोसि विराट् भूपते रुद्राद्भद्रकथं त्वमीदृशः ॥ प्रवयात्रपियः कुत्तहलात्परसैन्यैरधुनापि युध्यते ॥ २९ ॥ साथो
गतभये पिरथी त्वंसंगरे यदि विभेषि रिपुभ्यः ॥ मत्स्यकैः क्वयभुवां मुजभाजां मानकर्तृनमितोपि पुनः किं ॥ ३० ॥ विस्तीर्य
संसदिवि श्वरवल्वीरवादं युधात्पलायितवतोपितवांगकं पः ॥ अंतःपुरेषु हसतामबलाजनानामाचर्य एव भविता कुचव
तानां ॥ ३१ ॥ कियद्विषामं शुक्रमाहंतं ते स होदरेणेति सखीभिरुक्ते ॥ मानोत्तराया भूशमुत्तरायाः किमुत्तरं ब्रूहि न दोत्त
रत्वा ॥ ३२ ॥ जसो जनकोपि मातुलाः शतमथं तमगुस्त्वमेककः ॥ यदियासिन धैर्यं मत्र तेन वशे राष्ट्रमिदं भविष्यति ॥ ३३ ॥ इत्याशा
तदिदं विजहीहि साध्वसंकुरु बुध्यात्तूणतां कुरु घपि ॥ तेवमत्स्यपतेस्तुवाहिनीमुखभागे रवलुवलानंक्षमं ॥ ३४ ॥ इत्याशा
स्यपि तव नाटवीमुपेत्य रामी विटपिकोटीसमाटी कितकिरीटशंखचापनिषंगोजयलक्ष्मीपशिनयनयोग्यतां संपाद
यितुमविरवंडितषंडभावा यमारुखंडलसुतो निजतलव्याकरणकथया वाणयापलुवितधाष्ट्रं न तेनैव सुदेष्टव्यं त्वेन

४७

हेतो

संकीर्तितातांगेनपथिगच्छयेसरगोद्यताकुरपुटकुहन-तटितधरणितलोच्चलितरजोभराक्रमणाविनम्रीकृत
पक्ष्मणापिकुरुभटजैत्रोयमिति विस्मयभरविस्तारितेनचक्षुषाबहन्लामथनादत्यमुहुर्मुहुरापतद्भिः पौरैरभि
गम्यमानोयमुत्तरोनलकूबरइवअलकांस्वानगरीं प्रविश्यपरस्पररोपमर्दद्विगुणितवंदिवादित्रयोषेणमहतारा
जपथेनपितुःसभामभिजगाम॥९॥तान्येवपुण्याणितएवधूपास्तेकेतवस्तेमणितारणांकाः पुत्रस्यतस्यापिपु
रोपचाराः बभूवुरयेजयिनःपितुर्ये॥१०॥तत्रावनींद्रःप्रणतंकुमारमास्त्रैर्द्वयोर्दत्तनुजमाजौ॥दोभ्यांश्चिबद्धं ना
नखेदभाग्यामपिप्रमोदाददमालिलिंगे॥११॥पथोच्युपानीब्रथस्यगभान्पार्श्वस्थितायेपितुरुत्तराये॥प्रदेत
पट्टरंशुकमत्तमरुहोःपाणिग्रहार्थं किलमंत्रवासः॥१२॥आचेतमन्यदखिलं पटमासुदेष्णमंतपुरायसविभ
ज्यददौकुमारः॥सेरंध्रयेनतुमलीमसवाससेपिसंवित्यतांबहुषट्प्रवावलम्बे॥१३॥विनार्जुनं पांडुसुतान्स
माजेविस्मित्यविस्मित्यविलोकमानं॥जिघ्रन्विराटश्चिकुरेषुस्रन्तुंजगादविन्यस्यंकुशासनार्धे॥१४॥निपात्य नि ४७
पार्थान्कांतोरनिःसपत्नत्वमेयुषांकंठेगंडूयसेवत्सकौखाणांत्वमेककः॥१५॥नव्यं गुरुं भुविनमार्गितुमुत्तरा

याःसेरक्ष्यस्तमपितादशसंप्रहारे॥जन्मदर्शजीवदिनयोगफलंचदातुंकन्यासुवत्सकथमेत्यकुरुन्यजेष्टः॥१६॥
इतितत्रप्रमोदचंचलेनपाणिनापरामृश्यचरमांगं पुनः पुनरनुयुजानायत्तायसौदेष्णोयेपिलज्जायितवाक्
वाहाभिमुखमवस्त्रात्तुमपारयंनिवविवलितकंधरो गिरमेवंविज्ञापयापयामास॥१७॥रोदःप्रसारिध्वनितंमया
चक्रेधुरिद्विषां॥यावान्मेवेगसंरंहस्तावांस्तत्रप्रदर्शितः॥१८॥अहमेकोरेणतस्मिन्नपरैरननुष्टितां॥रथिसार
थिकलेपिचैरेयामिस्मकर्ततां॥१९॥देवकिंबहुनाअपार्थकर्ममेनासीदाहवेयदरातिष्ठ॥पुरोविजयमास्त्राय
पुनरागाभिमांपुरी॥२०॥इतितादृशतिस्थवचनचातुरीं निशम्यदुरोदरप्रहारमथविगणय्यतरलितेनशि
रसाश्लाघयमानयतीं देवासरविरामशंसितंयामशंखरवमाकर्ण्ययथोचितंसभास्तारान्विसृज्यमेदिनीप
तिर्मादेनसुदेष्णाप्रसादमाससाद॥२१॥सुतावलोकननरैर्दृष्ट्वाच्युतारिवलाश्रुष्वपिसोदरात्ववात्॥विलो
चनांगेष्वतिहृष्टिसंपदेविभ्रंउकापत्यविजृम्भणादृतं॥२२॥अन्येद्युरात्मजमुखादभीषायथार्थमवगम्यचकित
चकितःकुटुंबेनसहसचिवाभ्युरस्कृत्यसभामागतौविराटोनामांतरसंनिधानादिवहायनमेकमनुपसर्पद्भिः

चंपुभारः स्वैस्वैर्वैः प्रत्यासनेन सोदर्यजनेन समुपास्थमानस्य युधिष्ठिरस्य चरणनलिनयोः पलितं भावुकैः नमोलिना
 मरालयुवकेलिमुल्लुलयां चकार ॥ १२ ॥ तदानुनोदस्मितपांडुरिम्णा तपः सुतोक्षिततिहेतुमुयां ॥ महेंद्रसूनादे
 शिशोणिमानं मास्यस्य चित्ते पिन्वनीलिमानं ॥ ११ ॥ मास्यस्ततः प्रमुदितो महितेन्द्रिकन्यां शोरोसमेयुषिसहास्वि
 लबंधुवर्गैः ॥ मृद्वीशिरीषकुसुमादपि पार्थसूनाः सीमां शिलामतनुत प्रथमाश्रमस्य ॥ १२ ॥ तथोपचारं वदधे
 सुदृष्टाजानिः सपार्थेषु समाधवेषु ॥ तमेव गंधारपातियथातेजानीयुरत्यंतकृतोपकारं ॥ १३ ॥ अथोल्लास्यकु
 रूनेतान् हरिर्मत्स्यपुराचर्यो ॥ मंदारप्रमुरवान् कल्पान्वसंत इवनंदनाम् ॥ १४ ॥ श्लो. ग १२ ॥ ॥ इत्यनंतमद्विर
 चिते चंपुभारते सप्तमस्तवकः ॥ ॥ १५ ॥ तावत्पांडुसुतेन कौतुकवता कर्तुं प्रकोष्ठांगणे ज्यमेकां युधि नर्तकीं भुज
 भुवि स्थास्त्रं चिरस्थापरां ॥ आहूताः क्षितिपाविराटनगरीसैन्यद्विपैरुन्नतैः प्रावृड्वासरसंचया इव घनैः प्रायुर्म
 हाद्रेस्तटी ॥ १॥ सेना नोयावतीः पार्थो युधाया शोहिणीर्दधौ ॥ धार्तराष्ट्रश्च तस्मिन् तावतीरधिकाः पुनः ॥ २ ॥ उ
 का ध्वस्तान्मुवाच राव्यं पार्थस्ततो भानुसुतस्य युधे ॥ आक्षेपवाचा हृदयं वितक्षन् न्वर्थतामाचरमातु

समुनाहमितीव रोषात्प्रस्थापनं तु विततार नतादृशीतां ॥ ५४ ॥ स तु वपुरनुशोच्य धार्तराष्ट्रः समिति विराटसुतापनीतचेलं
 ॥ कुलिशभट्टपजीविदत्तबाधो कुशलममन्यत घोषवाटयात्रां ॥ ५५ ॥ परां चिकर्तुं वदन्नान्यनीशाः पश्चाद्विमर्दनमस्य
 मर्यः ॥ निरीक्ष्य नग्नान् पतीन् द्रुपदो न्निमीलनाज्ञं नयनं निनिंदुः ॥ ५६ ॥ इति परिभवलक्ष्म्या संभृतां भोगनिद्रांतनु
 भिदरभिदधानाः स्थास्त्रभिर्नग्नभावे ॥ ध्वजपटशकलागैः लक्षकौपीनकृत्याः सुबलदुहितपुत्राः स्वां पुरीं प्रत्यगब्रुवा
 तदनुहरेदंगणविश्वं खलु विश्रमितविजयशंखरवो निजा युधनिक्षेपरक्षिपुभ्रतकुटुंबेषु नवसमररुधिरांजलिपा
 नतृप्तिकेलिकिलितमनुभवितुकाम इव पुनरपि पितृवनमुपेत्य तरुनिहितशस्त्रसंभारः सुहृत्सहायातेषु गुणेष्ववा
 मेव तवरणाद्भुतदर्शने प्रतिबंधिते द्रुपदालक्ष्मिभिर्योपि कैव्यसारथ्योभ्यां कृतानुषंगः कुरुकुंडरः भूमिजयमे
 वंजगाद ॥ ५७ ॥ कुमारकोशी कुरुकेशपात्रां मुखे शृणोमार्जयपातमार्गं ॥ तस्यासमंदोष्णिनिधेहिचापराशेरूपया
 स्वरथे पदनां ॥ ५८ ॥ बधानधैर्ये वदबंधुगोष्ठ्यामात्मानमेवारिजयस्य हेतुं ॥ मातुः पितुर्वीधुरिमंत्रिणां वामातल्वगंधं
 मसूचयेति ॥ ५९ ॥ अथ तथेत्युपगम्य क्षतजपंकारुणितनेमिरे रवेर्द्विषदौ त्यातिका लातचक्रैरिव परिभ्रमद्भिर्युधैः

22

नशावकस्य॥११॥छ॥ततःप्रबुधेनतेनदेवेनतयोःप्रथमागमदर्शनाभ्यांकृत्यसाम्यंहृदि कृत्यरणांकुणोगृहीतहेतीनांनव
कोटिसंख्यावतागोपकुमाराणांकदंबेनकेनचिदंशेनकेवलंसीनिधानेनस्वेनापिकेनचिदंशेनपरिष्कृतमनोरथोसुयोध
नधनंजयौस्वावासकटकभुवमासेदतुः॥१०॥सेनागजेंद्रमदसौरभवीविवेगनिधूतगोग्रहणसंयुगपूतिगंधं॥संवीक्ष्य
मात्स्यवसुधेंद्रपुरोपकंठंशौरिश्वत्राक्रतनयश्चननंदतुस्तौ॥१२॥दृष्ट्वा निहत्यवदतोयुधिषांडवानामुत्साहमुग्रम
थसंजयतोनिशम्य॥वातेर्विनापिमणिसौधतलेनिवासंकुर्कुर्वनकंपतभृशंकुरुवंशकेतुः॥१३॥पांडोःसुतायवसु
धांप्रविभज्यदित्सोःप्रज्ञादशोरहसिसांत्वपथोपदिष्टं॥दुर्योधनस्तुवचनंनचकारकर्णेकर्णेस्वमेववचनंमधु
रंचकार॥१४॥तदनुदिनेदिनेसमुपचीयमाननानाविधनरपतिकुलचतुरंगबलकलकलानथभिभवद्भिःकक
काकसालावृकजंबुकदंबकरटितैकटुकृतनिकटयोःकुरुविराट्पुटभेदनयोःकतिपयदितैरेवपंचरवलुवीराः
पौरवसाम्राज्यलक्ष्मीमभिवीक्ष्यस्तातुमवाशिष्येन्निति कंवदंत्यांप्रवहंत्यांसंत्यांक्षितिपतिःक्षीणशौर्योदीनाक्ष
रेणसहोदरसमक्षंसरोरुहाक्षमिवंव्याचचक्षो॥१५॥एतावतोबंधुजनानिहत्यकिलक्षयाकृष्णभुवाधुनामे॥

सकंदमूलानि सनिर्झराणि न किममाद्यापि वनानि तानि ॥ १५ ॥ संतापकाले सति सर्वमभुः पतत्यधस्तादिति हि प्रसिद्धिः ॥
जिह्वां विहायाऽघजलं मुहुर्महसिं समा राहति चित्रमेतत् ॥ १६ ॥ गलत्समीपैर्गजकर्णतालैर्नटत्यटेभ्यो नगरध्वजेभ्यः ॥
तनूरिदानीं मम तांतकांतिराकंपनाम्नायमस्मावधीते ॥ आनंदयित्री मखिलस्य जंतोरंतैक्षमांस्वामषहायमोहात् ॥
बंधुप्रणाशाब्दहुदुःखदोग्ध्रैर्बहिक्षमायेष्टहयामिधिदुःमां ॥ १७ ॥ गतिर्न मेत्यागरु ४३ ध्वजत्वया विना धुना स्यावि
पदे विधृतये ॥ वनानलावर्चिर्वलयावृतस्तिर्बलाहकाक्तिं रारणं मृगी शिशोः ॥ १८ ॥ बहुभिः किमिहापरेः प्रलापैर्वहि
रंतश्च वदमितुल्यभावः ॥ ककुराधिपबंधुभिर्ममस्वैः कुरु संधिं कुरु वंशं रतयेत्वं ॥ २० ॥ इति ब्रुवंतं यदुनाय को ब्रवी
द्युधिष्ठिरं योगिविचिंत्यैव भवः ॥ महीपते यद्भवता समीरितं महात्मनां युक्तमिदं भवादशां ॥ सरितात्मजशसितेपि
सन्सदुरध्वं न जहातिकोरवः ॥ इति चिंतयतो ममाधुना हृदिसिद्धिः श्वलुसंशये त्राया ॥ प्रयते तथापि नृपसंधिलक्ष्य
ये प्रयतं द्वियैर्भुविषणा इतस्य ते ॥ फलतिक्कचिन्नफलतिक्कचिक्क्रियाप्रविधातुरे वनहिदोषशीकरः ॥ २२ ॥ इत्थं निग
द्य मधुरस्मितमीक्ष्यमाणो भीमस्य वक्त्रमपि दारुकनीतमये ॥ आरुह्य रत्नरथमाश्रितरक्षलीलाकूलं कषोहरिरंगा

चंपुभा० शाकुरु राजधानी॥२४॥ तमसांकुलानिसकलानिदर्शनेसतिसद्यएवशमयन्महामहाः सविवेशतत्रविदुरस्यमंदिरंच
रमादिकंदरमभीश्रुमानपि॥ कंसवैरिणिसमेयुषिगेहंक्षतुरातिशयितमदनृत्यं॥ संधिपांगमयतिस्मपुरारः सांध्यतांड
वविधेरबलेपं॥२५॥ विरतेरुचितंविशुद्धमहोविधिमाधायपितृष्वसुः सकाशे॥ वसतोस्यनिशेवसासमान्याद्वसुदे
वात्मभुवः कथानतास्ताः॥२७॥ अन्येधुरखिलमहरांभुक्त्यमवसायबालातपेनबलाहकीइवघुसृणमसृणिते
नपठारपकेनचचितकलेवरः पंकेरुहशंकिनीचंचलचलितराजहंसराजीभिरवक्त्रमणिनेवपीतांबरभागेन
परिचुंबितप्रपदपल्लवोनिजोदरांतरानवकाशतयाबहिर्निगतैर्जगदंडशिशुभिरिवभ्रषामुक्ताफलैः प्रत्युममेखला
मुखभागोवर्षाहेमंतसमययोरप्यतश्चरंलक्ष्मीलीलाकमलमुपश्लोकइतुमागतेनदिनमणिबिंबेनेवकौस्तुभेनदे
दीप्यमानैर्भुजांतरः दनुजपरिषद्वैत्यातिकरक्तपरिवेषेणेवपद्मरागकेयूरेणपरिमंडितबाहुदंडोद्गारिनिर्गत्य
सुयोधनदुर्वासितायाः नगरभुवः स्पर्शनंपरिहर्तुमिवसविनयमुपगतेनदारुकणसंयोजितमणिपादुकः किं
चिदवनभित्तपूर्वकायेनविदुरेणवितीर्यमाणहस्तावलंबोर्गुरुः रूपप्रमुखैर्ब्रह्मसंघैः प्रतिपाद्यमानांजयाशिषंशि
रसाप्रतिगृह्णानः कुशलप्रश्नकोरकितमोदाभ्यांकुरुराजदेवव्रताभ्यांसदनाभिगमनायसंप्रार्थ्यमानश्चिरमवस

लेति॥२॥ अथभागिनेयवत्सलतयासत्यसंगरस्तथेतिप्रतिश्रुत्य॥३॥ भद्रायतवमोविधिनिद्रासुचमितिब्रुवन्॥
मद्राधिपोययोपार्थासद्रागदुर्योधनोतिकं॥४॥ साह्याययुधेसरसीरुहाक्षंवरीतुकामोबलवैरिस्त्रुः॥ अजातशत्रोरवतं
सयन्नुगातुंगध्वजांहरवतीमयासीत्॥५॥ तत्रचिरदृष्टस्यकुंजरकुमारकोमलचंद्रमविलासस्यतस्यविलोकनायवि
थीषुवीथीषुजनाः संधीवमूकुः॥ हेतुंसुभद्राहरणेतदीयांयतितवबुद्धिंहृदि कुर्वतीनां॥ गवाक्षमार्गेरुतवीक्षणानांस्त्री
णांमुखेवंदोस्मितचंद्रिकाभूत्॥६॥ दैवारिकैस्तत्रसदत्तमार्गोनिद्रायमाणस्यनिकेतमध्ये॥ शौरेरुपागाञ्चरणोप
धानंतस्येदिसिंधुच्युतकूर्मशोभे॥७॥ यस्याधिमौलिसविधेप्रथमंसमेत्यतिष्ठन्नकुरुद्वहसुतोयुधिसाधुमथ३॥
रेजेपरीक्षितुमिवोत्सुकतांदधानसान्तुतलेनिजमनस्यपिंविक्त्रिमाणं॥८॥ निमीलिनालिंगितनेत्रयुग्मोनिष्यंद
देहोनिवरांवभोयः॥ स्वध्यानत्रौलीसुखमास्थितानांतपस्विनांसंधमिवानुकुर्वन्॥९॥ देवीकुवाद्धिरुरुवेघुसृ
णेनकूतः सक्तः कपोलफलकमकरोयदीर्ये॥ मीनध्वजारिजयिनोविजयस्यसिद्धिंविश्राणयेतिनिगदन्निवकर्ण
मूले॥ पाश्यात्यपाथोनिधिपार्श्वभागेसंपर्यकुक्षिसलिलस्यपूरैः॥ स्वजातिप्रथाच्युतिमाश्रितस्यक्रमंदधोयोध

चंपु ॥ ५३ ॥ रत्नगरीमंतस्मरुपांडवान् ॥ ६४ ॥ श्रुत्वा ततः परमर्तं पुरुषोत्तमात्तेफेनायमानरणसंहनना धिपराः ॥ आराधयन्विधिव
 दस्त्रगणं रमशानेपीतां वमंतं भिवकांतिमिषेण धूम्या ॥ ६५ ॥ तत्रांतरे ॥ ॥ ततः परं जन्तु कुमारिकायास्तटीवने कृत्यविदो
 पुरोगा ॥ पृथातपस्यंतमवापकर्णकर्णप्रवृत्तिस्तुनकिंचिदस्याः ॥ ६६ ॥ कमनीययशोभरेतनूजेकवचोक्तर्तनजर्शरांगकेपि
 ॥ नलिनान्मृदुलं नरेन्द्रपुत्र्याः नयनंतत्राचरेण संचचार ॥ ६७ ॥ सतत्रपूतः सवनाभिषेकैस्तपोवसानेतपनस्थ
 स्तनुः ॥ श्रोत्रे वितेनेशुचिमक्षमालां नेत्रे चराशीनिकटं प्रपन्तां ॥ ६८ ॥ विनतेः पदयोरनंतरं विहिताशीः परिरभ्य
 तंतुतं ॥ परिहर्तुमवापपंचतामुभयीं धर्मसुतादिसूतुषु ॥ ६९ ॥ अयिवत्सरवेरनुग्रहादजनिष्ठाः मयिभाग्यमर्थी
 नां ॥ तनुरक्षणमात्रकारिणो तवशधातिरथोन जन्मभूः ॥ ७० ॥ जही हिराधातनयत्तनुधिंसहैवदुर्योधनसौहृदेन
 ॥ ग्रहाणवाण्यासहधर्मयामेसहोदरान् धर्मतनूजमुख्यान् ॥ यस्मैकस्मैचनित्यं सहस्रकवचदः प्रार्थनातुल्यका
 लं मातुः साक्षां निदेममसुकरतमेमाकृधाः मंदभावं ॥ पराङ्मुख्यं विधते गुरुजनवचनानुष्ठितो यस्य चेतोधि
 कशब्दस्याभिधेयं जगदिदमखिलं दोग्धितस्मै सुरवेन ॥ ७१ ॥ इति दशानकिरणमाजादंतश्चिरकालरक्षितंतदं
 श्यस्तन्यं प्रकाशयं त्याज्वकुल्याः निदेशं कर्णदेशाध्वनीनं विधाय साकमंजलिना समुचितमुत्तरं बबंध ॥ ९ ॥ भोजा

चवायो भुवनप्रतीतः अलंकुराणां च तथा द्वयेस्मिन् ॥ तवांबजन्मोपयमोत्सवो चेत्येष जगत्पुत्रोत्तमभावः ॥ ७२ ॥ अंग
 द्वयमेपरिपालनीयं कर्णद्वयात्तरुजनायमेण ॥ एवं वशोर्मेव ततारयस्तंतस्थापिसंख्यं किमुपक्षणीयं ॥ परस्थलोकस्य
 गतेर्हि विघ्नं कृतघ्नतामेव वदंति संतः ॥ सानस्पृशेन्मामधुना यथा तंतथा प्रसीदां ब्रह्मपादचित्ता ॥ ७५ ॥ इति वादिनोरवि
 सुतस्य मानसं न निवर्तते स्म धृतराष्ट्रं न दनात् ॥ अपितु स्वकीयतनयान्महाभुजादनवाप्यकाममियमेव केवलं ॥ ७६ ॥
 ॥ ॥ इति श्रीमदनंतमद्विरचिते चंपुभारते अष्टमस्तवकः ॥ ॥ अथोभयेते कुरवोरणायास्वनामधेयोपपदप्र
 सिधं ॥ क्षेत्रव्यगाहंतनिधपाश्र्वाशितांगमातंगतुरंगयोधैः ॥ हिरण्यवत्यास्तत्रात्रिदशविभुतायास्तटरुहप्रसन्नानांगी
 धैर्मथितपथिरेवेदाः करिधटाः कृतज्ञत्वेन वस्वयमपिमदां भोलहरिभिर्दुस्तस्यैव ह्रीरतिसुरभिगंधिप्रीयसरवीः
 ॥ ७८ ॥ अस्मज्जन्मभुवः समानमिदया समाप्तिर्निमानेन्यामेव यमधशोषषणमिति स्फीताभ्यस्त्याज्व ॥ सेना
 संधवपंडयखुरपुटेद्वै प्रक्षुरप्रोपमैः भूमेरुल्लखितास्त्रलादजनयनभूयोरजोमंडलं ॥ ७९ ॥ तेषां कुरुणा कलहो
 दयात्पार्कुरथस्त्रनानां करिष्टं हितां ॥ अशोमशेषां स्ववशे विधातुं मन्योन्यमासीत् कलहो महीयान् ॥ ८० ॥ नान्मावानवमग्रह
 स्य समतोसाढास्महेमी चयंतुं गतं न सहैमहीत्यतिरुषा सन्नाहधुर्यादिव ॥ उदंडा अपिकेतवोदराशिरैस्त्रानं ग्रहाणामे

च पुभारः तिक्रम्यस्यंदनहंदमौलिकलितामध्येनभस्वत्पदं॥५॥महीपतीनोपटमोदराणिमार्गसुराणांलिलिहुःशिरोभिः॥वयं हि
 ५४ दूष्याणिशुचीभवेमेत्यत्रापगावारिमिमंक्षतेव॥६॥ततक्षणादेवविशालनिर्मितवीथीसहस्रविराजमानविशंकट
 विपणिविस्तारितविविधपण्याहरणविमर्दसहकैकलोकंविटकुलानुसार्यमाणविलासिनीजननिविडेवशवादेव
 शिरवल्लपणकुंतलातिपासतोमरप्रमुखविविधायुधसंस्कारपरवशयोधसंबाधंतकुरुक्षेत्रंकुरुनगरमित्रं वप्त
 व॥१॥तत्रतावदुशासनायजोभगवन्स्मिन्नुपतस्कृषीवीरभुजविनोदकालेवितर्थाविवाहविमुखोपिमदर्थप्रत्यर्थ
 पार्थिवान्नावनिहतुष्टतनाधिपत्यलक्ष्मीमुपयमस्वेतिविज्ञापितस्यपितामहस्यचरणयोःप्रणिपयात्॥२॥दुर्योध
 नेविशतिमौलिभुवापदंस्वंशरायणीष्वचरमःसुरसिंधुसूनुः॥अर्धक्षणादरिभटान्त्रिदिवेविधास्यन्नध्यक्षताप
 दमधिष्ठदनीकिनीनां॥७॥पार्थश्चनेदुपदनंदनमाशुचक्रुःसेनाव्यमुधतविरोधिवनानिदग्धुं॥वह्निप्रतापकप
 टान्निजजन्मकालेसक्तंभुजेवहतियःसततंज्वलंतं॥८॥अथसदसिमहारथपरिगणनकथायामर्धरथोयमि
 तिजान्हवेयेननिनुतपोरुषयतयारोषचिह्नितवदनरोचिरन्हापतिसूनुरन्हायमुधतस्याबधिमेवनिजहेतेरसाधा
 रणस्यापिसाधारणंप्रतिजज्ञे॥३॥इदंप्रतिपद्यस्वियमानंमानधनंसुयोधनंवत्समाभैषीःमहाभुजानपिरिपुम

हिरण्यनाम्नोभेदरंसस्यपिब्रितंस्तवकावलीनां॥जिज्ञासमानइवयोधृतसिंहभावःस्तंभादुपेत्यनरेवेस्तमुरस्यभांक्षी
 त॥यच्चाप्रतारणवशादधियज्ञवाटयोवामनत्वमवलंब्यबलिन्यगृह्णात्॥दुरवंसतास्वमिवरवर्तमंसुखंचस्वीयंपद
 कममिवोन्नतमातनान॥५॥सृष्टोपुरामुखभुजोरुपदेमुरारेशंगाद्वितीयमभजक्तिमुवंध्यभावंइत्येवसंशयमशेष
 जनस्यचक्रेयस्याहवेभुकरतांडवितःकुठारः॥अश्रुमुनेरजनियस्यपदान्नाधूल्यत्कृष्टमीशधनुरापशरव्यक्त्यं॥य
 स्माद्रियाधिरपिकंपमकंपमागाद्यत्त्रिणोविधसएवविभीषणोभूत्॥हन्यामहंयुधिरिपूनहमेवहन्यामित्येवयन्मु
 सललांगलयोर्विवादः॥यस्यांबरंनिजरुचिप्रतिमल्लवर्णयत्पष्टसंस्करणमासवपानमाहुः॥६॥यस्तन्यपानसमयेस
 तिप्रतनायाःप्राणानपिअविद्धेपरमोपदंशं॥नाकाधिपश्यवनभूरपियेनसद्यो नारीमुदेयदनखंपचधृकिरासीत्
 ॥वार्यस्तपोधनवरेण्यमनःखलीनेस्फण्यामुहुःकबलयनजगदातिरूपां॥नीचान्विधातुमसुरान्निजशृंगतुल्यान्को
 पादुदेथ्यतिचयःकुहनातुरंगः॥६२॥इतिदशावताररहस्यं॥एतेस्तवैहृष्टमनायथार्थमिदंस्मितश्रीमधुराधरोष्टः
 ॥पीठादुदस्तादथपीतवासाःमेरोनितंबादिवमेघच्छाबः॥६२॥आस्थानाद्देहिरेत्यकेठभरिपुर्गागेयमालिंगतंपश्चा
 र्धपरिमृश्यभूपमितरानष्टल्यसर्वान्कुरुत्॥आद्यायातिचिरेणमूर्ध्निविदुरंयुक्तंशतांगंहयैरारूढोभिययोविरा

पांडवानामेकापिरक्षणविधौ न बभूव धात्री ॥ इत्येव शोकमनिशं हृदये दधानस्तस्यास्तु नार्धमपि संप्रतिदित्ससित्वं ॥ ३५ ॥
 इत्थं ब्रुवणं यदुवीरमेतं निरवस्थदीर्घं नृपतिर्बभाषे ॥ व्यरं सिष्यं ध्वममुं विमुंच विमुंच वत्सेत्यनुशास्य शोरे ॥ मधुमथ
 नमीलिता मुनींद्रेममजननीखलु पुत्रवत्सलासौ ॥ मुखमिदमनवेक्ष्य मूर्खस्तेनोर्मुदमधिकामधुना यथा ददामि
 ॥ ३७ ॥ स्वयमपि न विबुध्यते सुतोयं सुमतिजनस्य शृणोति नेव वाचं ॥ कुरुकुलकुशलां कुराभिबुध्ये गुणगणवा
 रिनिधे गतिस्त्वमेव ॥ ३८ ॥ इति सिद्धांतितवति वध्यां जलौ राजनिनिजा सनाथौ विनिवे शित करतलतया किंचि
 दुन्नतवामभुजशिखरेण गंडमंडले निमज्जितमकरकुंडलं कटिचलनकंदलितकांचनपटमर्मरार
 वं ईषत्तं धूरं विनिवृत्य ॥ ४० ॥ कृष्णस्मितं रविभुवा कृतहस्ततालंदुःशासनेन धुरिदूषितसंधिपक्षं ॥ कर्णपुंकंठचलिता धरमा
 तुलास्यं कौरव्यमाह कुरु संसदिकं संवैरी ॥ ४१ ॥ पृथा सुतेभ्यः पृथिवीं तदीमां पुनर्दिशेति ब्रुवतो गुरोर्गो ॥ अशृण्वतः कौरव
 ते कथं वा संभूतिरेषा शशिने न्ववाये ॥ ४२ ॥ तत्तादृशं शृणु महत्तम वंशहृत्तं प्ररुदं दौ ववयः पितुकांतजीर्णः ॥ त्यक्त्वा श्र
 मं पितृमुदेतृणवद्वितीयं देवत्रतोयमिह तिष्ठति धीरधीरः ॥ ४३ ॥ कितवोक्तिमिः किसलितस्य कर्णयोः सुलभो भवेत्तव त
 दामनोरथः ॥ हरि नंदनेन युधिपातितं धनुर्हरभस्तकान्ध पुनरुन्मज्ज चैत् ॥ ४४ ॥ वंशः कुरुणां महितो यमस्मिन् धर्तुं क

जोषं स्तवे प्रहं लायां तूलीलं यनयो रत्नपि

लंकं चतुरौरवलुद्धौ ॥ एकचकोटौ रजने रधीशः परत्र मन्ये पुरुषो भवौ श्रव ॥ ४५ ॥ इति गदितवति भगवति क्रोधनः सुयो
 धनोपि गिरमिमामुज्जगात् ॥ ४६ ॥ अरे नंदनं देन केवलं विराटतनया श्रयलाभेन कृतकृत्यं मन्यमानां कुंती भुवांच व
 द्भुमिरक्षौहिणीपतिमिरनुक्षणमावेद्य मनामंजलिधोरणीमवलोकितुमप्यलङ्घ्यावसराणामस्माकं च किं वा संधा
 नं किं वा तव दूतकृत्यं किं वा भयादेयं मां दृग्विधं मुधा समवधूय भवता यथागतं गंतव्यमिति ॥ ४७ ॥ आकर्ण्य तच्च कितवेत
 स्तिनम्रवक्त्रे कर्णौ पिधाय नृपतौ करसंपुटाभ्यां ॥ मत्वा तृणाय मधुवीरेण मथलं घ्यंगोष्ठ्यां जवेन निरगात्कुरु राज
 स्तनुः ॥ ४८ ॥ तदनुदनुजारातिरेषः शेषस्मितले शरुषिता धरस्तादृशेन तस्यावलेपवचनेन भियानुविहस्तामुदा
 निरस्तान् समस्तानपि सभास्ता निरीक्ष्य पुनरपि वाचमेवं व्याजहार ॥ ४९ ॥ धूराभुजा किंतु टिनी भुवा किं मया धुना किं व
 सतापि दैत्यैः ॥ पार्थाय दातुं प्रभवेद्य रित्रीं गदेव सांगंधवहस्यस्तेनोः ॥ ५० ॥ शोरेस्तो वाचमागर्ण्य साध्वसाक्रान्तचेत
 सः ॥ जोषभावं सभास्तारायुगपदधुरुत्तरं ॥ ५१ ॥ बहिः समामंय बलावलेषैस्त्रिभिः सहाये धृतराष्ट्रस्तनुः ॥ गंधर्व
 राजेन कृतां दशोस्वांगदाय जन्मानमिषे षनेतुं ॥ ५२ ॥ शुत्वा तत्पुपितो हरिः स्वयमसावे कोपि सवर्त्मकस्तारमिर्नव
 भिग्रहेर्निबिडतां त्रैलोक्यैः सागरेः ॥ पैटीभूषणमंजरीमिव धृतां कुक्षौ जगन्मंडलीं जंधालामतनोत्सभाजिरज्जुषां

चंपुत्तार० दृक्पुंक्तिधंटापथे॥४८॥ तस्मिन्नेगुष्टमात्रेन वद्वमुकरे वीक्ष्य सर्वप्रपंचं संस्मेराः सिद्धविधा धरसुरसदसः पुण्यवृष्टिं व्य
 मुंचन् ॥ सांद्रमोहो धकारं सकलमुनिजनः संमदाश्रणिभीष्मः क्षताक्ष्णोः पक्षकंपंकरि उरजनता प्रमदुर्योधनापि ॥
 ५२ ॥ ४९ ॥ अस्यादृहासधनिरादिषु सौ विस्तरवलंब्यो निविजं भमाणः ॥ दिक्पालसोधावल्लिजालकानामध्यापकं लंवि
 भिरां वभ्रव ॥ ५० ॥ संरुत्समानचरितस्य जनेस्त्रिलोकी साधारणी कृतकूपस्य हरेः प्रसादात् ॥ चक्षुषा तां समाधिरु
 ह्यधुरं मुहूर्तं भयस्ततोयवतारसभूमिपालः ॥ ५१ ॥ योजस्तवेदमुपसंहरमाधवेति पुण्यत्सु सत्सु गुरुभीष्मपु
 रोगमेषु ॥ घोरं विहाय निमिषेण कुत्रोत्रायाश्चोगोपी दृशां कुतुकहेतुमवापरूपं ॥ ५२ ॥ तता दृत्रा निरुपमानं तस्य महि
 मानमनुभूत्य चरितार्थो मुनिसार्थः समुपसृत्य त्रांतमर्त्तितमेवमस्तोषीत् ॥ भगवन्महात्मनिरपियो गिभिरविदित
 स्वभावदुग्धांबुराशितनयानयनद्वयेन तुल्या कितित्वमहिमानमिवापगतुं ॥ मत्स्यत्वमेत्यमुवियत्सुरवैरिनीतामध्यस
 मुद्रमनवीनगवीर्विविक्तेय ॥ ५३ ॥ मंथानरोलमपिमार्गरुधं हिमांशो वीचो कणैः सदृशमंगविषक्तिभाग्भिः ॥ कायेवभा
 रचरमेकमठा कृतियोजीवातुमद्मदुलंजलधेः सुराणां ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वाग्रदृति किटिवेषधरस्य यस्य क्षमामंडलं कुव
 लयाकरकोमलाभं ॥ उर्ध्वं प्रसृतं खरवकायलिकावलीढप्राहटपयोदवलस्य बभारलीलां ॥ ५५ ॥ इन्द्रद्विषन्मन्त्रगदस्य

रंप्रतिपालयतामक्षौहिणीपतीनामंजलिवनजावलीभवलोकेनेन संभावयमानो मुकुंदो बंदिहं दपरिपठ्यमानकं सादि
 वधविरुधं प्रबंधंधुरेण मंगलकुसुमगंधसंपदंधीकृतपुण्यधयस्तं कारसहचरं वादित्रघोषेण मेघवर्जमुन्मिषंती
 भिरिवसौ दामनीभिः कनकवेत्रलताभिराकुलितेन महताराजपथेन सुयोधनाधिभिश्चतुर्भिरध्यासितपूर्वसभामं टपं
 शनेः शनैरवजगाहे ॥ ५६ ॥ तत्रातितुंगेतरसोपनीतेरत्नासेनयं रचितोपवेशः ॥ पुरोहितैर्यमुविप्रदत्तां पूजां मुपाद
 त्तु पुमान् पुराणः ॥ ५७ ॥ सभांतरेन तत्र समग्रकांतिं संवीक्ष्य संवीक्ष्य सरोरुहाक्षं ॥ नरेन्द्रवर्जं नगरीजनेषु न कस्यवा श्रुतं सः यम
 प्रमोदः ॥ ५८ ॥ भद्रासनादवनतं पदपल्लवाग्रं सवाहयत्युपगते विदुरे दयाद्रेः ॥ सीमानिके बुधजने सति दत्तकर्णे प्रज्ञादृशं
 गिरमभाषत पद्मनाभः ॥ ५९ ॥ अल्पैरहोभिरधियुधमवेक्ष्य नक्षत्रां द्रकुलं तवे सुतेः सहपांडवानां ॥ संधिं विधातुम
 धुना समये विधेयं प्राप्ताहमस्मि भरतर्षभ ते सकाशां ॥ ६० ॥ शनैरसंधंस्ततन्मभवानां कुंतीकुमारान्कुशलोदयाम ॥
 कल्लोलजालिनकलिंदजायाः गंगातरंगानिवगेयकीर्तौ ॥ ६१ ॥ पादारविंदेषणतीः शिरोभिः शतं शतं सादरमर्पयंतः
 ॥ पांडोः कुमारश्च भवंतमेवं व्यज्ञापयंति स्म विनीतिपूर्वा ॥ ६२ ॥ जाताः वने वयममी भवदंक भूमौ वृद्धिगताः शिरसि शा
 सनमादधानाः ॥ निस्तीर्णसंगरपयोनिधयस्त्वया च स्थाप्यापथां शमवने वने वने वा ॥ ६३ ॥ वाल्मेयवनांतजनुषां मम

चंपुभा

५५

तोस धनुषोसगर्जितौ॥ पूर्वपश्चिममरुत्वचोदितौ पुष्करेनवधनाधनाबिव॥ १७॥ धावस्येदनकेतनांशुकमरु द्याघातमं
दाकिनीविंदूनामपिसेन्यसिंधुरघटोशुंठासमु श्वाइनाः॥ दानांभः पृथतामपिस्पुटशरितारा कृतिस्पर्धिनांभेदग्राहयि
सुत्राशाकगगनेष्टंगानुकश्चिज्जः प्रतिपदनकरेविलूनेष्यामूलभागमसिनानमितायकायः॥ क्षिप्रं प्रगृह्य रदनेन निषादिहस्ता
स्तं सृणिं पुनरदाकुशलायतस्मै॥ २०॥ भसितले पसितौ करिणा बुभौयुधि परस्परदत्तरदौ मुखे॥ हरिरचेक्ष्य वहत्यपि वाहने स
रभसं निदधे सकलाः दशः॥ २१॥ भग्नैकदंतमुसलः प्रतिदंतिघाताकुंभाग्रलक्ष्यकुटिलं कुशचंद्ररेखः॥ कश्चिद्विरीरास्मतां क
र्यन्करीदः सारुच्यभागिवगणाधिपते विरेजे॥ २२॥ कश्चिन्निर्गत्य वेगादरिण्यपतिबले पातयन् स्वामिनं स्वतंत्रस्कंधाधिरुद
विमतमपितथापात्यनीलास्वसैन्यं॥ इत्थंदुःसादिरोधो युधिकैकलभोदूरधूतांकुशः सन्विजं मन्यं निषादिद्वयमपि विदधे हास
पात्रं जनानां॥ २३॥ हस्तेन हस्तमथ दंतयुगेन दंतौ कर्णौ च कर्णयुगलेन पदौ च पदा॥ बाले लबालमपि हत्य च वारणौ॥ द्यौतुल्यंग
युधमतिनिक्षिप्तमादधाते॥ २४॥ निषादिनोदंति विरस्य धोमु खं निपातितांगुल्लगुडस्य ताडनैः॥ व्यथापनोदायमदस्य सौ
रभे विनम्य जिघ्रंत इवा लुलोकिरे॥ २५॥ तीक्ष्णैः प्रत्यर्थिभ्यै रपहतशिरसां हस्तिपानां शरीरादुक्ताः प्राणवाताः करि मदप
यसां सौरभी मुद्गहंतः॥ पायं पायं कपोलच्छलकुचकलरास्वदवारिप्रवाहंचक्रुः संमदं भाजां दिवि सुरसु दशांतालुहं

५५

तस्य कृत्यं॥ २६॥ अश्वाबुभौ तस्तु तुरगपादौ उक्षिप्य युधामि सुखी भवंतौ॥ परस्परस्योपरि हेति पातास्वसादिनो ज्ञातुमिवो
र्ध्वकायौ॥ २७॥ एकैवैरिभटश्वडगवरस्य धाराधारा सुपंचसु सतीष्वपिकं चिदर्वं॥ स्कंधे विमिद्यत दस्तनितरे दुःशपानूजया
हनाल्पमपितक्षतजांबुलेः॥ २८॥ समरभुविबभासे सादिनो भूषणानां मरकतमणिभासां मध्यगः कश्चिदश्वः॥ सकलमृद
विमर्दैश्च चलाद्विबभेदे निपतित इवरथ्याने तुरगं हांशतांगात्॥ २९॥ आयोधनांगणानुषामसृगापगानां मावर्षगर्षपतितः
कुण्ठापाः हयानां॥ संबभ्रमुर्वीहितपूर्वमुपादधानाः शिक्षाविशेषमिव मंडलचंक्रमेण॥ ३०॥ धन्वी धानुष्कमारादसिभृत
मसिमानूकुंतिनं कुंतधारी चक्रास्त्रं चक्रहेतिर्गदिनमपि गदापाणि रन्योन्यमे॥ स्वस्वास्त्राणां प्रयोगे दृढपरिचितयो हंत च ध्य
त्वशैली साधारण्य प्रतिष्ठामथ विदधु रमां दं द्युधाय गण्याः॥ ३१॥ ततः दष्टद्युन्मोहतवर्माणमग्रे दृष्ट्वा हाहाशब्ददीनां स्वसेनां॥
कोदंडज्यामामृशानूघोरघोषां कोपाद्भीष्मः प्राविशत्पार्थ सैन्यं॥ ३२॥ ससिहनादे सरितः कुमारैर्चापं समाकृ च्य शरैर्विमुक्तैः॥
परान्यरीतुं प्रथमं प्रवृत्ते वरान्वरीतुं ववलेखरोमिः॥ ३३॥ पथासु तानां पृतनानां तराले पृथक् पृथक् तस्य पृथक् त्वर्याः॥ द्विपान् सह
स्वतुरगान् सहस्त्रं भटान् सहस्त्रं पतितान् कार्ष्णः॥ ३४॥ सिंधोः सुतस्य विशिखैः जमदग्निस्तनौः प्राणा नूहता नू विलिख्य
गितिप्रविमुक्तवद्भिः कृतान्यमुंचतविरोधि कुलानिकश्चिक्श्चिज्जवेन जगृहे युधिष्ठिरतवर्गः॥ ३५॥ देवव्रते दक्षितैर्वैरिणि

हृदमात्रेसारथ्यमात्रकरेण धृतसंगरोपि॥ मूलेनकेवलमसौमुरभिद्रथस्यमध्येपिचक्रमतिविभ्रमयांचकार॥ ३६॥ अरिमंडन
खंडनैः पृषत्तैरधदीर्णोरुधिरापगावलीनां॥ अवनीपतयोरुषानिजानामधिविन्नो जननीममुष्यचक्रुः॥ ३७॥ ५॥ ३॥ तदनु
समरसंमुखीनैरिभटपाणपरिमोक्षणोन्मुखशिलीमुखप्रच्छानसमयसमावृत्तनपात्रीकृतकर्णपुटैर्बलवैरिनगरवास्तव्यवा
रवनिताजनपाणिपंकेरुहपरिगृहितपारिजातप्रसवसहपतितचंचरीकपुंजमंजुकंजितव्यंजितभेदधिकुरबंधैर्वेगापतितविशि
खविघट्टनविपर्यस्तविकटमुकटविशंकटविप्रकीर्णमुक्ताफलशंकावदान्यरणश्रमवारिशीकरनिकरकोरकितनिटिलाभागेः
रोषातिरेकव्यतिकरितदशनावलिखंडनपुनरुत्तरक्तिमाधरैर्युतेनराज्ञांशिरोभिः कल्पांतरुद्रबंधुः सिंधुस्तुरयंवसुंधरा
वंधुरयांचक्रे॥ ३८॥ नद्याः सुतेनजनितैर्नवदेववर्गैः सांद्रेस्वधान्मसतिसंकुचितस्थितीनां॥ स्वर्गैकिसामजनिसास्ययमेवका
म्याकलंकषाकुशिकनंदनकोपमुद्रा॥ ३९॥ श्रीभक्त्यकन्याजनपाणिपीडां पितुर्मुदेत्यलवतोपितस्य॥ संघात्सुराणांसतिपुष्पव
र्षसंतो नलाभोजनितद्विचित्रं॥ ४०॥ इत्यविधायदिनमेकमसौ समीकं पाश्चात्यभरधरमुपेयुषिपद्मबंधौ॥ प्रत्यर्थिनामिबचकार
बलापहारं स्वस्थापिचापशिरवरादवरोपितज्यः॥ इतिनवदिनातिनवनबानिभुजबिलसितानिप्रकाश्यदशमेहिनिज
ध्वजविह्वलात्रैवयदारोहतिभगवतिविवस्वतिसमरवर्षसमयशिरखंडिनागोडीचधन्विनापुरस्कृतेशिरखंडिनेसमीक्ष्य

हीभुजः संख्येवरतरविशिरवंमुखेनखादयामीतिपितामहः प्रसादयामास॥ ४१॥ तदनंतरं॥ अभ्रापगतनयपार्षतनंदना
भ्यामग्रावनीतिलकिताधृतकार्मुकाभ्यां॥ उच्चावचंनिजनिजंविखंडंवहतोयुधायतस्वरुभयेपिकुरुप्रवीरा॥ ४२॥ जे
तापुरामिवपुराजलजातयोनिपक्षीश्वरायजमिवप्रथमोयहाणां॥ अग्रेनिधाययदुनायकमाततोत्रंपार्थोरयिप्रधन
मिमवापवीरः॥ ४३॥ संचित्यभीष्ममुखबंधुजनस्यहानिं सतापिनः समरश्रीमतिराक्रसजोः॥ वाण्यांबुचक्षुरधि
कंश्वसितंमुखेदुः धैर्यमनः करतलंचमुमाचवापं॥ बलारिसन्तुवसुदेवस्तनुः वचोभिराश्वास्यचिरेणतैस्तैः असस
हिंपावकजातराश्रैः अयाहयत्तत्रपुनः शरासं॥ देवव्रतस्यजयकेतननिहताहः श्याप्रभावहिरदृश्यतदूरदीर्घास
ख्याः सुतस्यसमरेभुजवीर्यलक्ष्मीसंवीक्षितुरविसुतेवनबोधिदीर्घा॥ ४४॥ युधारेभभटाभैटीपित्रुनेतामुद्राप
यंतस्तद्वानिसाणादिमजैत्रवाद्यनिनदाः निधैतत्राब्दांतराः॥ श्रान्तिंक्षेत्पुमिवातिदूरपदवीसंपादितामंबुधैर्वला
हलमहागुहासुविषिगुर्व्याघ्राः सुधाराधरैः॥ ४५॥ संग्रामदुंदुभिरवश्रवणनदेवाः सर्वैकवाटघटितानियहाणिक
त्वा॥ आदायनंदनवनादभिक्तुमाजौवीरानूषस्तनुचयमस्यभजन्विहायः॥ ४६॥ सतिधर्मजलेमिशोविमद्वात्सक
लपनेतुमंगकेभ्यः सधनत्वमुखाः सुरावर्षवुर्मरुतोपिस्वयमातताह्वताः॥ ४७॥ तत्रतोरिपुगणोत्रानैः शानेसंग

जिभवि कमस्त दानीगुरुरेवोपिकुरुद्वहं व भाषे ॥ ४७ ॥ कर्तुं हि शक्यमरिबलं नृपकांक्षितं ते धर्मात्मजे परिवृतेपि धराधिना
 थैः ॥ शौरिप्रणुन्नहयहं धितदादु मिश्रो नश्यते यदि नरस्य शरास घोषैः ॥ ४८ ॥ सर्वो ह्यविद्या सह वा स सौख्यासंकेतः
 मेरपितस्य वाचं ॥ प्रत्युद्ययौ तो परिषत्तानां तिर्यक् प्रसारः सिरसो नृपाणां ॥ ४९ ॥ अथ द्रुपद जद्रोणोरथ द्विपहया वृत्तौ ॥
 वधाय तमहोत्साहो युधाय निरगच्छतां ॥ ५० ॥ नामाक्षरांकित नदी सुतबाणपूर्णा रंगेव ते रतुरुभावपिराजगौ ॥ सक्षै
 लितौ सविरुदौ समदादृहासौ सास्फालनां सखिखरौ सहवल्गनौ तौ ॥ ५१ ॥ अक्षोहिणी रवनिबल्लभवाहिनी नामेकत्र
 गादमिलिताः सुतरामसोढासायुधभूमिरुपरीव समुत्पतनी स्वांदारजः पटलिकासमदृश्यताम् ॥ ५२ ॥ मेरीरवे
 गगनशायिनिवा कुलीलां द्रोणस्य वीक्षितुमनोभिरदृष्टपूर्वा ॥ मध्ये विसृज्य दिवि जंभभिदेवकाशं तस्मै मितस्त्रि
 दशकिंकरयक्षसंघैः ॥ ५३ ॥ ततस्ते सर्वेपि नरेन्द्राः वसुधातलं विनिहितवामजानुभागाः क्ष्वेलितमंत्रमुदीर्य तृणा
 रपटक समुत्थापितान् जीवाकर्षणं समुपजात त्वरात् परुषसीषणवेषादिग्धान् ॥ विनतातनयनिबध्नस्पर्धाभिरास्त
 क्षकमुरवान्बाणपन्नगान् भोभु विचिरायनर्तयंतः परस्परपरिपंथिनां प्राणपवमानमपि यन् ॥ ५४ ॥ ८ ॥ कलशीत

५७

नयेथ कार्मुकं स्ववलयो कुर्वति वैरिधन्वि युनां ॥ युधिकेवलमेव चापदंडाः धृतजीवाः जनदृक्पथेयतिष्ठन् ॥ ५४ ॥ वि
 धातुस्तृष्टिविपरीतरूपां विधातुमुद्युक्त इवेष वीरः ॥ शराभिवर्षेण च कारराज्ञा मूर्ध्वकबंधानि शिरास्य धस्तात् ॥ ५५ ॥
 तावत्वेवैव लक्षैर्वलयितसविधैस्तस्मिन् संश्रतांगे भारद्वाजं जिघृक्षुर्नृपतिमभिययो भवदृष्टीर्यमुच्यते ॥ देष्टारोचिः
 शलाकास्तुमल्वमेकिरन्दिशुसर्वा सुघोराः शोता शुभमध्यसी निश्चिन्नमिव परिधेः सिंहाकायाः कुमारः ॥ ५६ ॥ तदनु
 तदीयमार्गेणाभिघातनिर्वर्तितमुरैर्निजशिलीमुखैः सह दूरमुपयातां मातरि श्वेत्थानरानश्विनेयतनय प्रभृती
 नक्षितिपतिरथ रक्षिण प्रवीरानभिबीक्ष्य क्षणेन माधवधाव्यमानतुरगेण शतांगे नष्टवंगकेतभोनागे द्रोणदीप्रवाह
 मिवदुर्निरोधरथचयं नमाचार्यमुपकरोध ॥ ५७ ॥ ९ ॥ शिवयुधकृतस्तस्य द्रोणयुधेयभूतमनः ॥ सर्वापि जननाश्रयः कां
 क्षतिह्युत्तरोत्तरं ॥ ५८ ॥ दाता गृहीतापि धनं जयावित्युदामशब्दो भुवनेषु यस्य ॥ विस्फारघोषो धनुषोऽस्य भूयान्विजृम्भते वि
 द्विषतामसह्यः ॥ ५९ ॥ नामैषां मे जायसः पुण्यकीर्तैरासीद्विष्णुमात्स्ययुर्यामितीव ॥ गोडी बोधैरेष बाणेर्हतानां कंकान्क
 यैर्विद्वेषां पर्यतापीन् ॥ ६० ॥ तदनुसव्यसाविशरवां चीनीचीकृतभुजद्वयः कुंभसंभवः ॥ समरायपरिगृहीनेषु
 संविधानेषु तूणीरमात्रमेव प्रतिभटाभिमुखं विदधानैर्योधैः साकचंडभानुः चरमगिरैरिव स्वयमपि स्वस्थकटक

चंद्रभा.

५८

सीमानमासीदत् ॥ ४१ ॥ अन्ये द्युर्देसं चोदितनृपवचने तस्मिन्निस्त्रिगर्ते राहते न्यत्रयो ह्युग तवति विजये कृष्ण कृत्य प्रश
से ॥ प्रातस्ते धार्तराष्ट्राः परवलमभजन्वीतभीकैरनीकैर्दावज्वालेन द्रव्यं नमिव च भराः बलावद्विः स्वयं धीः ॥ ४० ॥
भारद्वाजोपितस्मिन् हनिकु रू पतये वांछितार्थविधास्यन् ॥ रं धाये वै कतानोरथमथनिकषास्त्वापिते धर्मस्त्वनोः ॥
कृष्णाभ्यां रक्षणाय प्रथितमुजमदे सत्य जित्युस्फुलिंगं दृष्ट्वोर्गुमनिखाय प्रतिभटपृतना कुक्षिमाविक्षदेक ॥ ४१ ॥
युध्वचिरेण युगमात्रमपास्थरथ्यान् निर्धूनि नेन सरुषा गुरुणा निवृज्जतं ॥ तस्याथ रंगभृविस्त्यजितो वरांगं वाष्पां
बुभिः सक्त्वा पपात युधिष्ठिरस्य ॥ ४२ ॥ उच्चयात्वरया तस्मिन्नुपकंठं समास गते ॥ पार्थस्य पश्यतो ये तं प्राणा अपि
तथा चरन् ॥ ४३ ॥ तस्याथ दिष्टसेना जल - धिक बलना कुंभयो नित्व कीर्तिस्पष्टीकर्तुं स्वकीयामिव कुतुकचतः
पार्श्वमभ्येत्य कोपात् ॥ भीमोरथ्या नमभ्यादुपदतनुभवः स्तदयामास स्तत कौदंडं केतुदंडद्वयमपिशबलांचक्रतु
र्दश्रुपुत्रौ ॥ ४४ ॥ ततस्तादृशं कुंभसंभवं स्या भिषगमभिवीक्ष्य क्रोधनतया कर्णतालु समीरण परिणतचक्रवातगर्भ
परिभ्रमद्रुथकेतुपताका पतसहस्रसंपादित समरसागरावर्तव शं वरां वदकेन कुटशोभान्सकलदिङ्मुखघटापश्रजो

५८

स्त्रीपूर्वोयमसुना सहनयो धव्यमिति निषिध्य हस्ततलु निरस्तधनुर्लस्तकः प्रथमं स्वदूरापस्तरणक पित एव सिंज
न्या पश्चाद्दूरनिष्कासितैर्विजयविपाटैरादिवसावसानं विदारितकलेवरतयानितांततांतः शातनवः शातमनाः स्वा
तर्निहितरमोकांतः सुप्तलोक समुचितो वारराश्यां क्रमादधि शिष्ये ॥ ४५ ॥ पार्थेन क्षितिचिनिपातपुंरवकानां वा
णानामुपरिपितामदः शयानः ॥ बभ्राजेत्रण बिलबांतरक्तविंदुः धाराणां घनइव राक्रकोपवर्ष ॥ ४६ ॥ संवीक्ष्य तत्र
तमिमं मथितं वारेषु सांक्रामिकं गुणमिव प्रतिपद्यमानः ॥ भारवानपि स्वयमुपात्तकरोष्णा शान्तिः पश्वात्यसारंगेशर
कुद्रायालुरासीत् ॥ ४७ ॥ जगति विनुतकीर्तौ जामदग्न्यस्य शिष्ये कबलितरिषु वर्गकालधर्मप्रपन्ने ॥ बहुविधवरला
भाद्वद्यकामोत्सवानां श्वशुरमरणदुरवंस्वर्धुनां वभ्रव ॥ ४८ ॥ पतिते युधिवाहिनी सुते पतश्रुर्द्विविधापिवाहिनी ॥
मरमं परितापमुद्धितं पटवश्या निययौततः परं ॥ ४९ ॥ अपरे हनिकोरवश्वमनामधिपत्ये परिकल्प्य कुंभयोनि ॥ पुर
तो निजगादभीष्मपातादुदितो बूनदृशानराधिपानां ॥ ५० ॥ कुंभोत्पत्त्या प्रसिद्धो मुनिवृषभइव क्षमाधरं विंध्यसंज्ञको
केताद्विधस्वयुधिनिजमहसाभूभृतस्तं भइत्वा ॥ जीवयाहं गृहीत्वा विनमितवदनं लज्जया धर्मस्तु पद्मामिव प्र
चारं विदधत मधुना लीलया मेपयेति ॥ ५१ ॥ उदितं तदिदं निशम्प गोष्ठ्यामुद्धितज्ञः करमुन्नमय्य किंचित् ॥ उहस

भंडुः मदावलेद्रस्यकरेप्रवृत्ते॥ सारथ्यचातुर्यवशेन शौरेः भग्नः सतस्त्रैवमनोरथोफ्रत्त॥ ६९॥ पार्थस्यतस्यतदनुप्रहिताव
 धायैभंगययौपथिशरेभगदत्तशक्तिः प्रस्नानकर्मसमयेभयदापितस्य नागस्यदर्शनमजायततत्समीपे॥ ७०॥ अथ
 तेनहरेः सुतायमुक्तं हृदिलब्धस्वयमात्मदैवमस्त्रं॥ तदिदंवनमालयामुकुंदः सहवास्तव्यकुटुंबितामनैषीत्॥ ७१॥ सफ
 ल्गुनस्तत्रचकारबाणैश्चिकीर्षुर्मत्याक्षश्चजितंस्व॥ कौंचाचलत्पीवरमप्यरातेः करेणुमाद्याक्षरयोगशून्यं॥ ७२॥ मद
 पंकललामगंधिफालमघवत्सुनुरेर्निपत्य शीर्षं॥ पृथुलामुदमाददेततोसौष्टिवीगंधवतीतिगौतमोक्तिः॥ ७३॥ भग
 दत्तेवधंयातेसहमतेनहस्तिना॥ सत्यजिन्नाशशोकार्तिमत्यजन्यार्थसैनिकाः॥ ७४॥ तदनुनाम्नारुणेतेजसिसंध्याप
 पिताहशोकलशयोनिः स्वयं नाम्नागुरुकरपिव्यथयापिताहृग्विधस्त्रिभिरेवांगैर्विरहितेनबलेनानुगम्यमानस्तादाहि
 कंस्वमनोरथमिवदूष्यतामुपगतमावासंशनेः शनैराववृत्ते॥ ७५॥ शिविरमेत्यतदैवसुयोधनः शितशरत्रणमोचि
 तकंचुकं॥ मृदुलमंचगतंकलशोद्भवंविरचितांजलिरेवमभ्रपत॥ ७६॥ महारथत्वंममवाचितद्रुफलेगृहेनप्रतनो
 विद्यस्मात्॥ लपेतिशब्दोपिवभ्रवन्नहस्वस्वयिश्चालद्रवत्वदीये॥ ७७॥ भगवन्निदमिदानींस्मरणपथमधिरोप

५९

यचेतसासावधानेन॥ ७८॥ पितामहः सोपिष्टुषक्ततल्पेवपुर्निजोमाधवमंतरंगेतवैवहस्तेभमकार्यसिस्थिरुत्ताहिधामस्व
 मियेषगंतुं॥ ७९॥ तमेतदयमानेनसमेतंशोकसंपदा॥ बुचेथगुरुणातेननांचेतरगुणाधिना॥ ८०॥ बाष्पातिवृष्टावपिपां
 उवानांपयोरुहव्यूहवित्तीर्णमोदान्॥ घातः श्वएवारिवलुधार्तराष्ट्रानुसंचारेयेयंयुधिवाहिनीषु॥ ८१॥ इतिगिरात्तमाश्वा
 स्थराजानंसदनायविसृष्टवतोमुहुर्मृदुरज्जुनस्यसव्यसाचित्वशैलीमनुविचिंत्यहृदिरणरणिकामनणीयसीविभ्रा
 णस्थद्रोणस्यसकाशादिनिर्गतांनिद्रासखींचितुमिवसानिशापितरसानिरगात्॥ ८२॥ ८३॥ अपरेद्युरसौवृत्तोव
 लोघैरथभेरीनिभेदेनभोविभिंदन्॥ कवचीविशिखीरथीशरासीकलशस्त्ररवापसुधरंगं॥ ८४॥ आश्चर्यस्त्वं
 ललक्ष्यंतदनुदिविषदामंतरिक्षस्थितानांक्षोणीद्राणांरिष्टूणामस्तुमृगहरणेकूटयंत्रायमाणं॥ गंधर्वैः केसराद्यैर्मद
 मधुभिरिभैः केतुपत्रैः शतांगैः पद्मव्यूहयतानीत्यधनभुविगुरुसांशुगीनायगग्यः॥ ८५॥ समयेषिनिवेद्यवैरि
 वृत्तंतपसः सत्तुरभाषतामिमन्त्रं॥ अयिवत्सपितान्यतोधुनातेतवभारोजनिसर्वसैन्यरक्षा॥ ८६॥ कवचं प्रतिमुंच
 धत्स्वचापंभजधैर्यपरितोविर्धेहियोधान्॥ अधिहारोशतांगमाविशत्कमलव्यूहमरांनिष्टदयस्व॥ ८७॥ इति

चंपुभा०

६०

राज्ञो निदेशं मोहि देशे निवेश्य यो ह्युं प्रतिष्ठमाने जयनिः साण भेरी पदं हपणवाद्यैः गगनरायिने गुणाय सौरवनि
कायमाने लीलया पद्मव्यूह गर्भमाविश्य बाले पिस्वयमेकाकि नि निजको दंड चंडिमसंपदा कौरव चमूंक्षोभयमाणते
स्मिन् सोमदेये सिंधु पतिर्यह सुरवं पिधाय स्मरहर वरदर्पणतदनुधा विनीपांडव बाहिनी कुधारु रोध॥ ६॥ उद्यद्वि
र्युधरंगादपि सुरवनिता पुष्पवर्षित तद्विर्वेगा लुगैः परागैर्दत्तरघटिते चक्षुषा पक्ष्मयुग्मे॥ स्थित्वा मध्येन
रिष्टं विजय सुत भुजा गर्वलीला युतानि द्रष्टुणां रेवचराणां भृशमनिमिषता तक्षणं भंगुरासीत्॥ ८॥ शर
शावितैर्द्विरद शैलमंडलैर्विपुलैर्विधाय विषमो वसुंधरा॥ पृथु चक्रवर्ति पृथु यत्नं वैभवं वितथी चकार विज
यस्य नंदनः॥ ९॥ पार्थात्मजो भानुसुतस्य सामिहित्वा शानां गे शित भलु वृष्टया॥ पितामहो तं कुरु राजगोष्ठ्यां
तथ्यं चकारार्धरथत्वमस्य॥ १०॥ अथोभिमन्युर्धृतभूरिमन्युर्द्रोणिं तदेव्यास्मितकान्तिलक्ष्यात्॥ बाण्ये पीतान
विपिष्ट सारानुयैः शरैरुद्धमयांचकार॥ ११॥ सुतस्य शौर्यात् कुरु राजस्तेनो रुदीर्णादिग्भ्रातिरुदारभीतिः॥ ६०
रूपस्वसुर्मंगलं तंतु नैव साकचकं प्रेसगुरुमुहूर्त॥ १२॥ विशिखं सुमुक्षु मथगोतमात्मजं विबुधेन्द्रो

धिक द्वांटाभरणरणितवधरी कृताष्ट लोकपालपुरजनान्ति विडित सुरसमाजसमाक्रांतगगनमंटपसंधिवंधस्थिरीक
रणाय दत्ता निहूनीलस्तेभानिवशुंडादंडानूर्ध्वमुन्नमथमानानि समस्तानि हास्तिकानि पुरस्ताद्विस्तार्य रणमत्तो भगदत्तः सु
प्रतीकमधिकुदः हटाद्रीममभिदुद्राव॥ घोरेभियाते सति सुप्रतीके दूरे पसश्रुर्द्विषतां बलौचाः॥ परश्वधास्त्रे पतिते बुधराः
पत्युर्नदीनामिव पश्चिमस्य॥ १५॥ केतुत्पातयतो रथान् श्लथयतो दंतावलीं चरुततो घोटान् पातयतो विभिद्यगदया भीमो द्विपा
न्दिषां॥ संयाभां कपारक्तवारिलहरी संलक्ष्यमाणस्वक कठायामात्र सहायमेव विदधेतं सुप्रतीकं क्षणात्॥ १६॥ पादाग्रहस्त
रदनप्रतिघातलीलाभग्नारिरक्तमसृणो भगदत्तहस्ता॥ आलक्ष्य तक्षितिभृतस्तदच प्रकर्मण्यालित्यगात्रं वगैरि ककुद
मेन॥ १७॥ तदनुकरतिमल्लं तत्र वीक्ष्यापतंतं दलितपरबलं तदंतं कुतं वहतं॥ चकितहृदयवृत्ते धवितो धातुस्तेनो जनकयुग
समृद्धिर्जघयोरवि रासीत्॥ इति सुप्रतीकं संक्षुभितनिजध्वजनांचरकोलाहलसमाकणनिसमाकुलमानसो वासवस्तु
र्महेषु निष्पृदिता च शेषसंसत्यकर्णे गेदूरनिरासप्रयुज्यमानवायव्यास्त्रवेगा र्धविभज्य निजरथाय वितीर्णवानिवर्त्तमाना
द्यनिर्वैलभुजगर्वदुर्विलसितौ कुंभजातकिरातराजानौ निरुध्य चिरेण यो धयामासा॥ १८॥ १९॥ मानश्च पार्थस्य रथं च

जनितस्कंधावारानुसंधनाय निरगच्छतां ॥ अथ त्रिगत्तनिपिता नक्षुरपैः सहस्त्रगत्तनिरचय्य गात्रे ॥ विनैव
 हेतुव्यथमानचेताः विडो जसोपिन्यवृत्तकुमारः ॥ ९५ ॥ वाष्पाय ते दृष्टियुगं करायाश्चायोगलयेतरुदेतितापः ॥ फलं किं
 मंतस्य भविष्यतीति विचिंतयन्धामविवेश राज्ञः ॥ ९७ ॥ तदा श्रुनेत्रानथ सर्ववधून्निशाम्य स्तनोश्च निशाम्य वात्ती ॥
 तापपदेनो न सुयोधनस्य चित्तं चक्षुर्वस्वसमाननामा ॥ वीरं तन्मज्जमनुचिंत्य विलापभाजं धाराहृष्टियुगलं धर
 णो लुठंतं ॥ वाग्भिश्चिरेण वसुधाधिपसंयुतस्त्वं विश्वं भरोर्जुनमपि व्यदधाद शोकं ॥ ९९ ॥ इन्द्रात्मजस्तदनुवाहु
 मुदस्य कोपात्सिंधूहस्य समरं द्विषंतो समक्षं ॥ हेत्याश्च एव यदि तस्य शिरो न कुर्यात्तस्या विशेषमहमित्यकरोत्
 तिज्ञां ॥ १०० ॥ अथ वृत्तमेतदवकर्ण्य भीरवे विततान सिंधुतनये प्रतिश्रवं ॥ तवरुत्पियुग्ममपि मे भरोर्जुनात्सम
 रेष्वाभीरातिगभीरधीर्गुरुः ॥ १०१ ॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते चंपुभारते नवमस्तबकः सामात्यः ॥ ॥ अन्ये च
 रवलंबितप्रथमशिखरिसानौ भानौ स्कंधावारयुगवसुधराधिपतियुधसन्नाहपैः पुनलं पटपटहृत्वा नतरहसिं
 धुराजयुगलेशरणागतभरणा लंकमक्षणे भगवता पाणिमिव तोत्रेण पद्मनेत्रेण सौमद्रवधशोकातिरेकपरिगलि

६९

तश्चरजनवाष्पधूरपंकिले दारतले समानांतं सौवीरनायकगोपनस्थलदिदृक्ष एवतुंगतरकेतुशृंगमधिरूढेन कपि
 परिवृढेन परिमंडितमानसमार्गणगरुडगंधवहबांधवैः सैंधवैरोहितसंबंधैः स्पंदनमधिरूढसंक्रंदननंदनः समरोचित
 वेषसंपदाविकलेन सह प्रतिष्ठमानो निरुक्षवियत्पथैः रथैर्मदबंधुरैः सिंधुरैर्विधगतिनाटकैर्घोर्कैः कृतरणासक्तिभिः
 पतिभिश्च विरचितपरिपंथिजनमेहस्य ब्रूहस्यष्टभोगजयद्रथं प्रतिष्ठाप्य स्वयमपि पुरोभागं परिष्कृवाणस्य द्रो
 णस्य चरणयोर्वाणाभ्यां लतप्रणिपातस्तेन दीयमानमार्गाविकाशो चंडमारुतइव मेघमंडलं तमेव ब्रूहक्षणादेव क्षो
 भयामास ॥ ७० ॥ तदनंतरं ॥ संसत्य कासुरपलायनवेगभंगीतता दृष्ट्वा मभिनयन्ति वेशोरिनुन्नः ॥ वेगेन विस्मयकरेणापि
 रोधि सैन्ये विष्वक्चचारविजयस्य शतांगवर्यः ॥ ११ ॥ तत्र निनु तदिने श्वरदीप्तौ जृम्भिते तमसि धूलि मिषेण ॥ श्विद्यति स्म
 युधिपांडवसेना हृद्यति स्म सहस्राकुरुसेना ॥ १२ ॥ गोडीवमेतेन मुहुर्बिहृष्टस्त्वं यदीर्घं ववभ्रवच्छुधे ॥ तुला मिषेण न
 तदा धिरो दुस्त्वनामधेयस्थिति शालिनेव ॥ १३ ॥ अस्ते गतश्चेदरविदबंधुर्वध्या भवेत्तापि मदीयसंघा ॥ इतीव सैक्रंद
 ननंदनो सौतदीयमार्गेरुरुधेशरो धैः ॥ १४ ॥ मृत्संगतेनोष्टपुटेन भूभृत्संबंधिना स्मष्टमिव ब्रुवाणे ॥ धनं जयो सौ

सितभल्लुक्तैः शिरोभिराच्छादयति स्म धात्रा ॥ ५ ॥ वंकं कंक कुलामिबं धृतविपल्लिंगं कलिंगे पुनः भोजं भाजनमाप
दायमपुरीमासारुधं मागथं ॥ चोळदुःखं निचोळ चित्तमिषुभिः कुर्वन् सुपर्वोधिभूषु त्रस्तत्र दिनावसानस
मयेरुंधे स्म सिद्धदहं ॥ तत्रांतरे ॥ भूपरुतपमानधीर्भयसराडिजिज्ञासुरिंद्रात्मभूवार्ता सात्यकिमारुतीरिषु
चमूहं प्रतिप्राहिणौत ॥ तौजिता - मानरुसिंह्यनिनदौ सवीक्ष्य भूरिश्रवाराधेयश्च हृदा दुर्भोरु रुधतुः सं
क्षोभयंतौ कुरु ॥ ७ ॥ अथ सोमदत्ततनुजोरमापतेरनुजोपि मग्न रथस्त कार्मुकौ ॥ परिगृह्य पदसलतां परस्परं
प्रधनं भयानकमुभौचितेनतुः ॥ ८ ॥ ७ ॥ अथ शतितनयं निपात्य भूम्या मुरसिद्धतासिरसौ तु सोमदत्तिः ॥ गलदंतुमि
वगर्वसारमंतर्निजचरणेन निपीडयां बभूव ॥ ९ ॥ तदा हरिर्दूरगतोपि नाक्षं व्यापारया मासरथेर्जुनस्य ॥ विजानुजा
नोरसिदत्तपादे भूरिश्रवस्येव महारथे स्मिन् ॥ १० ॥ बोदितस्य हरिणा किरीटिनो मार्गणेन हतस्तपल्लवः ॥ सोम
दत्ततनयान केवलं कौरवा अपि विहस्ततां ययुः ॥ ११ ॥ भूरिश्रवास्तदनुपुत्रममुं वलारे भूयौ विगृह्य पुरुषोत्त
मसन्निधाने ॥ आचम्य पावनमसौ कुत्रामन्यदेकभारतीययुद्धभुवितत्राया ल्लरासीत् ॥ १२ ॥ ७ ॥ तदनु हिडिंब

मभिर्वीक्ष्य भीषणं ॥ जनने विषयपिजनाः - कणेशरएव हेतुरितितस्य मे निरे ॥ ८९ ॥ आश्चर्यकर्मसु लते अपि हर्षभारान्मोक्तं
सुदुर्मुहुं रसुष्य शिरोजबन्धे ॥ दृष्टाः स्तदास्तु मनसो दिविकर्तृभूताः नाकेन्द्रनंदनवनेपिनकर्मभूताः ॥ अमुष्य को दंड
मरवंडयद्वेः सुतोरथाश्चानूयममाथकुंभजः रूपः रूपतिस्मारेणसारथिं व्यापाटयत्तेतुपदानुगुरोः सुतः ॥ ९१ ॥ ए
काकिनः परिभवाय बहून्प्रवृत्तानेतानवेक्ष्य निखिलोपि निलिंपर्गः ॥ मंदारशारिकु सुमानियथा सिमन्यो निंदा
रवान्द्रपजनेषु तथाभ्यवर्षन् ॥ ९२ ॥ रथादवपु ल्यगदा सरवस्तदा विदार्य बालो विजयात्मसंभवः ॥ चकार मंदाक्षश्च
तान केवलं रथानमीषां युधि तानपि क्षणात् ॥ ९३ ॥ बालो ततः रुतरणौ धृतराष्ट्रौ त्रौ श्रीरूपयुग्ममनकर्मणि मन्य
मानः ॥ पार्थात्मजः स तु परस्पर साह्यवतौ चक्रे कृतांत पुरवर्त्मनि गंतुमग्रे अथ कर्णमुखा महारथास्ते मिलिताः
कैतवमेत्ययोगपद्यात् ॥ सुरनायकौ त्रमेन मल्लैः स्वयं शोभिः सह पातयां बभूवुः ॥ ९५ ॥ अतदनु तत्र तयोः से
नयोः क्ष्वेलितरुदिते अपि स्पर्धजितिततया परस्परविजिगीषुतयेव व्योमशीमानमुदलंघयतां ॥ ९६ ॥ तदानीं ख
लुजगति यमवृद्धपरिवर्धू विक्षिप्य करपुटांजलि क्षालनादिव्यपयातमहोषाणि पूषणितो द्वावपि बलोघौ नि

लम ध्यायि कं धृतं ॥ इति वसिंधुराजस्य जिष्णुस्तेस्मिन्मोक्षयत् ॥ स्त्री एतत्किमित्ययमप्राप्त्युत्तस्य श्रीपिशु
 मस्वस्वर्धनियरेण रात्रां क मोक्षः ॥ शोण्मासवाङ्मुखतस्यानिपपातवेगादाश्चातुकाम इव तत्सुतवत्सल
 त्वात् ॥ २१ ॥ ॥ अथ तस्मिन्वासवस्तनौ वासरविराभेति विरमेत्ययथावृत्तं रणकथं विज्ञाप्य हृषितरोमाणराजानमुप
 तिष्ठमाने सुयोधनस्तु क्रोधनतया भगिनी ॥ जानिहानिनिदानतया सर्वा मपि त्रावरीं नियोधु कामः खनू गंभीरं सु
 धारं भभेरी निध्यानमुज्जंभयामास ॥ २२ ॥ ॥ एतदाकर्ण्य समयवैज्ञानिकाः स्मरणमात्रकृतसन्निधानं निशि द
 रागुणितमुज्ज्वलावलं बहिर्दिग्भागिनेयं प्रथक् प्रस्थाप्य स्वयमपि कसलान्यपि निजवला निसन्नाद्यसंयुगाय
 तवाहयः शक्रसुतादयो निश्चक्रुः ॥ २३ ॥ ॥ यातारकामे सत्ततं विरुधातो विभ्रतां भाद्रतिवधरोषं ॥ सर्वे द्विये सत्य
 पिसैनिकानां मार्गं दशमेव तमोरु रोध ॥ २४ ॥ शर्वर्याश्चिकुरे मनोज शिखिनो धूमेन भोरण्यभ्रजंबूरा खिनिपेच कां
 डजदशमालोकसिधां जने ॥ बेलकालहलायुधस्य तमसा मुज्जंभणे ता दरोपहीवाहवशिष्यमज्जुत तमंचक्रुर्द
 ये सैनिकाः ॥ २५ ॥ प्रधने ज्जुतेपि निशि नारददृष्टेः प्रथमेतराव्यलसदीतिरुदया ॥ वनिता अपि विदश नाथनगयो वीर ॥

६३

स्वजं विकुर एव वंधुः ॥ २६ ॥ अमीषु युधदिवसेष्वयमेव हि कामुकः ॥ रणोत्सवं विभज्या धर्धिरात्रये पिददौ यतः ॥ २७ ॥ त
 तः क्षणादेव घटोक्तचो सौ संयामसी मो परिजंभमाणः ॥ तमीमिभांसां द्रुतमांतमोभिर्देष्टा प्रभाभिर्दिवसं चितेने ॥ २८ ॥
 तिष्ठद्रोण सुयोधनद्रुततरं धावस्वदुः श्रासनत्वां मुंचामि किमघमो ह्यपल्लपालेशोपिनत्वल्लुते ॥ गांधाराधिपकाक
 थातवरणे दुर्मेधसामग्रणीः कर्णः केनिचटोक्तचः कटु ९ रवोप्यभ्राम्यदभ्रान्तरे ॥ २९ ॥ हैडिं बैयममुं निजाद हसितैः
 क्षुब्धदशा शामुखं दंष्ट्रां कूरकरालमातपरशुं दृष्ट्वैव केचिद्रुताः ॥ विभ्रुश्चक्रुर्दुरा मिभां लुखनौ पेनुर्मुमुक्षुर्जहुः प्रा
 णानारुरुकुर्विमानममरीरापुः प्रमोदं दधुः ॥ नभसितमभिर्वीक्ष्य घोररूपं दिशि दिक्षितत्रयलायिते नृपौघे ॥ मर
 णसमयमुष्टिलग्नशस्त्रस्तदभिमुखः प्रययौ कबंध एव ॥ ३० ॥ पितुश्च पुत्रस्य च वेदवाक्यं यदुक्तमेकात्म्यमि
 दं हि दृष्टं ॥ श्रीमात्मजो पि स्वयमेव युधे भीमो यदासीद रि सैनिकानां ॥ ३१ ॥ मिंडी वालैस्तोमैरैः शूलजा लैर्बर्षैरुग्रै
 श्चो भयेषां नगानां ॥ दष्टः क्वापि काय दृष्टेरि सैन्यं त्योमिस्त्रिस्तु नान्निरोषं सचक्रे ॥ स्वस्वक्षये नागमदद्वरात्रौ दुर्योध
 नस्य ध्वजिनीति मत्वा ॥ पितृव्यभक्त्यैव स भीमस्तनुस्तत्रैव तस्याः क्षयमाततान ॥ ३२ ॥ तत्रांतरे ॥ बाहिन्या एव मे
 नार्धमेदिन्या अपि न क्षयति ॥ क्षणं युध्येत चेदेष इति मेने सुयोधनः ॥ ३३ ॥ इत्थं नितांतं विनासेता नार्दते स्य धातं रा

सुस्थसंप्रार्थनगणनिकयासंभृतसर्वाभिसारोमिहिरकुमारोवज्रधारयामहेन्द्रोमहीध्रमिवतेनदत्तयावलक्षाश्वक्ष
पणदक्षेयमितिचिररक्षितयामहत्याशक्त्यावक्षसिनिभिद्यक्षणेनतक्षणादाचरंक्षितौनिक्षिपत्॥५॥ योचस्यत
स्यप्रबलप्रसिद्धेः प्रहारपीडाप्रतियोधदत्तां॥ अपारयन्नुदष्टमिवामिघोरमंतस्थितोवायुरगाद्वहिष्ठात्॥३४॥ सा
पिशक्तिरभिहृत्यनराशंसांयुगांनजनसन्नुतेत्रोर्यं॥ वायुस्सनुपरिधादिवभीतावासवस्यसविधंप्रतिपेदे॥
॥३५॥ अतदानींतवतेषांकोरवकोतेयसैन्यानांवाप्यलहरीनिष्पादयितुंमोदविषादयोरहमहमिकयास्पृधा
समवधत्॥३६॥ अथजयद्रथघटोक्तचनिधनयोःशोकातिरेकगुरुत्वरुदयानपिकुरुनाश्यासइतुमिवकूटरेकु
मुदवाधवेकुलिशाधुधदिशमेत्यकाशानिकाशैरभीरुभिराकाशदशदिशाबकाशं व्याकोचयमानेसतिकोपेनकुटली
रुतचापौदुपदविराटभूपोद्भुतमनीचैर्नाराचैरचार्यरौल्यैःशाललमिवनिबध्नतनुमातेतनुः॥३७॥ तस्याधेममना
रात्रास्तन्यांतद्विक्रमश्रियः॥ कोदंडविद्यासर्वस्वकुर्वतेस्मप्रकाशितं॥३८॥ ततःशरसंभवभुगिनीजानेश्चापच
तुर्मुखोपि। वृद्धविविश्राणितविकृतवेषयोरपिविशिरवविमोचनसृष्टिशिल्पेनविलोभनीयविग्रहीकृतयोःविराटपांचा
लयोरहंपूर्विकयारणोत्सवयौगपद्येसतिविबुधपुरविलासिनीनांविद्वैजःकुटुंबिन्यापिदुःसमार्धविवादमापादयामा

वैरीदिननायकतेनयसहायकेनभयानकसायकयनिकायवर्षिणाममर्षिणादपेणगरीयसांदुःशासनयवीयसीमुस्तासइतुं
दलितविमतमदोनिजगदामष्टाभिःकृष्णभिःसमंभ्रमयामास॥२॥ गंधारजातठरसीक्षिपुराचमदत्तांदत्वादशाधुधिगदध
चमानस्सुतोः॥ दुःशासनानुजकुलायहिगौगपद्याच्चक्रेतदाष्टनवतित्रिदसीस्तुयात्रा॥१३॥ विहयविस्थंविसारथिंविशरा
संविपताकिकापटंविशिखेनविनस्वतःसुतंविदधातिस्मृकोदरःक्षणात्॥१४॥ अथान्यमासाद्यरथंक्षणेनकर्णःकुक्
णांधुरिकामुक्तस्य॥ पूर्वगुणेनाशुगंजातमेकंपश्चादृष्टिन्यायपरंनिरासत्॥१५॥ मारुतस्तदनुसोमदत्तभूपादपांस्तु
परिधूसरोवसा॥ कंसमर्दनकनीयसासमंशक्रनंदनसमीपमापसः॥१६॥ तदनुदनुजपरिपंथिनिशरपुंजेनकुरुकुंज
राभुंजयंतंस्तुतवधेनकृतमंतुरिपुनिहंतुमादिश्यदलितदैत्यचक्रेणनिजचक्रेणचंडकरमंडलेपिदधानेगमस्तिमान
स्तमास्तेतिसमस्तनिजबलकोलाहलमाकर्ष्यदुःशालाजानिर्निजबदनमुदास॥३॥ तदाप्रकाशस्यदिवाकरस्यतिरोहि
तस्यापिजयद्रथस्य॥ अदर्शनायापिचदर्शनायसुदर्शनेहेतुरभूत्सुरारः॥१७॥ सकलमपिजगतिचक्रयूथंसवितु
रदर्शनितःसरवेदमाहुः॥ समरभुविकथंनुशौरिचक्रंतपनतिरोभवन्तदाचक्रांक्षे॥१८॥ तावकिरीटीतुरुणंदुमौ
लंबदान्यताकीर्तिविदावदेन॥ शरेणशत्रोरलुनीतशीर्षसाकंप्रमोदेनसकौरवाणां॥१९॥ वृद्धक्षत्रांजलीसाकन

चंपुभार०

६५

निकाना भक्षो हिणी शालभ तालभ तेस्म तस्मिन् ॥ ४० ॥ ततः सुराधीश्वरस्सुमुक्त ब्रह्मास्त्रभासाभुराधिक्येन ॥ अस्त्रे
णसार्धं गुरुनंदनस्य मंदायमानधु निरासमानुः ॥ ४१ ॥ धृतराष्ट्र सुतोपि देहमागाद्दिनदी पांकुरदीपदीनदीभिः ॥ राकली
कृतबाहुकर्णनासैः सहयोधैः सघटैकचास्त्रवर्षति ॥ ४२ ॥ श्लो ॥ ४२ ॥ गद्य ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते च
उभारते दशमस्तवकः ॥ ॥ अन्ये घुराधिभिलितैरसृगापगानां पूरैरिवोदयति पूषणित्रेणाणितांगे ॥ सेनाधिपत्यसरणे धृ
तराष्ट्रस्तुः कर्णसुवर्णघटचारिभिरभ्यषिंचत ॥ १ ॥ अभातदानीमभिषेककालेनस्यो परिष्ठात्तपनीयकुंभः ॥ आद्या
नुमात्मप्रभवो नमो गंसमीपगामी वसरोजबंधुः ॥ २ ॥ दिङ्मलशैलकुहरे रायकेसरीद्रसौरवप्रसुप्तिकमहापटहान
वेण ॥ कर्णे बिलेन करनर्तितकालपृष्ठोजन्यस्थलीमथ रथेन तवाज्जगाहे ॥ ३ ॥ तावत्पदे बांधवजिनीश्वरोपि पदे व्य
धतप्रधनप्रदेशे ॥ परिस्फुरत्पटसरवेदशक्तिरारासमूणीरशरेर्बलोद्ये ॥ ४ ॥ चमद्द्वयीसातदनुप्रगल्भाविस्तृत्वरै
र्व्योमनिपांसुपुत्रैः ॥ प्रागेव श्रुधामपि सिद्धसिंधुविचित्रमेतद्व्यतनोदपापो ॥ ५ ॥ पादात्पादातः रथोरथाच हास्तिकं
गजता ॥ आश्वं चाश्वीयं द्वागभिदुद्रावप्रकंपितमहांकं ॥ ६ ॥ विरोधिसेनामभिबीक्ष्यकोपाद्विष्कारिताद्रानुसुतेन चापात्प
विजृंभमाणं तरसा गुणं स्ववियत्समस्तं न द्राक्षाकसोदं ॥ ७ ॥ कुरुचमुषनिषाणविदारितादुदपतन्मणयः करिमस्तका
न् ॥ सुतवितीर्णनिजास्पददुर्दशाद्युमणये विनिवेदयितुं किला ॥ ८ ॥ अनेकधा दत्तविलास्य बाणैररातिरवेदावहिराव

६५

भासे ॥ भीत्रीलूखेदावकराद्गृहीतुं पृथक्कास्यस्त्यमचालिनीच ॥ तदनुबाणगणे धुमणेः सुतो धृतविपत्ति सपत्तिकदंबकं ॥ अ
तिविषादिनिषादिकुलं व्यधाद्यमपुरीपथिकानूरथिकानपि ॥ १० ॥ अग्रेसरः कर्णहतेषु कश्चिद्भटः प्रविष्टो रविरधुमार्गं नि
लिपचाटुश्रुतिपुष्टदेहो निर्गुमीष्टेस्मनकं विदुज्जैः ॥ पुष्पप्रदानेन निलिपवर्गे आते मराणां प्रथमं वृत्तानां ॥ हटेन कंठादप
दत्यमालीं मवृणक्ताभ्यग्रसुरा नमस्यः ॥ १२ ॥ तत्तादृशंतरणिभूजचंडिमानं संवीक्ष्य सर्वरिपुदक्षुचभीतिभांक्षु ॥ आसी
त्प्रमोदपरिमेतुरमेकमेव सव्येतरं रणतले वनमालिनेत्रो ॥ १३ ॥ रिक्तपुष्पैः सिद्धगंधर्वमुखे मुक्तामूर्ध्नि वीरस्य तस्य ॥ द्वावे
वाभ्रे घोसदांगो हि मध्ये पूषाचंद्रौ पुष्पवंतावभूतां ॥ १४ ॥ वियत्प्रदेशाद्विशिखैः कठोरैर्दुद्रावदूरं ध्रुवमज्जबंधुः ॥ अमुष्य
नाचेदविराड्जजेरनृपादाः कथं पाटलिमातिरेकं ॥ १५ ॥ तरणेः किरणैस्तदारुणानां पटलं व्योमिपयोमुचां वभासे ॥
चिरकालबुभुक्षयापिश्याचैरधिकं मांसमिवाहवा दुपातं ॥ १६ ॥ अबरोपितज्यमथ कर्णकोर्मुकं विरतौ दिनस्य विज
हौ विनम्रतां ॥ अवलोकनाय हरिदंतरे सयाद्रवतामरातिधरणां पुजाभिव ॥ १७ ॥ अप्राप्तनूतनशरक्षमिति सिः स्व
सैन्यैरस्पंददृष्टिभिरनुक्षणमीक्ष्यमाणः ॥ दुयेधिनाग्रकरसंबलितांगुलीकः प्रावीक्षदात्मकटकं सनुभानुस्तनुः ॥ १८ ॥
अपरे घुविस्फुरितकमलचक्रवृत्ते प्रकाशमानपत्रिकुलसंचारे प्रकटितधनं जयते जो वर्धने भाविनि प्रधवप्रभातस

मये प्रादुर्भवति सति मधुमथन सारथेर्मधिव कुमारस्य वध छते शल्य सारथ्यमेव सा धनमवधारयता राधा तनयेन कृत बोध
नः सुयोधने मानधनमाजम द्राजमुपगम्य स्वागमनिदानपरिशा नेन विमनायमानमपितं तैस्तैर्मधुरचनैर्वचनैः
कोपगिरे रधित्यकाप्रदेशा लुथोरेवरोधकणरथने पथ्यं सारथ्यमधिरोषयामास ॥ ४७ ॥ अथ मद्रनायकनिव ह्यसंधं र
थमा रुरोह रविभूः पराक्रमी ॥ प्रमदश्चकौरवचमचरान्नक्षणादतिसाध्वसंचपरयो धधमंडलं ॥ ततः क्षणादेव न
थेन तेन संग्रामसीमानमुपेत्य वीरः ॥ शंखं तदं त्याक्षरवाच्य मेतद्वयं निनादैरपुष्टरदेषः ॥ २० ॥ तदंतरं प्रचंडतोर
दोर्दंडः चंडकरस्तनुनि जयंतारं मद्रनेतारं प्रतिवचनमिथमुत्थापयामास ॥ ४८ ॥ इदानीमयि शल्यतव सारथ्यको
शल्योऽपि मुखानि समाह्वयितुमिव भृशमवनतमास्त ॥ ४९ ॥ अपि च ॥ मरुकदं वैरविलास्यमानं मद्रेन्द्रदीपारखिल
हेति जालं ॥ शराभिर्वै र्वेण धनं जयंतमिं गालये देवभुजः क्षणेन ॥ २१ ॥ ॥ ततस्तां श्रवणपुटक कचां वाचमाक
र्ष्य पार्थेन पुरा पार्थितमर्थं हृदि कृत्य समद्रभूपतिरवार्यस्स्य तेन यथेयं गगनकुसुमसौदर्यं विधातुमेवमुत्त
रमुत्तरंगयामास ॥ ५० ॥ पुरा विराटस्य पुरोपकंठे रणां कणे सारथिना जुनस्य ॥ उत्पात्यमाने पिरपे घनेनेत्रे

सा ॥ ११ ॥ अथ तत्र शर्वरी चरभुजगर्वनिर्वातपवते भृंगशिलाविभंगविपाटितशरीरेव संध्या रागमिवेण रुधिरधारा मुत्सृजंती सा
निशापि नाशमाशु समाविवेश ॥ १० ॥ ॥ तदनुकोककुटं विनीनां नग्न करणे महसि समाकूटविहाय सिको धनिद्रानिरोधसा
धारणीभवदरुणिमद्वक्पतिफलनैरायोधनधरणी रुधिरधुनीषुपंकेरुहाण्यं कूरयंते चटोक्तच विराटपांचालपंचनाप्रप
चित्तवैरभारतया गुरोरायुर्हेतुमलीकाक्षरपरिमाह्वं मलीकं वचनमेकं भवता प्रयुज्यतामिति धर्मजातमनुकूलयंतो व
सुदेववायुवासवकुमारादयः प्रधूनसन्निलहस्यधृष्टद्युम्नस्य वरुथिनी विमाथिनी वारुणधोरणी प्रचेता इव पयोध
स्परंपरां पुरो धाय भृशं रेवस्य गुणशंखस्य परिपूरणे नदुर्वहं कुर्वंतं कुरुसेनाधिपतिमधिजग्मुः ॥ कोपेन तावत्कुटिलः
सभीमः कुभानभांक्षीद्वयागजानां ॥ नामैकदेशोऽपि च कुंभयो नेरेतौ र्धतो भूदिति मत्सरीव ॥ २८ ॥ इति तत्र तां क रिघटां
पाटयता घटोलुच जनकेन द्रोणसुतस्य सनाभिहस्तिनिनिपातिते सति प्रचुरतरमदानुवर्तिनिशुभतरमणिदेदीप्यमा
नमस्तकोयम श्वश्यामाहत इति धर्मतनय परिगदितं कर्णारंतुदमभ्यर्णमाकर्ण्य वैवर्ण्यभरितवदनं सुतनाशशोक
मोहनपरित्यक्तचापशायं स्तंडिले शायं भारद्वाजमबलोकाहृष्टरतधीर्धृष्टद्युम्नोऽपि निजपितृबंधनस्मृतिजनुषारुषा
सत्वरमेत्यहं नुदयुं ॥ ११ ॥ एकेन खड्गं दुषदस्यस्तनुः करेण चान्येन कचं गृहीत्वा ॥ विलूय शीर्षं गुरुमप्यमुद्रागं ते व
तंकलुयां चकार ॥ २१ ॥ तत्तादृशं तदनुतापदं निद्राम्यकोपातिरेक कलुषं हृषभाग्निनेयः ॥ आग्नेयमस्त्रममुच्यते रसे

निद्राकथंतेहृदयंगतासीत् ॥ आयासलंशरहितंवनसीमिपूर्वसंदानितेसुहृदितेसुरवांशकेन ॥ कुत्रापिगूढवसति
स्त्वमहो निकुंजैकिंनाविभेः सविधकीचकरंध्रगानात् ॥ २३ ॥ पोचालिकायाः परिणीतिकाले संधाभवद्भिः सहधा
र्त्तैराह्वैः ॥ भवानभूत्पार्थशरणयोगात्कर्णेपिभूत्वाकथमात्तगंधः ॥ २४ ॥ इंद्रात्मजातेनसतेनगंतुमीष्टे तुलामीश्व
रश्चकएव ॥ तृणायमत्वानिजजीवनं योयुध्ययेनस्पृहयन्तुदस्त्वात् ॥ २५ ॥ इतितस्यमद्राध्यक्षस्यतादृक्षमृभुक्षु
कुमारेपक्षपातंसमीक्ष्यकर्मसाक्षिनंदनोपिरोक्ष्यवर्जं पदविभागचमत्कृतिसुभगंभावुकं वचनमेवमाभाषी
त् ॥ २६ ॥ अपिभागिनेययससांसुभगंकरणत्वमद्यमद्रपते ॥ मममातुलेतिबहुधावदताविजयेनद्रांभुमपिमातु
लय ॥ २७ ॥ इत्युक्तवतएतस्यसौरेर्देवतपदाविवा ॥ जवादुभावनीकौतौजघटातेपरस्परं ॥ २८ ॥ सर्वतोपिभुवि
सेन्यपरागेः शोषितेषुसजलेषुसरः सु ॥ केवलंगगनएवतदानीमप्सरः कुळमलोक्यतलोके ॥ २९ ॥ त
दनुतत्रतयोः सेनयोः रुभयोः पिपरस्परघटनजनितस्फुलिंगव्याजेन निपातपूर्वाभिरुधिरत्रीकर
करानजीणशंकयाचमंतीभिरिवपट्टसवल्लीभिश्च कपंधोत्पादनसृष्टिपाटवंसेयामदेरादेशिकसंदेहा

चंपुभार०
६७

दभ्यसितुमवनीतलमवतीर्णैः पयोधरपटलैरिवरेवकवलयेयुगपदेवबहुविधवीरयोधजनप्रवेशसौ
करायितरणि रंध्रसरणिमतिविशालयितुमिववियत्तलेदूरमुच्चलिताभिः शक्तिभिश्चप्रतिक्षेपक्षपितविपक्षकु
लवृत्तांतमुहुमुहु रटनिसुरेवतकथयितुमिवधानुष्ककर्णाभ्यर्णमभ्यागतैः केदंडदंडैश्चविचित्रतरचक्रचक्रमणमि
षेणपदात्पदनगंतव्यमिति विमतविरोधकुंडलनामिव कुर्वद्भिश्चसुखविलोकनबद्धकौतुकसिद्धयौवतकुचमंडल
निजकंडलनिजकुंभतारतम्यपरिविचौषधेवदूरनभसिकरान्प्रविसारयद्भिः रुंडालमंडलैश्चवेगसंभवमविदीर्य
माणधरणीरंध्रनिर्गतैरफणींद्रफणासहस्रमणिकिरणधारणीमसृणितैरिवशोणितपंकशोणितैश्चकैः संकी
र्तद्भिः शतांगैश्चभयानकंसकलसुरजनतन्त्ररुहसौख्यशायिकंसमीकमभूत् ॥ ६॥ ७॥ तदनंतरंदुःशासनानयन
ज्जंभितकोपवह्निभीलैवफालतलमूर्ध्वमुवाश्रिताभ्यां ॥ भूभ्यांभयानकसुरेवोरिपुस्तमिपानयारभ्ययोधयितुमेत
दतीवचित्रं ॥ २१॥ सकुंतलाह्यंवरधृतिधुर्यः स्वसिंहनादैर्विदधेदुरापः पराजयंसोमकंलारयतेतोपांचालिका
यामपिपार्थचम्बं ॥ २२॥ ॥ ततोयाज्ञसेनांकदितटपटापहरणसमयचक्रचक्रमणचासनानुवृत्तिवशादिववि

६७

संछादयामासदिवंशरोधैः॥३८॥ करीद्रमंडलेपेतुः कर्णमुक्ताः शरव्रजाः॥ सदानांबुकरंयांतिस्त्रुललक्ष्यं हिमार्ग
णाः॥३९॥ प्रकाश्यकर्णयुधिकालपृष्ठंभर्यकराभेचलतिप्रवीरे॥ तदीयभल्लेर्दलिताः परेपिप्रकाश्यचेकंयुधिस्त
पृष्ठं॥४०॥ तत्रतत्रयुधिसंचरमाणः शल्यसारथिमतासरथेन॥ चूषितारिमदपाणितयासौसूर्यसुनुरपिचंड
करोभूत्॥४१॥ रवेः कुमारस्यरथंनिरीक्ष्यरमाप्रियस्यापितदासमीके॥ धैर्यहृदःस्वेदजलंशरीराज्जगाकृतोत्रं
चजवेनहस्तात्॥४२॥ तदनंतरं॥ ममर्त्यचक्रवर्तिविकर्तनतनयौपरस्परं समरं प्रवर्तितुमारभेतां॥ नाराधकुं
तीपुत्रयोः शौर्यभाजोश्चक्रीभूतौचापदंडौज्वलंतौ॥ मध्यस्थाथारंगभूदेवतायाः ताटकाभामावधातेस्मचि
त्रं॥४३॥ अवकर्ण्यशरासवल्लिघोषंसुतयोस्तत्रसहस्वदृष्टिपृष्ठयोः॥ दिवि वैणिकतापसस्यचित्रंमहतीप्रीतिरभू
न्मचैववाभूत्॥४४॥ उल्लालकल्लोलितहोर्विलासाबुपेन्द्रमद्रेश्वरसारथीतौ॥ परस्परंभल्लुकुलैरभूतांरुषावली
दावरुषावलीदौ॥४५॥ कर्णामरेन्द्रसुतकामुकवल्लिवांनैरंध्रमंबरनलेनिविडेपृष्ठकैः॥ अभ्यागतानमरभावमु
पेत्ययोधाःप्रच्छेदवैणिकमुनिः प्रधनप्रकारान्॥४६॥ पाणिनातदनुभातुनंदनेपत्नगास्त्रमचिरेणगृह्णति॥४७॥

मेव निखिलाक्षरोगणात्सादधौवरणभाल्यमुर्वशां॥४७॥ सव्यसाचिनिहनायशरासेसंहितेरविभुवाप्सुजगा
स्त्रे॥ नंदनद्वितयवत्तममस्तस्वस्यकल्पकवनेनसहेंद्रः॥४८॥ रवितनयविमुक्तमस्यमेतद्विविरसनायुग
लंबहिर्वितन्वनू॥ अहमधुनाद्विधाकरोमीत्यभिनयकेलिमिवादधद्वभासे॥४९॥ द्विधाविधानुंविजयंशिरोधाव
पातयंतं ससरीरुपंतं॥ निरीक्ष्यभारेणनिजेनशाडीनिमज्जयामासत्रातांगमुर्वी॥५०॥ आनेमिमन्नस्यहरे
रुपायात्तदाशनांगस्यकिरीटिनोस्य॥ गर्भेवकाशंकिलबांधवेनशंभोःशनांगोधरणिर्व्यतानीत्॥५१॥
ततः कुरूणामिवपुष्करांतेक्ष्वेलापटीजुंभयतानिजांच॥ उग्राहिनातस्यकिरीटशृंगमग्राहिनाकेद्रुप
येनसाकं॥५२॥ ततः श्रेहरसाद्रस्तं पक्षपातीभुजंगमं॥ तक्षकः किलपार्थस्यवर्धयामाससायकः॥५३॥
दंतीद्रुपादातरथाश्वमेदीकुंतीकुमारः सहरेनिदेगात्॥ राधेयकायेविविधास्त्रजालमाधेयनेवव्यधि
तक्षणेन॥५४॥ सर्वेषुयाचकजनेषुबहुप्रदत्वात्तवर्वेतरोधृतिरयंस्वमणेः कुमारः॥ पार्थस्यमार्गगण
गणपतितंशरीरेसार्थव्याधामिमुतंसवितीर्थजीवं॥५५॥ कर्णथकर्णेद्विमात्रपात्रेदुयीधनः शोकर

सममज्ज॥ अभ्यासभू मासमिवाधिरोढुमनागतास्याहदमज्जानस्य॥ ५६॥ ततः स्वकीयस्य तन्मवस्यवधाद
पः स्नातुमनाइवद्राकु॥ मंदायमानद्युतिमालभारीमरीचिमालीचममज्जसिंधौ॥ ५७॥ ॥ इति श्रीमदनंतभ
हविरचिते चंपुभासरे एकादशस्तवकः समाप्तः॥ ॥ ५८॥ ॥ शाल्यंततः परमरातिकुलस्य चित्ते शाल्यदिशं
तमनिद्रोरमणः कुरुणा॥ कल्प्ये रणेष्ठुतनाधिपतिं विधाय तुल्यं त्रिविष्टपपत्तेः स्वभमन्यतासौ॥ ५९॥ तत्ताह
शंतदत्तुवाहुर्मेदेन शत्रूनाकं पथं तममरावलिमस्तकेन॥ शतत्यानिहत्य सुधिशाल्यमजातशत्रोः पाणिर्दधौ
प्रथमतः परहिंसकत्वं॥ ६०॥ अथ तं सुवलात्मजं क्षणादवगम्य प्रियपाशकं मृधे॥ यमदापित पाशकं व्यधाद्यम
योः प्राथमिकः पराक्रमी॥ ६१॥ अथ सुधतपतुर्दुः सहश्रीर्ह रिदभ्यंतरधावदात्मघोषं॥ सहतेस्मन किंचिदस्युल्
कं सहदेवस्य भुजप्रतापभानुः॥ ६२॥ ज्वालं विषक्तमिव दानं विधौ ह्यशानोः शोणं दधच्चरमबालमुदस्य चा
पं॥ पार्थे निहतं रिरिष्टनयकां दिशांकाः द्रोणात्मभूक्षपभुरवाः सहसा बभूवुर्ग॥ ६३॥ इत्थं सोदरदायादवस्तुथि
नीनारणक्षितौ परिक्षयमभिवीक्ष्य महीयसा साध्वसि नमनस्सि विरचितप्रथमप्रवेशः कचनगृहावस्थिति

विधानिरेचकमंडलानि चितन्वन्निज्जास्पदभेदकोभीमः कवासमागच्छतीति वीक्षितुमुन्नतप्रदेशमधिरुढाभ्यां हृदंतररुधिरबु
द्बुदाभ्यामिव रोषलोहिताभ्यां लोलनाभ्यां साध्वसदानशौडः करतलबन्धममाणघनतरपरिघासुविपाटितभटघोटककरिघ
दक्षतजप्रवाहैः समरसीमांकंठद्वयसीविदधानः सुयोधनानुजो वियदध्वनिविजृंभितध्वनिहृकोदरे हगध्वनीनोभूत्॥ ७०॥
बधकलावपि द्वौ तावभीकौभीमकौरवौ॥ गदागदिरणं घोरं कुर्वीते स्म परस्परं॥ ७१॥ निपातितस्य द्विषतः सभूमौ समक्ष
मक्षणां कुरुभूपतीनां॥ गडेषकराभ्यामुदरे पदाभ्यां सताडनं साधुसमाचचार॥ ७२॥ निजप्रियाकैर्यक्षषोस्य शत्रोर्निभि
द्यवक्षः पिवतो मृगंभः॥ समीरस्त्वनोऽपिशक्तिनां सपीतिके ल्यांकलहो बभूव॥ ७३॥ एणीदृशः स्वकीयायाः वेणीतैर
चशोणितैः॥ क्षोणीभृतां द्विषामिषः शोणीचकैः सहस्रिभिः॥ ७४॥ तदनंतरं रिपुं कुरुक्षेत्रतले चरंतं तृणायमत्वावपसे
न सुयकिरीटि गोपोवरधेलुकांतं निनाय कांडैर्यमलोकगोष्ठं॥ ७५॥ अवकर्ण्य किरीटिभग्नमाजावभिमन्योरधिकं सुतं स
कर्णः॥ रिपुरंकुतरक्षुरष्टदिक्षु ज्वलयन् चक्षुरभूदरीन्द्रदिहक्षुः॥ कुंडलीकृतकोदंडः चंडभानुभूतभूवः॥ तांडववि
दधे पाणेः पांडवानां बलांतरे॥ ७६॥ युधे हतो योधसमूह एषः विबं पितुर्मेव तमेत्यतीति॥ मत्तैव पत्युर्महसां कुमारः

हाख्यया निशंभदेवपदयोस्तुसंगमः॥९॥ तत्रविस्मयकरंगदावहंपश्यतोस्यसहसंमदाश्रुभिः॥ पुष्पहृष्टिरुभयोरु
 पांतयोः पुष्करात्सुरभिगंधि रापतत्त॥१०॥ प्रविवेदकुलालचक्रवद्भूमतोस्तत्रतयोर्द्वयोर्भिदो॥ नवलो नहर्निपां
 उवाः नसुराः नाश्वमुखाः नचारणाः॥११॥ मन्नामधारिमृलंदुवसनंविमृश्रात्येतत्सदेत्यतिरुषेवयदूद्धहस्यनि
 त्रेणस्त्वितमरेरथसक्थियुग्मंचूणश्चकारगदयाश्वसनस्यस्तुः॥१२॥ तत्राथतारकमिवाद्रिसुताकुमारो
 जित्वा सुयोधनमसौशिविरंदिनांते॥ वर्गः पृथ्या तनुभुवांमधुजित्समेतः षड्भिर्मु रैवैर्जनितशंखरवाजगाहे॥१३॥
 भूयोपिसायमनलायमहःप्रक्षिन्नासां प्रभोरिवकरादिशिविप्रकीर्णैः॥ धूमैरिवाक्षिपथरोधिभिरंधकारैः प्रापे
 कुरुक्षितिभृतांपटमंटपौघः॥१४॥ तस्मिन्काले विचित्रक्षितिपतिमसुभिर्युक्तमासाद्यरंगैस्तैरासाद्यलापैर्नि
 जमपिसमरे भाविकृत्यनिवेद्य॥ मुक्तस्तेनार्धमार्गेहरवरमुदितो द्रोणभस्वापमौर्ध्वं धृष्टद्युम्निकृत्यस्वसुर
 पितनयानूतस्यचिच्छेदशरान्॥१५॥ इत्थंनिशीथेभयानकनिजसायकशकलितद्विषदनेकानीका कुरु नाय
 कपटनिकेतात्स्वभुजाभ्यामिवप्रविष्टकटकाभ्यांरूपकृतवर्मभ्यांपुनरपिसरस्तीरमागत्यसमस्तं वृत्तांतं कथयंत

७०

मश्वथामानमपिसरेवसंप्रतिममप्रीतिरेतावतीत्यभिनेतुमिवनिर्घवप्रसारितेनबाहुयुगलेनयत्नादाश्लिष्यत्वमेव
 खलुममग्राणाभवसीत्यौपचारिकं वचनं प्रयुंजानंतंराजानंमिकोपादिवतदीयाः प्राणाः तदानींतत्याचक्षुः॥१॥
 रूपः नराः कुरुपुरीकृतवर्मकुशास्तुली॥ प्रययौद्रोणस्तुश्वपाराशर्यतपोवनं॥१६॥ अथदीप्तिभिरात्मनोविजेतु
 र्भित्तद्रोणशिरोमणेर्भवित्री॥ सहजास्यदसंगमानहानिंसविताद्रष्टुमिवोदयाद्रिमागात्॥१७॥ तदनंतरमात्मसोदरस्तु
 तसुरवाधूवणपुटकालकुटमपत्यात्ययमधिगम्यविवीक्ष्यः याज्ञसैन्याः मूर्च्छाधकारं नलदीपालोकेननदुरमुत्पाट
 यतुस्तु कइवगुरुस्तुतच्छुडामणेराहरणायज्ञातांतगमधिरुह्यमैवविष्कारयद्रिर्मधवकुमारादिभिर्मंसवि
 तपाश्वभागोमारुतिस्तपस्यतस्तस्यैवाश्रमपदंप्रतस्ते॥१८॥ तत्रागतेषु युधितेषु तपोधनोयमेकोपिधीरतर
 धीरिषुवार्षकेषु॥ निष्पाडवास्तुवसुधेतिनिजव्रतेनसाकंथमुचदभिमंच्यजवादिषीकां॥१९॥ अथाहृतोमारुतिनाहृतेनभग्नस्यशी
 र्षादुरुनेवनस्य॥ दत्तोमणिः पार्वतनेदनायाः शोकाग्निदाहप्रतिबंधको भूत्वा॥२०॥ ततः संवर्तसमयसंज्ञा जेत

तादृशिकुरुणा मुभयेषामपि संप्रहारे लुप्यावेणी वंधायुषा सहपरिसमासे ॥ ५ ॥ स्वंदुः शालाशेषमपत्यवर्गपांडोश्च विज्ञा
 यस्तस्मै शेषं ॥ दशासदांधो जरा ठो मही पश्चिरंतदात्रे तनयापि जिग्ये ॥ २१ ॥ तदानीं विदुरसं जयाभ्यां व्याजनादि
 भिरुपचारैर्विश्राणितसंज्ञः हासुयोधनहादुः शासनेति विलपन्नुयायरणतिहतस्वजनमुरेव दुस्मरणमात्रा
 दुल्लोलकल्लोलितशोकसिंधुमिवंधुभिः सहनंगरान्निर्गतो भवत्समेषु गतेष्वपि यूयमधापिन निर्गता इति
 रोषेण प्राणान्वहिरुत्सारयितुमिव हृदि पुनः पुनः विरचितकरास्फालनादिभिः सविधमागम्य मज्जन्मभूतसौ
 दर्यप्रातिभट्टमियमावरतीत्यसहिष्णुतयेव कपोलमकरिकामुन्मुलयंतं बाष्पप्रवाहं नयने रुक्मजं तीभिरन
 वरतमस्मान् कुसुमैरामोदपरितान्विदधानाः सुयोधनादयः कृपतिता इति गवेषयितुमिव दूरदूरमवतीर्ण
 श्विकुरहस्तैरुपलक्षिताभिः पवनसुतपरिघोपालंभनपरितार्थैर्विलापैर्दिगंतं रं निर्गत्य तीभिः स्नुषाभिः
 परिवार्यमाणयागांधारसुतयारानैः शनैरुपगम्यमानः संयामभुवमवगाह्यपंडुशः परिशीलितदीर्घ
 निद्रेषु पाकशासनमुक्तप्रसन्नपरिमलितकचबंधेषु तनयेषु निपत्य परितोलुठन्स कुरुभूभुपतिश्च ७१

रेवममायुषो मेष्टिरित्यालोच्य सति घटितकवचावकुंठनः पन्नगकेतनः शमंतपंचकसमंतं सागरगभीरं स्वरितनामा
 तं कंचन महाहृदमासाद्य मद्भुजेन चिरर्धायमाणं क्षोणीं ख्येव समर्पयामीति पातालवासिनः पन्नगाधिपते द्विसहस्रलोच
 ने सुरहसि वचसानि वेदयितुमिव दूरदूरं निमज्ज्यस्वविषया सर्वमप्यंभस्तंभयामास ॥ वकहंता पुराद्यासौ धार्तराष्ट्रवधोद्य
 तः ॥ इति भीमस्य राज्ञोऽस्य युक्तं कासारमज्जनं ॥ ६ ॥ दरीषुवा शिखरितटीसरीषुवा पुरीषुवा धनवनवल्लरीषुवा ॥ तिरोभवे
 दयमिति तं समागितुं रणरुक्लापवनसुतोथनिर्ययौ ॥ अपरैरपि सोदरेस्तदानीं मनुष्या तस्य जयार्थं स्थिरय ॥ शत
 मनुष्यभुवः पुरस्य दिष्ट्या शबरः कश्चन सन्निधाह्वनात् ॥ ८ ॥ अथ ते नृकाजलिना सविनयं निवेदितायां सर्वभौमलक्ष
 णोपेतायां पदपंडौ लक्ष्यमाणैः सलिलमाहर्तुं वनदेवताभिरानीतैरिव कलशैरंकिता वतारपथात्संगरंगप्रयुक्तविवि
 धायुधसविधाधीतैः ॥ क्षणायानीव परुषाणि मारुतिवचनानि निशम्य विशालैः क्रोधानिश्वासेरुपरिकोरकितबुद्ध
 कललोदयात् समाज्जलाशयादुत्तीर्यमानि नामयणीः सुयोधनो धीरधीरमनास्तादृशेन भीमेन सह भयानकं गदा
 गदिकलहयितुं सरभसमुपचक्रमे ॥ २ ॥ आजगाम स सरस्वतीतटादि जिशीम्नि बलवान्बलस्तदा ॥ जायते किं सहय

जं॥२६॥ द्विजप्रमाणेषु नृपस्य लमाश्वरेणुराजीभुजसीमिरेते॥ एकाधिकद्वादशहायनेषु क्षितिः कृशांगीविरदा
 दिवास्य॥२७॥ तदानीमेव पराशरस्तुतचिदुरसंजयैः सस्यसं भाषमाणं सरमा रमणमग्रतो निधाय सवि
 नयं युयुत्सनादीयमावहस्तावलंबः भूभारलघूकरणोपकारेण प्रियमाणैर्दिग्वारणैः प्रेषितमिव महांतं
 कंचिदौषवाह्यमधिरूढः शशिमंदलेन चार्चयिष्यथ मयामद्रवधवलात्तपत्रेण परिष्क्रियमाणो परिभागोला
 लनावशेन पार्श्वयोरागत्य प्रमोदतरलपक्षपुटाभ्यां मरालदंपतिभ्यां चतुर्मुखद्वयचामराभ्यामुपवीज्य
 मानो हर्म्यशिरवरावलंबिनीनां पुरनितं बिनीनां कपोलकलकसकलनदूरप्रकीर्णैरानंदबाष्पविंदुमुकुलै
 रिवलाज्जिलिभिरवकीर्यमाणः पुनः सरविविधमंगलवाद्यगुरुजनत्रिष्यायमानगवाक्षपरंपरां
 तां पुरीं प्रदक्षिणीकृत्य द्वारभुवमवतीर्णो विजमणितिलकप्रतिबिंबानिव दीपांकुरानकनकपात्रमध्ये
 वहंतीभिर्वारसीमंतिनीभिर्विरचितारार्तिकमंगलः पांडुस्तनुनिविडवितानमाल्यधूपपरिमलसुरभि
 लमणिमंदपेकुलक्रमागतं सर्वतोभद्रनामसिद्धासनमध्यवासीत्॥ ८॥ सौधंकदाचिदधिकरुष

७२

समंसु हृद्विर्भूषश्चिराद्विरहितस्य पुरोत्तमस्य॥ वापीषु वीथिषु चनेषु चनेषु चतुष्पथेषु नृतालयेषु च निमज्ज
 यति स्य दृष्टि॥ २८॥ तदानीं खलु॥ क्षोणीं कोशगृहाणि गोधननतिंघोटा नरथान् कुंजरान् नुव्यान् सपदम
 यदुग्धनिमिषादस्माकमीशायतः॥ तादृशः शकुनेः करो विजयता मित्यालपंतीः शुकीरुघाने सनिशमि
 तनयो मंदं जहासानुजैः॥ २९॥ कृत्वज्ञः पांडवो सौस्तुतश्चातविरहादंतरत्यंतमात्तं भक्त्या साकंपितृव्यं
 प्रतिदिनमनुजैरथतः स्थापयित्वा॥ कृत्वा धस्ताकुत्रायं विजित्तमिव धिया प्रांजलिः सर्वधर्माभीषा
 द्वर्णाश्रमाणामनुकलमशृणोस्त्वं पदंगंतुमिच्छोः॥ ३०॥ आलंकायास्तदनुसहजैराहिमाद्रेर्जितश्रीः
 शौरेर्दोष्णाद्यतिनिजहो धर्मभूवेदिपाश्वरे॥ सहस्राणां शतमरवदृशां संदधानोभ्यसूयामन्या
 दक्षं नियमपरिधीराज्जुहावाश्वमेधं॥ ३१॥ राज्ञां मौलिपरंपरां चरणयोः पाणौ प्रदानश्रिये बुधो राज
 नयोदयं हृदि कृपांसत्यं॥ बाहौ सागरमेखलावसुमतीमस्ते किरीटमुदाकुर्वन् धर्मतनूभवं
 रमसो गोपायति स्म प्रजा॥ ३२॥ ॥ इति श्रीमदनंतभट्टविरचिते द्वादशस्तवकः॥ ॥ श्रीराम॥ ॥

७३

७३

४४
५इति
अनन्त भक्त प्रणीता

भारत चंपू समाप्त श्रीः ॥

✕ ४४
५

✕

७३

रमरोदीत ॥ ६ ॥ रुष्टं पितृव्यममुमागतमाजिभूमौ द्रष्टुं भयाकुलधियाथयुधियाथयुधिष्ठिरेण ॥ अभ्यर्थितौ दरिपराश
 रनंदनौ द्रागाजगमतुस्तमपनीतरुषं विधातु ॥ २२ ॥ तं व्यासकृष्णावतितथमानं शोकेन शान्तं सुतरां व्यथितां ॥ नभो
 नभस्याविवदावदृक्षंददद्यमानंदवपावकेन ॥ २३ ॥ अथ सहजैः सहाहवभुवमागम्यस्वामिन्नेकविधापराध
 करेण नतवशापपात्रेयजनोयमागतइतिचरणैः प्रथमं तमात्मानं मृदुलमालिं गितवंतं पश्चाद्वावशेन पुरस्था
 पितेन लोहभीमेन सह निजवैरमुपि चरुणश्च कृतवंतं प्रज्ञादृष्टां पुरस्कृत्य स्मृतबहुलकरणीयजातो युधिष्ठिरः
 पुरा भगीरथ इव प्रेतभ्यंगताय सर्वमैजातिजनाय निर्मलैर्नीलैः पानिभिरगासलिलैर्निवापांजलिनिर्वापणं
 विधिवदेव निवर्तयामास ॥ ७ ॥ ७ ॥ भुभाधिवीचीरिव तोरणावलीस्ततो वहंती ततवाद्यनिस्वनां ॥ हरिं पुरोधाय
 समंसहोदरैः प्रवीक्षदात्मीयपुरीं युधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ वल्लभस्त्वैतद्रूपरात्मजायाः वितानिते धाम्नि सतत्रैः ॥
 स्थित्वा पितृव्यस्य दिनंतदेकं परे हि पार्थः प्रययौ स्वगेहं ॥ २५ ॥ ततः ॥ राज्याभिषेकसलिलादिव संगतं श
 गावत्तुष्टिर्मुग्धनिधर्मस्त्वनोः ॥ कृष्णादयः रुभगुणे हृत्तिनो मुहूर्ते हैमन्यधुमुकुटमुज्ज्वलरत्नरा